

Latvijas Republikas Satversmes 92. pants

Tiesības uz taisnīgu tiesu

Satversmes tiesas judikatūra

Apkopojumu 2020. gadā sagatavoja Satversmes tiesas padomnieki Alla Spale, Gatis Bārdiņš, Sandijs Statkus, Kristaps Tamužs, Uldis Krastiņš, Elīna Podzorova, kā arī Administratīvās rajona tiesas tiesnese Līga Biksiniece-Martinova, kura pieredzes apmaiņas ietvaros sešus mēnešus pildīja tiesas padomnieka pienākumus.

Šis ir apkopojuma otrais izdevums. Apkopojumā iekļauti nolēmumi, kas pieņemti līdz 2023. gada 3. maijam.

Apkopojums nav uzskatāms par tiesas nolēmumu vai tā daļu un nav saistošs Satversmes tiesai.

Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā satv.tiesa.gov.lv.

Priekšvārds pirmajam izdevumam

Satversmes tiesas Juridiskais departaments ir sagatavojis apkopojumu par Satversmes tiesas atklāto Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta saturu un iedibināto šā panta piemērošanas metodoloģiju. Tādējādi ar šo izdevumu Satversmes tiesa aizsāk jaunu publikāciju sēriju. Proti, Juridiskais departaments veiks apkopojumu par katru Satversmes pantu, tiesas sniegto tā tvēruma skaidrojumu un panta piemērošanu. Paredzams, ka šādi Satversmes tiesas judikatūras apkopojumi būs plaši izmantojami. Tie palīdzēs saprast, kā tiesa, īstenojot savu konstitucionālās kontroles kompetenci, piemēro Satversmi.

Mūsu strauajā laikmetā valsts institūciju, tostarp tiesu, komunikācija ar sabiedrību un pēc iespējas plašāka sava darba skaidrošana ir ārkārtīgi svarīga. Virkne Eiropas demokrātiskajās valstīs notiekošo procesu liecina par to, ka arī šajā kultūrtelpā demokrātiskas tiesiskas valsts principi un vērtības nebūt nav paši par sevi saprotami. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka parlamentārā demokrātija pamatojas uz tautas uzticēšanos. Uzticēšanās nav iespējama bez caurskatāmības, kas ļauj sekot līdzi politiskajiem notikumiem.¹ Savukārt attiecībā uz nepieciešamību nodrošināt tiesu varas caurskatāmību Satversmes tiesa atzinusi, ka personas tiesības iegūt informāciju par tiesu varas darbību ir svarīgas, lai nodrošinātu sabiedrības vispārējo uzticēšanos tiesu varai, jo no minētās informācijas var iegūt ziņas par to, kā tiesu varas institūcijas pilda tām uzticētās funkcijas.²

Tāču arī pašām tiesām mūsdienu informācijas laikmetā jābūt plaši informētām. Tādēļ modernas tiesas darbā īpaša nozīme ir pētniecības un analītiskajam dienestam. Satversmes tiesā Juridiskais departaments tika izveidots vien 2014. gadā. Tomēr šobrīd tas nešaubīgi ieņem savu vietu tiesas darba kvalitātes sekmēšanā. Ir vispārzināms tas, ka tiesnesis atbilstoši no romiešu tiesībām mantotajam tiesību principam *iura novit curia* tiesības konstatē kā kaut ko jau iepriekš zināmu. Tā ir tiesas privilēģija jeb priekšrocība – atklāt tiesības konkrētā laikā un telpā. Modernā tiesību zinātne jau ir norādījusi, ka princips *iura novit curia* vairs nenozīmē to, ka tiesa “zina” tiesības. Šis princips nozīmē to, ka tiesa dialoga ceļā “izlemj”, kas ir tiesības. Tādēļ minētais princips pareizāk skanētu šādi – *iura iudicat curia*.³

Informācijas laikmetā atbilstoši līdzekļi ir jāvelta tam, lai nodrošinātu tiesnešus ar tiem nepieciešamo informāciju par dažādām tiesību sistēmām. Īpaši Eiropas tiesiskajā telpā tiesnesim nākas būt iesaistītam dialogā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesu, Eiropas Savienības Tiesu

¹ Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 5.1. punkts.

² Satversmes tiesas 2015. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-06-01 20. punkts.

³ Bruggemann J. Die richterliche Begründungspflicht. Verfassungsrechtliche Mindestanforderungen an die Begründung gerichtlicher Entscheidungen. Berlin: Duncker & Humblot, 1971, S. 161.

un citu Eiropas valstu tiesību tradīcijām. Eiropā un arī Latvijā tiesību uz taisnīgu tiesu modernajā tvērumā ietilpst tiesnesis, kas ir lietas kursā par Eiropas tiesiskajā telpā notiekošajiem procesiem. Principam “tiesnesis zina tiesības” mūsdienās atbilst nacionālo, Eiropas Savienības un starptautisko tiesību smalka piemērošana, atrodot pareizo līdzsvaru, lai nodrošinātu ikvienas personas iespējas pilnveidoties demokrātiski tiesiskajā ietvarā.⁴

Ar šo jauno Satversmes tiesas publikāciju sēriju tiesai pieejamie pētniecības un analītikas resursi ir novirzīti tā, lai no tiem labumu gūtu arī Latvijas sabiedrība. Gribētos cerēt, ka šī un turpmākās šīs sērijas publikācijas palīdzēs ne vien uzlabot informētību un izpratni par Satversmes saturu, bet arī stiprināt uzticēšanos gan Satversmes tiesai, gan visai valsts konstitucionālajai iekārtai.

Profesore *Ph. D.* Ineta Ziemeļe

Satversmes tiesas priekšsēdētāja

⁴ Ziemeļe I. Moderns tiesiskums Eiropas pilsonim. Runa Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 7. starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rīgā 2019. gada 18. oktobrī. Pieejams: satv.tiesa.gov.lv

Satura rādītājs

Priekšvārds pirmajam izdevumam	2
Ievads	9
1. Vispārīgie apsvērumi.....	10
1.1. Vispārīgs Satversmes 92. panta satura raksturojums	10
1.2. Tiesību uz taisnīgu tiesu nozīme demokrātiskā tiesiskā valstī	11
1.3. Panta satura noskaidrošana kopsakarā ar:	12
1.3.1. Satversmes normām un principiem.....	12
1.3.2. starptautiskajām tiesībām un Eiropas Savienības tiesībām.....	14
1.4. No tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošie valsts pienākumi un šo tiesību ierobežošana..	17
2. Satversmes 92. panta pirmais teikums	19
2.1. Lietotie termini	19
2.1.1. “Ikviens”	19
2.1.2. “Tiesības un likumiskās intereses”	20
2.1.3. “Tiesību aizstāvība”	22
2.1.4. “Tiesa”	24
2.2. Piemērošanas joma	25
2.2.1. Vispārīgas piezīmes	25
2.2.2. Civillietas	26
2.2.2.1. Civilās tiesvedības pamatnoteikumi	27
2.2.2.2. Prasības tiesvedība.....	28
2.2.2.3. Lietu jauna izskatīšana sakarā ar būtiskiem materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumiem (protests).....	28
2.2.2.4. Sevišķā tiesāšanas kārtība.....	29
2.2.3. Krimināllietas.....	30
2.2.3.1. Kriminālprocesa pirmstiesas stadija	31
2.2.3.2. Kriminālprocesa iztiesāšanas stadija	31
2.2.3.3. Mantiskie jautājumi kriminālprocesā	32
2.2.3.4. Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem	32
2.2.3.5. Spēkā esošo nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu (uzraudzības kārtība)	33
2.2.4. Administratīvo pārkāpumu lietas	33

2.2.5. Administratīvās lietas	34
2.2.6. Konstitucionālā tiesvedība	35
2.2.7. Procesuālo sankciju piemērošana	35
2.2.8. Ar valsts drošību saistītās lietas	36
3. Institucionālās garantijas.....	37
3.1. “Tiesa”	37
3.1.1. Kompetence (pilnīga jurisdikcija)	37
3.1.1.1. Apelācijas instances tiesas kompetence	39
3.1.1.2. Kasācijas instances tiesas kompetence	39
3.1.2. Institūcijas, kas nav “tiesa”	40
3.1.2.1. Prokuratūra	40
3.1.2.2. Satversmes aizsardzības biroja direktors, valsts pārvaldes iestādes un to amatpersonas, šķīrējtiesas.....	41
3.2. Neatkarīga tiesa	43
3.2.1. Tiesnešu neatkarības garantijas (iecelšanas un apstiprināšanas kārtība, pilnvaru termiņš, atalgojums u. c.).....	44
3.2.2. Neatkarība no izpildvaras, parlamenta un lietas dalībniekiem	45
3.3. Objektīva tiesa.....	47
3.3.1. Novērtēšanas kritēriji (objektīvais un subjektīvais).....	47
3.3.2. Atstatīšanās un noraidījums	49
3.3.3. Koleģialitātes princips	50
3.4. Nolēmumu izpilde	52
3.4.1. Tiesības uz efektīvu nolēmuma izpildi	52
3.4.2. Šķīrējtiesas nolēmumu izpilde	52
4. Pieeja tiesai.....	54
4.1. Vispārīgas piezīmes.....	54
4.2. Ierobežojumi.....	56
4.2.1. Termiņi.....	56
4.2.2. Dažādi maksājumi.....	57
4.2.3. Procesuālo izdevumu atlīdzināšana	59
4.2.4. Juridiskā palīdzība	60

4.2.5. Finansiālo un organizatorisko resursu nodrošināšana	61
4.2.6. Obligātā pārstāvība	62
4.3. Atteikšanās no tiesībām uz pieeju tiesai.....	63
5. Procesuālās garantijas un panta saturā ietilpstošie principi	65
5.1. Vispārīgas piezīmes.....	65
5.2. Pienācīga piedalīšanās tiesas procesā.....	67
5.2.1. Tiesības tikt uzklausītam	67
5.2.2. Mutvārdu un rakstveida process	70
5.3. Pušu līdztiesība.....	71
5.4. Objektīvās izmeklēšanas princips administratīvajā procesā tiesā.....	74
5.5. Rīcība ar pierādījumiem	75
5.6. Tiesības izvēlēties pārstāvi.....	77
5.7. Saprātīgs procesa ilgums	78
5.8. Pārsūdzība	79
5.9. Tiesu prakses (judikatūras) vienveidība	83
5.10. Procesuālās ekonomijas princips.....	84
5.11. Pamatojuma princips (motivēts nolēmums).....	85
5.12. <i>Res judicata</i> princips	88
6. Īpašas procesuālās garantijas krimināllietās	90
6.1. Vispārīgas piezīmes.....	90
6.2. Tiesības uz aizstāvību.....	92
6.2.1. Tiesības zināt apsūdzību	92
6.2.2. Tiesības aizstāvēt sevi ar advokāta palīdzību	93
6.3. Pušu līdzvērtīgu iespēju princips krimināllietās.....	94
6.4. Dubultās sodīšanas nepieļaujamības (<i>ne bis in idem</i>) princips	96
6.5. Operatīvā darbība	98
6.6. Tiesības uz pārsūdzību krimināllietās	100
7. Satversmes 92. panta otrais teikums.....	103
7.1. Vispārīgas piezīmes.....	103
7.2. Nevainīguma prezumpcija.....	104
7.2.1. Saturs	104
7.2.2. Elementi	105

7.2.3. Fakta legālā prezumpcija	105
7.3. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i> princips	107
7.3.1. “Likums”	107
7.3.2. “Likuma” pieejamība	107
7.3.3. “Likuma” skaidrība	107
7.3.4. “Likuma” atpakaļvērsts spēks	109
7.3.5. Blanketu normu pieļaujamība	110
8. Satversmes 92. panta trešais teikums	112
8.1. Vispārīgas piezīmes.....	112
8.2. Nepastarpināta piemērošana.....	114
8.3. Termini	115
8.3.1. “Nepamatots tiesību aizskārums”	115
8.3.2. “Atbilstīgs atlīdzinājums”	116
8.4. Atbilstīgs atlīdzinājums kā efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis.....	118
9. Satversmes 92. panta ceturtais teikums.....	120
9.1. Vispārīgas piezīmes.....	120
9.2. Termins “advokāts” un tiesību uz advokātu saturs	121
9.3. Tiesības brīvi izvēlēties aizstāvi vai pārstāvi	123
9.4. Tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību	124
10. Tiesību normu atbilstības Satversmes 92. pantam izvērtēšanas metodoloģija.....	125
10.1. Vispārīgas piezīmes.....	125
10.2. Satversmes tiesas nolēmumos izmantoto metožu apskats	127
10.2.1. Lietas par pieeju tiesai	127
10.2.1.1. Lietas, kurās apstrīdētā norma neparedzēja noteikta jautājuma izskatīšanu “tiesā”	127
10.2.1.2. Lietas par tiesas kompetenci.....	129
10.2.1.3. Lietas par tiesāšanās izdevumu regulējumu	129
10.2.1.4. Lietas par procesuālo termiņu regulējumu	131
10.2.1.5. Lietas par pārstāvību un tiesībām uz advokāta palīdzību	131
10.2.2. Lietas par taisnīgas tiesas garantiju nodrošināšanu	132
10.2.2.1. Tiesas neatkarība un objektivitāte	132
10.2.2.2. Tiesības tikt uzklautam	133

10.2.2.3. Motivēts nolēmums (pamatojuma princips)	133
10.2.2.4. Pušu līdztiesība	134
10.2.2.5. Res judicata princips.....	135
10.2.2.6. Ne bis in idem princips	135
10.2.2.7. Nullum crimen, nulla poena sine lege princips	136
10.2.3. Lietas par pārsūdzību	136
10.2.3.1. Pārsūdzība “krimināllietās”	136
10.2.3.2. Pārsūdzība citu kategoriju lietās	138
10.2.4. Lietas par nevainīguma prezumpcijas ievērošanu	139
10.2.5. Lietas par tiesībām uz taisnīgu atlīdzinājumu.....	140
10.3. Satversmes tiesas un ECT izmantoto metožu salīdzinājums	141
10.4. Secinājumi un priekšlikumi.....	143
Apkopojumā izmantoto nolēmumu rādītājs	147

Ievads

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas pamattiesību aizsardzība ir viens no demokrātiskas tiesiskas valsts nozīmīgākajiem pienākumiem.⁵ Satversmes 92. pantā šis pienākums ir konkretizēts tādā veidā, ka valstij ir jāizveido arī juridisks mehānisms, ar kura palīdzību ikviena persona, kuras tiesības ir prettiesiski aizskartas vai pārkāptas, spētu panākt efektīvu šo tiesību aizsardzību.⁶ Līdz ar to tieši no tiesību uz taisnīgu tiesu pienācīgas nodrošināšanas ir atkarīga arī citu personas pamattiesību aizsardzība.⁷ Tiesību uz taisnīgu tiesu nozīmi apliecina arī Satversmes tiesā ierosināto lietu skaits – tiesas 28 gadus ilgajā pastāvēšanas vēsturē par tiesību normu atbilstību Satversmes 92. pantam ir ierosinātas vairāk nekā 180 lietas.

Šā apkopojuma mērķis ir veicināt izpratni par Satversmes 92. panta saturu un izveidot pārskatāmu šajā pantā ietverto elementu, garantiju un principu katalogu. Apkopojuma sagatavošanā izmantoti gan tādi Satversmes tiesas nolēmumi, kuros vērtēta tiesību normu atbilstība tieši Satversmes 92. pantam, gan arī tādi nolēmumi lietās par citām Satversmes normām, kuros ietvertas ar tiesībām uz taisnīgu tiesu saistītas atziņas.

Šis apkopojums ir uzskatāms par pilnīgāko un apjomīgāko Satversmes tiesas atziņu krājumu Satversmes 92. panta satura izziņāšanai. Tādējādi tas būs noderīgs ikvienai personai, kas vēlas aizstāvēt tai Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības Satversmes tiesā, kā arī tiesību politikas veidotājiem.

Apkopojuma tekstā iekļautas atziņas no 97 Satversmes tiesas nolēmumiem. No tiem izriet, ka visbiežāk Satversmes tiesa ir vērtējusi tiesību normas, kas saistītas ar pieeju tiesai un dažādu lēmumu pārsūdzību augstākā instancē. Savukārt nevienā nolēmumā līdz šim nav aplūkoti tādi tiesību uz taisnīgu tiesu aspekti kā tiesas procesa atklātums, tiesas procesa nepārtrauktība, tiesības neliecināt pret sevi un tiesības uz tulka palīdzību.

Pārskatāmības labad apkopojuma tekstā atsauces uz izmantotajiem nolēmumiem veidotas saīsinātā formā, norādot vienīgi lietas numuru un attiecīgo nolēmuma punktu. Tomēr apkopojuma beigās ir atrodama pilnīga informācija par katru izmantoto nolēmumu ar norādi uz apkopojuma nodaļu vai apakšnodaļu, kurā tas pieminēts. Iecerēts, ka, sekojot līdzī Satversmes tiesas judikatūras attīstībai, šis apkopojums varētu tikt papildināts ar jaunākajām tiesas atziņām.

⁵ Sk., piemēram: 2001-07-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2005-18-01 10. punkts.

⁶ 2011-21-01 7. punkts.

⁷ Sk., piemēram: 2005-18-01 10. punkts; 2009-77-01 19. punkts; 2012-25-01 12. punkts; 2017-23-01 13.1. punkts.

1. Vispārīgie apsvērumi

1.1. Vispārīgs Satversmes 92. panta satura raksturojums

Satversmes 92. pantā ir četri teikumi, kuros lakoniski formulētas tiesības uz taisnīgu tiesu.⁸ Pirmajā teikumā tiesības uz taisnīgu tiesu ir garantētas vispārīgi, savukārt pārējos teikumos izcelti atsevišķi šo tiesību elementi. Satversmes tiesa arī dzan norādījusi, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ir vispārējs tiesību princips un Satversmes 92. pantā ir ietverta daļa šā principa konkretizācijas elementu.⁹

Satversmes 92. panta pirmajā teikumā paredzēts, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Kā atzinusi Satversmes tiesa, jēdziens “taisnīga tiesa” ietver divus aspektus – institucionālo un procesuālo. Institucionālais aspekts nozīmē taisnīgu tiesu kā neatkarīgu tiesu varas institūciju, kas izskata lietu, bet procesuālais aspekts – taisnīgu tiesu kā pienācīgu, tiesiskai valstij atbilstošu procesu, kurā lieta tiek izskatīta.¹⁰ Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver arī tiesības uz pieeju tiesai – tiesas taisnīgumam nebūtu nozīmes, ja netiktu nodrošināta tiesas pieejamība.¹¹

Satversmes 92. panta otrajā un ceturtajā teikumā minētas dažas no specifiskajām taisnīgas tiesas garantijām krimināllietās – ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu, un ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību. Pārējās šāda veida garantijas izriet no Satversmes 92. panta pirmā teikuma.¹²

Savukārt Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteikts, ka nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Minētais teikums ietver vispārīgu taisnīgas tiesas garantiju – ja kādas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir pārkāptas, tad personai ir tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu.¹³

Jāpiebilst, ka Satversmes 92. pantā ietvertās tiesību normas tāpat kā jebkuras pamattiesību normas ir piemērojamas tieši un nepastarpināti.¹⁴

⁸ Sal.: 2015-25-01 12. punkts.

⁹ 2021-25-03 10. punkts.

¹⁰ 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2004-04-01 8.1. punkts; 2006-12-01 9.3. punkts; 2006-28-01 9. punkts; 2007-22-01 9.2. punkts; 2007-24-01 8. punkts; 2009-85-01 10. punkts; 2010-08-01 10. punkts; 2010-55-0106 20.1. punkts; 2010-60-01 19. punkts; 2010-72-01 9. punkts; 2011-21-01 7. punkts; 2012-02-0106 11.1. punkts; 2013-08-01 6. punkts; 2013-11-01 11. punkts; 2014-13-01 11. punkts; 2014-23-01 10. punkts; 2014-31-01 9.1. punkts; 2016-06-01 27. punkts; 2016-07-01 28.1. punkts; 2016-13-01 12. punkts.

¹¹ 2003-04-01 secinājumu daļas 1.1. punkts; 2005-07-01 6. punkts; 2005-18-01 8. punkts; 2008-07-01 5. punkts; 2009-77-01 17. punkts; 2016-12-01 13.2. punkts; 2016-13-01 12. punkts.

¹² 2012-02-0106 11.2. punkts.

¹³ 2011-21-01 6. punkts.

¹⁴ Sal.: 2016-07-01 24.2. punkts.

1.2. Tiesību uz taisnīgu tiesu nozīme demokrātiskā tiesiskā valstī

Viena no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtībām ir taisnīgums. Tiesu vara aizstāv taisnīgumu un darbojas sabiedrības interesēs.¹⁵ Proti, tiesu vara atjauno taisnīgumu,¹⁶ kad tikušas aizskartas personas tiesības vai likumiskās intereses. Tiesu varas uzdevums ir gādāt, lai, spriežot tiesu, tiktu garantēta Satversmes normu, likumu un citu normatīvo aktu īstenošana, vispārējo tiesību principu ievērošana, kā arī aizsargātas cilvēka tiesības un brīvības.¹⁷

Demokrātiskā tiesiskā valstī tiesības ir ne tikai jādeklarē, bet arī jānodrošina to praktiska īstenošana.¹⁸ Valstij ir jānodrošina efektīva aizsardzība ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas. Personas tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana ir līdzeklis šā mērķa sasniegšanai, jo tieši no šo tiesību pienācīgas nodrošināšanas ir atkarīga arī citu personas pamattiesību aizsardzība.¹⁹ Tādējādi no Satversmes 92. panta izriet valsts pienākums izveidot juridisku mehānismu, ar kura palīdzību ikviena persona, kuras tiesības ir pretiesiski aizskartas, spētu panākt efektīvu savu tiesību aizsardzību.²⁰

¹⁵ 2015-06-01 11.1. punkts.

¹⁶ Sal.: 2011-21-01 7. punkts.

¹⁷ 2011-11-01 11.1. punkts.

¹⁸ 2003-04-01 secinājumu daļas 6. punkts.

¹⁹ 2005-18-01 10. punkts; 2008-07-01 7. punkts; 2009-77-01 19. punkts; 2011-16-01 9. punkts; 2012-25-01 12. punkts; 2013-08-01 9. punkts; 2016-13-01 13. punkts; 2017-23-01 13.1. punkts.

²⁰ 2011-21-01 7. punkts.

1.3. Panta satura noskaidrošana kopsakarā ar:

1.3.1. Satversmes normām un principiem

Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās tiesību normas ir savstarpēji cieši saistītas.²¹ Attiecībā uz Satversmes 92. pantu Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tas aplūkojams sasaistē ar Satversmes 6. nodaļu, kā arī no pamatnormas atvasinātajiem un Satversmes 1. panta tvērumā ietilpstošajiem vispārējiem tiesību principiem.²²

Tiesības uz taisnīgu tiesu visupirms aplūkojamas kopsakarā ar demokrātiskas tiesiskas valsts principu,²³ no kura valstij izriet pienākums aizsargāt personas tiesības – tostarp nodrošinot tiesisko strīdu risināšanu tiesā.²⁴ Savukārt atbilstoši taisnīguma principam tiesas rastajam strīda risinājumam ir jābūt taisnīgam. Tāpēc Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa nodrošināt lietas izskatīšanu tādā procesā, kurā tiek pieņemts taisnīgs spriedums.²⁵ Taisnīgs spriedums ir neatņemams taisnīgas tiesas elements.²⁶

Taisnīgam spriedumam jābūt pamatotam un atbilstošam tiesību normām.²⁷ Līdz ar to taisnīguma princips ir cieši saistīts ar tiesiskuma principu,²⁸ kas noteic tiesneša padotību likumam un tiesībām.²⁹ Tiesnesim tiesību normu piemērošanas procesā ir jātiecas sasniegt pēc iespējas taisnīgāku un lietderīgāku rezultātu, kas atbilstu tiesību sistēmai kopumā.³⁰ Turklāt tiesnesim konkrētais tiesiskais strīds ir jāizlemj, balstoties uz tiesību (juridiskajiem) argumentiem un tos atdalot no tiesībpolitiskiem argumentiem.³¹

Satversmes tiesas judikatūrā tiesības uz taisnīgu tiesu aplūkotas arī saistībā ar tiesiskās vienlīdzības principu. No minētā principa izriet tiesas pienākums līdzīgas lietas izlemt līdzīgi, bet atšķirīgas lietas – atšķirīgi. Ja valsts nenodrošina tādu mehānismu, ar kura palīdzību varētu panākt tiesu prakses vienveidību, tad tiek pārkāptas tiesības uz taisnīgu tiesu.³² Minētās tiesības tiek pārkāptas arī tad, ja netiek ievērots tiesiskās noteiktības princips. Satversmes 92. pants

²¹ Sk., piemēram: 2006-04-01 15.3. punkts.

²² Sal.: 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2006-12-01 9.3. punkts; 2006-28-01 12. punkts; 2007-22-01 16.3. punkts; 2010-08-01 10. punkts; 2011-21-01 7. punkts; 2012-02-01 11.1. punkts; 2012-13-01 12.1. punkts; 2013-11-01 11. punkts.

²³ Sal.: 2007-22-01 16.3. punkts.

²⁴ Sal.: 2005-18-01 10. punkts; 2011-16-01 9. punkts.

²⁵ 2013-08-01 6. punkts.

²⁶ 2012-13-01 15.2. punkts.

²⁷ 2015-19-01 12.2. punkts.

²⁸ Sal.: 2006-28-01 12. punkts.

²⁹ Sal.: 2011-11-01 16. punkts, 2014-16-01 12. punkts.

³⁰ 2004-16-01 15. punkts.

³¹ 2014-16-01 12. punkts.

³² 2010-01-01 15.3. punkts.

garantē tiesības nevis uz bezgalīgu tiesas procesu, bet gan uz procesu, kuram saprātīgā laikā jānoslēdzas ar spēkā stājušos tiesas spriedumu.³³

Savukārt cilvēka cieņa prasa, lai indivīds nebūtu tikai procesa objekts, bet lai viņam tiktu dota iespēja izteikties, pirms tiek pieņemts lēmums, kas skar viņa tiesības, proti, skartajam procesa dalībniekam dodama iespēja izteikt savu viedokli apmērā, kas ir samērīgs ar procesa priekšmetu un draudošās sankcijas smagumu.³⁴

Tiesību uz taisnīgu tiesu saturs noskaidrošanā būtiska nozīme ir arī valsts varas dalīšanas principam. Atbilstoši tam tiesu vara ir viens no trim valsts varas atzariem. Saskaņā ar Satversmes 82. pantu tiesu sistēma ir konstitucionāls orgāns, savukārt tiesneši ir šā konstitucionālā orgāna amatpersonas, kas spriež tiesu un tādējādi īsteno tiesu varu. Ikviens tiesnesis, spriežot tiesu, darbojas arī kā izpildvaras un likumdevējvaras atsvārs no valsts varas dalīšanas principa izrietošajā līdzsvāra un atsvāra sistēmā.³⁵

Satversmes 83. pantā noteikts, ka tiesneši ir neatkarīgi un tikai likumam padoti. Tiesas un tiesnešu neatkarība ir viens no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatprincipiem³⁶ un ietilpst arī tiesību uz taisnīgu tiesu saturā.³⁷ Tiesas un tiesnešu neatkarība ir svarīga visiem, kas vērsas tiesā un rēķinās ar taisnīgumu tiesas spriešanā, – tiesību efektīva īstenošana nav iespējama, ja tiesneši nav neatkarīgi.³⁸

Satversmes 82. un 85. pants noteic tiesu sistēmas organizāciju.³⁹ Satversmes 82. pantā nav ietverts nedz izsmeļošs to institūciju uzskaitījums, kuras spriež tiesu, nedz arī tiesu varai piederīgās institūcijas. Pirmkārt, Satversmes 85. pants noteic, ka Latvijā pastāv Satversmes tiesa. Otrkārt, Satversmes 68. panta otrā daļa paredz, ka Latvija nolūkā stiprināt demokrātiju var deleģēt daļu no valsts institūciju kompetences starptautiskajām institūcijām. Piemēram, pievienojoties Eiropas Savienībai, Latvija ir deleģējusi tiesas spriešanas funkcijas Eiropas Savienības Tiesai (turpmāk – EST). Arī šīs tiesas tiesības spriest tiesu nav *expressis verbis* paredzētas Satversmes 82. pantā.⁴⁰

Atbilstoši Satversmes 86. pantam likumdevējs ir tiesīgs noteikt gan to, kādas lietas ir katras tiesas kompetencē, gan arī procedūru, kādā strīds izskatāms.⁴¹ Savukārt taisnīguma un

³³ 2007-22-01 16.3. punkts.

³⁴ 2008-04-01 11. punkts, 2012-15-01 16. punkts.

³⁵ 2016-31-01 21.1. punkts.

³⁶ 2010-06-01 14.1. punkts.

³⁷ 2015-10-01 17.3. punkts.

³⁸ 2009-11-01 7.1. punkts.

³⁹ 2017-32-05 25. punkts.

⁴⁰ 2006-12-01 9.2. punkts.

⁴¹ 2017-32-05 25. punkts.

tiesiskas valsts princips prasa, lai lietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu, un lai ikviena kriminālprocesa, civilprocesa un administratīvā procesa rezultāts būtu taisnīgs.⁴² Piemēram, kriminālprocesa rezultātam jābūt tādā, lai personas netiktu notiesātas par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus tās nav izdarījušas, un lai personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, tiktu atbilstoši notiesātas.⁴³

Tiesības uz taisnīgu tiesu aplūkotas arī kopsakarā ar Satversmes 90. pantu, kurā garantētas ikviena tiesības zināt savas tiesības. Tikai persona, kura zina savas tiesības, spēj tās efektīvi īstenot un – nepamatota aizskāruma gadījumā – aizstāvēt taisnīgā tiesā.⁴⁴ Tādēļ ne vien normatīvajiem aktiem, bet arī tiesu judikatūrai jābūt brīvi pieejamai ikvienam interesentam.⁴⁵

1.3.2. starptautiskajām tiesībām un Eiropas Savienības tiesībām

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes 89. pantā noteikts, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Tādējādi konstitucionālā likumdevēja mērķis ir bijis panākt Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām.⁴⁶ Satversmē ietvertās pamattiesības interpretējamās pēc iespējas atbilstoši tai interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē.⁴⁷ Turklāt Satversmē ietvertu pamattiesību satura konkretizēšanā jāņem vērā arī Eiropas Savienības tiesību akti, ciktāl tie stiprina Latviju kā demokrātisku tiesisku valsti un aizsargā pamattiesības. Tas izriet no Satversmes 68. panta otrās daļas, kas pieprasa nodrošināt Latvijas tiesību sistēmas harmoniju ar Eiropas Savienības tiesībām.⁴⁸

Tiesības uz taisnīgu tiesu nostiprinātas starptautiskos cilvēktiesību aktos – tostarp Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts), kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk – Konvencija).⁴⁹ Ar minētajos aktos ietvertu cilvēktiesību normu palīdzību iespējams konkretizēt Satversmes

⁴² 2006-28-01 12. punkts; 2012-02-0106 11.1. punkts.

⁴³ 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punkts.

⁴⁴ 2006-12-01 16. punkts.

⁴⁵ 2012-06-01 7.2. punkts.

⁴⁶ 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punkts; 2003-04-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2004-06-01 13. punkts; 2007-03-01 11. punkts; 2007-22-01 11. punkts; 2008-09-0106 4. punkts; 2009-85-01 10. punkts; 2011-21-01 10.3. punkts; 2012-02-0106 11.2. punkts; 2013-02-01 9. punkts; 2016-13-01 10. punkts; 2017-16-01 9.1. punkts; 2017-23-01 12.1. punkts.

⁴⁷ 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punkts; 2002-04-03 secinājumu daļas 1. punkts; 2003-04-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2004-04-01 8.2. punkts; 2004-10-01 7.1. punkts; 2008-43-0106 9. punkts.

⁴⁸ 2020-33-01 27.2. punkts.

⁴⁹ 2002-20-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2012-02-0106 11.2. punkts.

92. pantā paredzēto pamattiesību tvērumu un precīzāk noskaidrot to saturu.⁵⁰ Savukārt atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 1. punktam Eiropas Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (turpmāk – Harta), un Hartai ir tāds pats spēks kā Līgumam par Eiropas Savienību un Līgumam par Eiropas Savienības darbību.⁵¹ Saskaņā ar Hartas 47. panta pirmo un otro daļu ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, un ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā.

Satversmes 92. panta pirmā teikuma saturu Satversmes tiesa noskaidrojusi, izmantojot:

- 1) Pakta 14. pantu un tā piemērošanas praksi Cilvēktiesību komitejā;⁵²
- 2) Konvencijas 6. pantu,⁵³ Septītā protokola 1. pantu,⁵⁴ 2. pantu⁵⁵ un 4. panta 1. punktu,⁵⁶ kā arī šo tiesību normu piemērošanas praksi Eiropas Cilvēktiesību tiesā (turpmāk – ECT);
- 3) Hartas 47. panta pirmo un otro daļu,⁵⁷ un trešo daļu, kā arī šo tiesību normu piemērošanas praksi EST;⁵⁸
- 4) 1975. gada 15. oktobra Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4. pantu.⁵⁹

Satversmes 92. panta otrā teikuma saturs noskaidrots, izmantojot Pakta 15. panta 1. punktu,⁶⁰ kā arī Konvencijas 6. panta 2. punktu un 7. panta 1. punktu.⁶¹ Savukārt Satversmes 92. panta trešā teikuma saturs konkretizēts, izmantojot Konvencijas 5. panta 5. punktu un 13. pantu,⁶² 41. un 34. pantu.⁶³

⁵⁰ 2008-43-0106 10. punkts; 2012-02-0106 11.2. punkts; 2013-08-01 7. punkts.

⁵¹ 2021-22-01 10.2. punkts.

⁵² 2002-20-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2003-04-01 secinājumu daļas 1.1. punkts; 2008-43-0106 9. punkts; 2012-02-0106 11.2. punkts.

⁵³ 2001-08-01 secinājumu daļas 3. punkts; 2003-03-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2004-06-01 13. punkts; 2012-15-01 12. punkts; 2014-13-01 11. punkts; 2016-06-01 29.1. punkts; 2017-08-01 12. punkts; 2019-11-01 10. punkts; 2019-13-01 14. punkts; 2019-15-01 10. punkts; 2019-23-01 9., 11. punkts; 2021-09-01 21.1. punkts; 2021-22-01 10.1. punkts; 2021-25-03 10.1. punkts; 2021-42-01 12.2. punkts; 2022-03-01 9.2. punkts; 2022-05-01 11.1. punkts.

⁵⁴ 2019-35-01 13. punkts.

⁵⁵ 2021-38-01 12. punkts.

⁵⁶ 2012-02-0106 12. punkts.

⁵⁷ 2021-25-03 10.2. punkts; 2022-05-01 11.2. punkts.

⁵⁸ 2021-22-01 10.2. punkts.

⁵⁹ 2008-43-0106 10. punkts.

⁶⁰ 2020-23-01 21.5. punkts.

⁶¹ 2003-03-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2008-09-0106 4.2. punkts; 2018-10-0103 13.2. punkts; 2019-22-01 14. punkts; 2020-23-01 21.5. punkts; 2022-22-01 9. punkts.

⁶² 2019-21-01 10.1. punkts.

⁶³ 2011-21-01 10.3. punkts.

Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo kā interpretācijas līdzeklis pamattiesību satura noskaidrošanai, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas.⁶⁴ Satversme pēc savas būtības nevar paredzēt mazāku pamattiesību nodrošināšanas jeb aizsardzības apjomu, kā paredz jebkurš no starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem. Citāds secinājums nonāktu pretrunā ar Satversmes 1. pantā ietvertu tiesiskas valsts ideju, jo viena no galvenajām tiesiskas valsts izpausmes formām ir cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzišana par valsts augstāko vērtību. Tātad, ja Satversme garantē plašāku konkrēto pamattiesību aizsardzību, nav pieļaujama aprobežošanās vienīgi ar starptautiskajos cilvēktiesību aktos ietvertās normas piemērošanu, bet nepieciešams piemērot Satversmes normu.⁶⁵

Uz minētajām atziņām Satversmes tiesa visbiežāk atsaukusies saistībā ar Konvencijas 6. pantu, kas izmantojams Satversmes 92. panta pirmā teikuma interpretēšanā. Satversme nevar paredzēt mazāku pamattiesību aizsardzības apjomu par to, ko paredz Konvencija. Tādēļ, interpretējot Satversmes un Konvencijas normas, jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu to harmoniju.⁶⁶ Ja no Konvencijas normām un to interpretācijas ECT judikatūrā izriet, ka attiecīgas Konvencijā nostiprinātās cilvēktiesības aptver konkrēto situāciju, tad šī situācija parasti ietilpst arī Satversmē nostiprināto attiecīgo pamattiesību tvērumā.⁶⁷ Savukārt tad, ja Konvencijā nostiprinātās cilvēktiesības konkrēto situāciju neaptver, tas pats par sevi vēl nenozīmē, ka šī situācija attiecīgo Satversmē nostiprināto pamattiesību tvērumā neietilpst. Šādā gadījumā jāpārlicinās, vai nepastāv apstākļi, kas norāda uz to, ka Satversmē ir paredzēts augstāks pamattiesību aizsardzības līmenis.⁶⁸

Kā atzinusi Satversmes tiesa, Konvencija paredz cilvēka tiesību un pamatbrīvību minimālo standartu, taču valsts var garantēt plašāku šo tiesību tvērumu un augstāku aizsardzības standartu savos likumos, visupirms – valsts konstitūcijā. Interpretējot Satversmes normas, Latvijai ir saistoša Konvencija un ECT judikatūra, tomēr tas neliedz nonākt pie secinājuma, ka Satversme paredz augstāku pamattiesību aizsardzības līmeni nekā Konvencija.⁶⁹

⁶⁴ 2004-18-0106 secinājumu daļas 5. punkts; 2006-42-01 7. punkts; 2007-03-01 11. punkts; 2009-85-01 10. punkts; 2010-01-01 10.2. punkts; 2012-02-0106 11.2. punkts; 2013-08-01 7. punkts; 2013-11-01 12. punkts; 2015-19-01 12.3. punkts.

⁶⁵ 2005-02-0106 10. punkts.

⁶⁶ 2005-02-0106 10. punkts; 2017-08-01 12. punkts.

⁶⁷ 2010-71-01 12.1. punkts; 2013-11-01 13. punkts; 2016-06-01 29.2. punkts; 2016-12-01 13.2. punkts; 2016-13-01 10. punkts.

⁶⁸ 2010-71-01 12.1. punkts; 2012-13-01 13.1. punkts; 2016-06-01 29.2. punkts.

⁶⁹ 2016-06-01 29.2. punkts.

1.4. No tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošie valsts pienākumi un šo tiesību ierobežošana

Valstij ir pienākums atturēties no darbībām, kas ierobežo tiesības uz taisnīgu tiesu. Taču no tiesībām uz taisnīgu tiesu valstij var izrietēt arī pozitīvs pienākums veikt darbības, kas nepieciešamas šo tiesību nodrošināšanai.⁷⁰ Proti, tiesības uz taisnīgu tiesu ietver ne tikai negatīvos, bet arī pozitīvos valsts pienākumus.⁷¹

Kā jau tika minēts, Satversmes 92. pants nosaka būtisku tiesiskas valsts pienākumu – izveidot juridisku mehānismu, ar kura palīdzību ikviena persona, kuras tiesības ir prettiesiski aizskartas, spētu panākt efektīvu savu tiesību aizsardzību.⁷² Pirmkārt, valstij ir jāizveido un jā saglabā tiesu sistēma, turklāt šai sistēmai jābūt neatkarīgai, objektīvai un kompetentai. Otrkārt, valstij ir jāpieņem un jāievieš tādas procesuālās normas, kas garantē, ka pati lietu izskatīšanas procedūra ir taisnīga un objektīva.⁷³ Piemēram, valstij ir ne tikai jānodrošina aizskarto tiesību aizsardzība vismaz vienā tiesu instancē,⁷⁴ bet citstarp arī jāpieņem tiesību normas, kas: noteiktos gadījumos atbrīvo personu no izdevumiem, kas saistīti ar tiesvedību;⁷⁵ taisnīgi noregulē ar juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu saistītos jautājumus;⁷⁶ nodrošina tiesas nolēmuma efektīvu izpildīšanu;⁷⁷ nodrošina iespēju novērst šķērējtiesas procesā notikušus būtiskus procesuālos pārkāpumus;⁷⁸ ļauj izvērtēt, vai persona ir labprātīgi atteikusies no savām tiesībām uz taisnīgu tiesu.⁷⁹ Likumdevējam ir jāizveido efektīva un harmoniska tiesību sistēma, kas visos tiesas procesos nodrošina personas pamattiesības.⁸⁰ Likumdevējam arī jārada tādi efektīvas un taisnīgas tiesvedības apstākļi (noteikumi), lai strīdi tiktu izšķirti jau pirmajā tiesu instancē.⁸¹ Turklāt tiesību normās nepārprotami jāparedz tāda procedūra, kas indivīdam rada skaidru un drošu pārliecību par iespējām aizstāvēt savas pamattiesības.⁸²

⁷⁰ 2007-24-01 10. punkts.

⁷¹ 2021-25-03 10. punkts.

⁷² 2011-21-01 7. punkts.

⁷³ Sal.: 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2006-28-01 9. punkts; 2007-03-01 22.3. punkts; 2007-22-01 11. punkts; 2007-24-01 8. punkts; 2009-85-01 10. punkts; 2010-72-01 9. punkts; 2011-16-01 8.1. punkts; 2012-05-01 7. punkts; 2012-23-01 14.4. punkts; 2012-25-01 12. punkts; 2014-23-01 10. punkts; 2016-06-01 27. punkts; 2017-08-01 12.2. punkts; 2017-16-01 9., 13. punkts.

⁷⁴ 2013-18-01 15. punkts.

⁷⁵ 2007-24-01 10. punkts.

⁷⁶ 2013-04-01 19.3. punkts.

⁷⁷ 2014-13-01 11. punkts.

⁷⁸ 2014-09-01 14.1. punkts.

⁷⁹ Turpat, 14.2. punkts.

⁸⁰ 2017-23-01 13.1. punkts.

⁸¹ 2013-08-01 13.1. punkts.

⁸² 2012-23-01 14.4. punkts; 2016-06-01 27. punkts; 2016-13-01 12. punkts.

Satversmes 116. pantā ir norādītas pamattiesības, kuras noteiktos gadījumos var tikt ierobežotas. Lai gan tiesības uz taisnīgu tiesu šajā uzskaitījumā nav ietvertas, tas nenozīmē, ka tās būtu uzskatāmas par absolūtām un nevarētu tikt ierobežotas.⁸³ Tomēr, ņemot vērā tiesību uz taisnīgu tiesu nozīmību demokrātiskā sabiedrībā, to ierobežošanas pieļaujamības standartam ir jābūt ļoti augstam.⁸⁴ Tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumi nosakāmi tikai izņēmuma gadījumos.⁸⁵ Piemēram, lai nodrošinātu tiesu sistēmas efektivitāti (mazinātu nepamatotu pieteikumu iesniegšanas iespējamību un daļēji segtu tiesu uzturēšanas izdevumus), likumdevējs var paredzēt valsts nodevu par pieteikuma iesniegšanu tiesā.⁸⁶ Šāds maksājums – valsts nodeva – netieši ierobežo vienu no taisnīgas tiesas elementiem, proti, pieeju tiesai.⁸⁷ Pienākums veikt dažādus maksājumus kā tiesību uz pieeju tiesai ierobežojums ir pieļaujams tikai tad, ja tas nav šķērslis, kas liedz īstenot minētās pamattiesības. Ja netiktu paredzēts mehānisms trūcīgu personu pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no pienākuma veikt maksājumu, lai piekļūtu tiesai, tad šīm personām pilnībā tiktu liegta iespēja īstenot tiesības uz taisnīgu tiesu.⁸⁸ Demokrātiskā tiesiskā valstī šādi tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumi nav pieļaujami – tie nedrīkst būt tādi, kas pēc būtības liedz īstenot minētās tiesības. Citiem vārdiem sakot, tiesības uz taisnīgu tiesu nedrīkst tikt atņemtas pēc būtības.⁸⁹

⁸³ 2004-10-01 7.3. punkts; 2008-43-0106 9. punkts; 2013-08-01 9. punkts.

⁸⁴ 2004-10-01 9.1. punkts.

⁸⁵ 2005-18-01 10. punkts; 2013-08-01 9. punkts.

⁸⁶ 2004-16-01 8.2. punkts.

⁸⁷ Turpat, 7.2. un 8.5. punkts.

⁸⁸ 2011-16-01 15. punkts.

⁸⁹ 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2003-04-01 secinājumu daļas 1.1. punkts; 2007-22-01 12. punkts.

2. Satversmes 92. panta pirmais teikums

“Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

2.1. Lietotie termini

2.1.1. “Ikviens”

Satversmes 92. pantā lietotais termins “ikviens” visupirms norāda, kas ir uzskatāms par šajā pantā ietverto tiesību subjektu.

Satversmes tiesa atzinusi, ka daļa no Satversmē ietvertajām pamattiesībām ir attiecināmas tikai uz fiziskajām personām, tomēr tiesiskajās attiecībās līdztekus fiziskajām personām piedalās arī juridiskās personas un valsts vara arī juridisko personu tiesības var nepamatoti aizskart līdzīgi kā fizisko personu tiesības. Satversmē noteiktās personu tiesības, brīvības un pienākumi ir attiecināmi arī uz privāto tiesību juridiskajām personām tiktāl, ciktāl šīs tiesības, brīvības un pienākumus atbilstoši to būtībai iespējams piemērot juridiskajām personām. Ja vien pamattiesību, brīvību un pienākumu būtība pieļauj, tos var īstenot ne vien fiziskā persona, bet arī privāto tiesību juridiskā persona.⁹⁰ Tādējādi Satversmes 92. pantā lietotais termins “ikviens” galvenokārt nozīmē fizisko personu vai privāto tiesību juridisko personu. Tomēr lietā par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma normas atbilstību Satversmes 92. panta trešajam teikumam tiesa ir secinājusi, ka tiesības uz morālā kaitējuma kompensāciju, ciktāl ar kaitējumu tiek saprastas garīgas vai fiziskas ciešanas, piemīt tikai fiziskajām personām.⁹¹

Termins “ikviens” norāda arī uz Satversmes 92. pantā nostiprināto pamattiesību individuālo raksturu. Satversmes 92. pantā nostiprinātās tiesības ir nevis kolektīvas, bet gan individuālas tiesības. Personām nevar uzlikt par pienākumu apvienoties tām Satversmes 92. pantā garantēto pamattiesību īstenošanai.⁹²

⁹⁰ 2011-21-01 9. punkts.

⁹¹ Turpat.

⁹² 2011-16-01 14.3. punkts.

2.1.2. “Tiesības un likumiskās intereses”

Satversmes tiesa ir atzinusi: Satversmes 92. pants nenozīmē, ka personai tiek garantētas tiesības uz jebkura tai svarīga jautājuma izlemšanu tiesā.⁹³ Satversmes 92. pants garantē personai tiesības taisnīgā tiesā aizsargāt tikai “tiesības un likumiskās intereses”.⁹⁴

Satversmes 92. panta pirmā teikuma izpratnē jēdziens “tiesības” apzīmē personas subjektīvās tiesības, kas šai personai izriet no tiesību normām. Savukārt personas likumiskās intereses atšķirībā no personas subjektīvajām tiesībām parasti nav tieši norādītas tiesību normās, bet ir konstatējamās katrā konkrētā gadījumā, pamatojoties uz lietas faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem. Tomēr personas likumiska interese, kuras aizsardzību prasa nodrošināt Satversmes 92. panta pirmais teikums, ir tikai tāda personas interese, kas ir nesaraujami saistīta ar konkrētās personas subjektīvajām tiesībām. Proti, ar jēdzienu “likumiska interese” ir saprotama personas interese gūt saistošu apstiprinājumu noteiktu tiesisko attiecību pastāvēšanai vai nepastāvēšanai, kā arī to saturam, ja no šāda apstiprinājuma ir atkarīgas tieši šīs personas subjektīvās tiesības vai juridiskie pienākumi.⁹⁵ Piemēram, personas iespējamā iekļaušana parādvēstures datubāzē saistībā ar pieprasīto parāda maksājumu var nelabvēlīgi ietekmēt citas šīs personas tiesiskās attiecības. Līdz ar to personai šādā gadījumā ir likumiska interese noskaidrot savu tiesisko stāvokli.⁹⁶

Atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam gan personas tiesību, gan personas likumisko interešu aizsardzības labad personai ir nodrošināma pieeja tiesai. Tā kā personas likumiskās intereses izriet no personas subjektīvajām tiesībām, personas tiesību aizsardzības līdzekļi vienlaikus nodrošina arī no šīm tiesībām izrietošo personas likumisko interešu aizsardzību. Taču gadījumā, kad personas tiesības vēl nav aizskartas, atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam persona ir tiesīga aizsargāt savas likumiskās intereses, vēršoties tiesā ar prasību sniegt saistošu apstiprinājumu konkrētu, personas tiesisko stāvokli ietekmējošu tiesisko attiecību pastāvēšanai vai nepastāvēšanai, kā arī to saturam.⁹⁷

Lai noskaidrotu, vai konkrētajā situācijā ir piemērojams Satversmes 92. pants, Satversmes tiesa parasti pārbauda, vai apstrīdētā norma skar personas “tiesības un likumiskās intereses”.⁹⁸ Ar “tiesībām un likumiskajām interesēm” primāri ir saprotamas personai

⁹³ 2002-20-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2004-14-01 8. punkts; 2010-60-01 19. punkts; 2013-18-01 10. punkts; 2016-13-01 13. punkts.

⁹⁴ 2002-20-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2010-60-01 19. punkts; 2013-18-01 10. punkts.

⁹⁵ 2020-08-01 12.1. punkts.

⁹⁶ Turpat, 12.2. punkts.

⁹⁷ Turpat, 12.1. punkts.

⁹⁸ 2002-20-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2004-14-01 8. punkts; 2013-18-01 10. punkts; 2016-06-01 28. punkts; 2016-13-01 10. punkts.

Satversmē noteiktās pamattiesības. Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105. pantā un 106. panta pirmajā teikumā noteikto pamattiesību ierobežojuma gadījumā personai ir jābūt iespējai aizstāvēt savas tiesības 92. panta pirmajam teikumam atbilstošā veidā.⁹⁹ Normas, kas liedz tiesības uz noteikta veida tiesiskās aizsardzības līdzekli – cietušās personas tiesiskā stāvokļa atjaunošanu tiesas ceļā, atzīstot darījumu par spēkā neesošu –, ierobežo personu tiesības uz taisnīgu tiesu.¹⁰⁰ Ja persona nav piekritusi lietas izskatīšanai šķīrējtiesā, tai jābūt tiesībām vērsties tiesā savu aizskarto tiesību aizsardzībai, jo šķīrējtiesas process un tā potenciālais iznākums neapšaubāmi var būtiski aizskart šīs personas tiesības.¹⁰¹ Savukārt gadījumos, kad personai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai, Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības ietver arī tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā.¹⁰²

Lietā par speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam anulēšanas kārtību Satversmes tiesa norādīja, ka šīs atļaujas anulēšanas gadījumā personas pamattiesību un likumisko interešu ierobežojums izpaužas sekās, kādas attiecīgais lēmums atstāj uz darba tiesiskajām attiecībām. Speciālās atļaujas anulēšana var ierobežot personas pamattiesības, tādēļ regulējums attiecībā uz kārtību, kādā pārsūdzami lēmumi par speciālās atļaujas anulēšanu, ir vērtējams Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā saistībā ar Satversmes 106. panta pirmajā teikumā noteikto pamattiesību ierobežojumu.¹⁰³ Savukārt lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu ierobežo tādas notiesātā civilās tiesības (tostarp tiesības uz saziņu ar ģimeni un finansiālās tiesības), kuru aizsardzība būtu nodrošināma taisnīgā tiesā.¹⁰⁴

“Tiesības un likumiskās intereses” noteiktos gadījumos var nozīmēt arī no citām tiesību normām personai izrietošas subjektīvās tiesības. Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka naudas soda uzlikšana procesuālās sankcijas veidā skar personas tiesības un likumiskās intereses – reputāciju un materiālo stāvokli, finanses un īpašumu –, un tātad ietilpst Satversmes 92. panta tvērumā. Līdz ar to, uzliekot personai naudas sodu procesuālās sankcijas veidā, ir pienācīgā apmērā jānodrošina šīs personas tiesības uz taisnīgu tiesu.¹⁰⁵ Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uz personām, kuras saistītas ar šo mantu, ir attiecināmas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas, jo šādā procesā pēc būtības tiek izlemti jautājumi, kas skar personu civilās tiesības un pienākumus Konvencijas 6. panta 1. punkta izpratnē. Tādējādi Konvencijas 6. panta

⁹⁹ 2016-06-01 30. punkts; 2017-20-0103 15.2. punkts.

¹⁰⁰ 2010-60-01 20. punkts.

¹⁰¹ 2014-09-01 20.2.4. punkts.

¹⁰² 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punkts.

¹⁰³ 2016-06-01 30. punkts.

¹⁰⁴ 2016-12-01 13.2. punkts.

¹⁰⁵ 2008-04-01 10.2. punkts.

1. punkta garantijas kopsakarā ar Satversmes 92. panta pirmā teikuma garantijām uz šo procesu ir attiecināmas pilnā mērā.¹⁰⁶ Arī lēmums par atļauju iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem skar personas pamattiesības.¹⁰⁷

Vairākos Satversmes tiesas nolēmumos norādīts arī tas, kas nav uzskatāms par personas “tiesībām un likumiskajām interesēm”. Piemēram, tādas informācijas iegūšana, kura likumā noteiktajā kārtībā atzīta par valsts noslēpumu, nav personas “tiesības un likumiskās intereses”. Likums “Par valsts noslēpumu” pamatoti garantē valstij ekskluzīvas īpašuma tiesības uz valsts noslēpuma objektiem un noteic, ka tie ir īpašā valsts aizsardzībā.¹⁰⁸ Arī tiesības saņemt industriālās drošības sertifikātu nepieder pie tādām tiesībām un likumiskajām interesēm, kuru aizsardzība taisnīgā tiesā paredzēta Satversmes 92. pantā. Industriālās drošības sertifikāta esība ir priekšrocība, kas komersantam, kurš jau veic noteikta veida komercdarbību, piemēram, nodarbojas ar būvniecību, paver iespēju piedalīties klasificētās iepirkumu procedūrās. Savukārt atteikums izsniegt industriālās drošības sertifikātu neierobežo komersanta tiesības veikt komercdarbību, un pēc šā atteikuma komersants ir tiesīgs turpināt savu komercdarbību izraudzītajā jomā.¹⁰⁹ Tāpat tiesa ir atzinusi, ka ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes lēmumu par ieslodzītās personas tiesībām tikt nodarbinātai ārpus ieslodzījuma vietas netiek skartas šīs personas tiesības un likumiskās intereses, jo ieslodzītajiem nav subjektīvu tiesību brīvi izvēlēties darbavietu ārpus ieslodzījuma vietas. Tādēļ Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasa nodrošināt tiesas kontroli pār šā lēmuma tiesiskumu.¹¹⁰

2.1.3. “Tiesību aizstāvība”

Satversmes 92. pants nosaka būtisku tiesiskas valsts pamatpienākumu – atbilstoši tiesiskuma un taisnīguma principiem izveidot juridisku mehānismu, ar kura palīdzību ikviena persona, kuras tiesības ir prettiesiski aizskartas vai pārkāptas, spētu efektīvi aizsargāt savas tiesības.¹¹¹ Ar tiesiskas valsts principu nav savienojama situācija, kurā tiesību aizsardzība netiktu nodrošināta tādēļ, ka nav atbilstoša procesuāla tiesību aizsardzības līdzekļa.¹¹² Savukārt no Satversmes 92. panta kopsakarā ar 90. pantu izriet likumdevēja pienākums tiesību normās

¹⁰⁶ 2016-13-01 10. punkts.

¹⁰⁷ Turpat, 13. punkts.

¹⁰⁸ 2002-20-0103 secinājumu daļas 2. punkts.

¹⁰⁹ 2017-20-0103 16. punkts.

¹¹⁰ 2013-18-01 14. punkts.

¹¹¹ 2011-21-01 7. punkts; 2012-02-0106 11.1. punkts; 2014-13-01 11. punkts.

¹¹² 2019-08-01 12. punkts.

nepārprotami paredzēt tādu procedūru, kas indivīdam radītu skaidru un drošu pārliecību par iespējām aizstāvēt savas pamattiesības.¹¹³

Gadījumos, kad tiek skartas personas tiesības un likumiskās intereses, Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa vismaz minimālā apjomā nodrošināt personai tiesības vērsties tiesā, proti, nodrošināt tiesības uz lietas izskatīšanu vismaz vienā instancē.¹¹⁴ Savukārt tad, ja personai tiek atteikta tās tiesību aizstāvība tiesā, nepieciešams, lai alternatīvā procedūra būtu izsvērtā un dotu personai iespēju realizēt savu tiesību aizsardzību maksimāli augstā līmenī.¹¹⁵ Tiesības vērsties tiesā vismaz to minimālajā apjomā var tikt liegtas vienīgi izņēmuma gadījumos, piemēram, tad, ja iestāde attiecībā uz tai īpaši pakļautu personu pieņem iekšēju lēmumu un ar to netiek skartas šīs personas tiesības un likumiskās intereses Satversmes 92. panta pirmā teikuma izpratnē.¹¹⁶

Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasa, lai persona savu aizskarto tiesību un likumisko interešu aizstāvībai noteikti vērstos tikai Satversmes 82. un 85. pantā minētajās tiesās.¹¹⁷ Tiesību aizskāruma gadījumā persona citstarp ir tiesīga arī samierināties ar aizskārumu. Ja persona tomēr izvēlējusies savu aizskarto, ierobežoto vai apstrīdēto tiesību aizstāvībai vērsties tiesā, šī aizstāvība īstenojama tādā kārtībā, kādu noteicis likumdevējs, nevis tādā kārtībā, kādu persona vēlas vai subjektīvi uzskata par lietderīgāko. Likumā noteikto tiesību izmantošanas kārtība nav un nevar būt atkarīga tikai no puses subjektīvajiem ieskatiem. Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka arī dispozitivitātes un privātautonomijas principi nav interpretējami tādējādi, ka no tiem būtu atvasināmas personas tiesības aizstāvēt savas aizskartās civilās tiesības tādā veidā, kas nav paredzēts likumā.¹¹⁸

No vairākiem Satversmes tiesas nolēmumiem izriet tas, ka aizskarto tiesību aizstāvība prasa zināmu pašas personas atbildību. Proti, tiesa ir atzinusi, ka ikvienai personai jāspēj pietiekami precīzi izvērtēt savas aizskartās tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses, lai to aizsardzības nolūkā celtu procesuālajām un materiālajām tiesībām atbilstošu prasību un nodarītais tiesību aizskārums tiktu novērsts viena tiesvedības procesa ietvaros. Turklāt personai ir pienākums savu iespēju robežās rīkoties tā, lai jau pirmās instances tiesa varētu efektīvi nodrošināt tās tiesību aizsardzību.¹¹⁹

¹¹³ 2012-23-01 14.4. punkts un 2014-09-01 17. punkts.

¹¹⁴ 2013-18-01 15. punkts.

¹¹⁵ 2002-20-0103 secinājumu daļas 5. punkts.

¹¹⁶ 2013-18-01 15. punkts un 2016-12-01 14.6. punkts.

¹¹⁷ Sal.: 2004-06-01 18. punkts; 2004-14-01 secinājumu daļas 10. punkts; 2010-55-0106 20.1. punkts; 2019-35-01 14.2. punkts.

¹¹⁸ 2012-06-01 13.3.1. punkts.

¹¹⁹ 2010-01-01 15.2. punkts un 2012-06-01 13.3.2. punkts.

Tiesību aizstāvības jēdziens Satversmes tiesas nolēumos vairākkārt aplūkots arī tiesiskās stabilitātes kontekstā. Tiesa ir norādījusi, ka jēdziens “aizstāvēt” nenozīmē tiesības uz bezgalīgu tiesas procesu, bet, gluži otrādi, – uz procesu, kuram saprātīgā laikā jānoslēdzas ar spēkā stājušos stabilu nolēmumu.¹²⁰

2.1.4. “Tiesa”

Par “tiesu” Satversmes 92. panta izpratnē ir atzīstama neatkarīga tiesu varas institūcija, kas spriež tiesu (skata lietu). Šis termins ir interpretējams kopsakarā ar Satversmes 6. nodaļu,¹²¹ citstarp Satversmes 86. pantu, kas noteic, ka tiesu var spriest tikai tie orgāni, kuriem šīs tiesības piešķir likums, un tikai likumā paredzētā kārtībā.¹²² Plašāks apskats par termina “tiesa” saturu un “tiesas” institucionālajām garantijām ietverts šā apkopojuma 3. nodaļā.

¹²⁰ 2001-10-01 secinājumu daļas 5. punkts; 2010-01-01 12.2. punkts; 2012-02-0106 11.1. punkts; 2012-05-01 12. punkts; 2013-08-01 6. punkts.

¹²¹ 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2007-22-01 9. punkts; 2010-08-01 10. punkts; 2011-21-01 7. punkts; 2012-02-0106 11.1. punkts; 2013-08-01 6. punkts; 2013-11-01 11. punkts.

¹²² 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punkts.

2.2. Piemērošanas joma

2.2.1. Vispārīgas piezīmes

Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteikto pamattiesību piemērošanas jomā galvenokārt ietilpst aizskarto personas tiesību un likumisko interešu aizstāvība civilprocesa, kriminālprocesa, administratīvo pārkāpumu procesa, administratīvā procesa un Satversmes tiesas procesa ietvaros.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta saturā ietilpst ne vien tie gadījumi, kad tiek izšķirti strīdi par tiesībām, bet arī gadījumi, kad tiek izskatīti citi jautājumi, kuru risināšanu tiesā likumdevējs uzskatījis par nepieciešamu. Attiecībā uz lietām, kurās netiek izšķirti strīdi par tiesībām, Satversmes 92. panta saturs atšķiras, proti, uz tām ir attiecināmi vien atsevišķi tiesību uz taisnīgu tiesu elementi, piemēram, tiesas neatkarības prasība. Šādās lietās atšķirīgs ir arī to elementu apjoms, kuri nav pakļaujami ierobežojumiem, jeb šo tiesību pamatkodols.¹²³

Satversmes 92. pants paredz civillietu, krimināllietu un administratīvo lietu izskatīšanu tādā kārtībā, kas nodrošinātu šo lietu taisnīgu un objektīvu izspriešanu.¹²⁴ Savukārt taisnīguma un tiesiskuma principi prasa, lai ikviena kriminālprocesa, civilprocesa un administratīvā procesa rezultāts būtu tiesisks.¹²⁵ Tomēr Satversmes 92. panta pirmais teikums nenoteic, kura procesa (administratīvā procesa, civilprocesa vai kriminālprocesa) kārtībā ir izskatāma kāda lieta.

Likumdevējam ir plaša rīcības brīvība pieņemt procesuālos likumus, noteikt lietu kategorijas, kuras attiecīgajos procesos tiek skatītas, noteikt, kādas lietas ir katras tiesu iestādes kompetencē, un lemt par dažādu kategoriju lietu izskatīšanas kārtību.¹²⁶ Savukārt pilnīgi vienāda procesa noteikšana visu kategoriju lietu skatīšanai nebūtu nedz iespējama, nedz arī vēlama. Starp tiesvedības procesiem ir objektīvas atšķirības, arī tādas, kas attiecas uz skartajām tiesiskajām attiecībām, tiesvedības uzsākšanu, pierādīšanas pienākumu, tiesas specializāciju vai pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanu.¹²⁷ Piemēram, likumdevējs var noteikt, ka administratīvā akta tiesiskumu un lietderību izvērtē administratīvā tiesa trijās instancēs, kā tas ir vairumā gadījumu. Taču likumdevējs var arī samazināt instanču skaitu vai noteikt, ka

¹²³ 2010-08-01 11. punkts.

¹²⁴ 2006-28-01 9. punkts.

¹²⁵ 04-03(99) secinājumu daļas 1. punkts; 2001-06-03 secinājumu daļas 1.2. punkts; 2006-28-01 12. punkts un 2011-21-01 11.3. punkts.

¹²⁶ 2005-18-01 16.3. punkts; 2007-22-01 11. punkts; 2010-01-01 17. punkts; 2013-04-01 19.3. punkts; 2014-23-01 10. punkts; 2014-31-01 10. punkts; 2016-07-01 27.2. punkts.

¹²⁷ 2010-01-01 17. punkts.

konkrētas valsts pārvaldes darbības tiesiskuma izvērtēšana notiks cita tiesas procesa kārtībā.¹²⁸ Attiecīgi Satversmes 92. pants neparedz personai tiesības prasīt konkrēta satura procesuālo tiesību normu pieņemšanu vai saglabāšanu un to, lai konkrēts jautājums tiktu izšķirts atbilstoši tādām procesuālajām regulējumiem, kādu persona vēlas.¹²⁹ Personai ir tiesības savas aizskartās, ierobežotās vai apstrīdētās tiesības aizstāvēt nevis tādā kārtībā, kādā tā vēlas vai kādu subjektīvi uzskata par lietderīgāko, bet gan tādā kārtībā, kādu noteicis likumdevējs.¹³⁰

Tomēr likumdevēja rīcības brīvība nav absolūta. Tās robežas nosaka Satversme, vispārējie tiesību principi un citas augstāka juridiska spēka normas, kā arī tiesību uz taisnīgu tiesu būtība un lietderības apsvērumi.¹³¹ Izraudzītajam procesa veidam ir jāļauj izskatīt konkrēto lietu pēc iespējas atbilstoši un efektīvi, un attiecīgais procesa veids nedrīkst liegt personai tiesības uz taisnīgu tiesu pēc būtības vai būtiski ierobežot personas tiesības aizstāvēt savas tiesības.¹³² Satversmes tiesa ir norādījusi, ka pastāv cieša saikne starp tiesu struktūru un iespēju nodrošināt tiesības uz taisnīgu tiesu, jo taisnīgumu nevar skatīt izolēti no efektivitātes.¹³³

2.2.2. Civillietas

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka civilprocesuālās tiesvedības būtība izpaužas galvenokārt tādējādi, ka, ievērojot pušu līdztiesības principu, tiek izšķirti to savstarpējie strīdi par aizskartām tiesībām un ar likumu aizsargātām interesēm. Prasības tiesvedības gadījumos tiesa izskata un izlemj lietas par strīdiem un dod objektīvu vērtējumu pušu iesniegtajiem pierādījumiem. Prasības tiesvedības ietvaros pastāv vairāki tiesību institūti: pretprasība, prasības atzīšana, izlīgums, nodrošinājums, pārsūdzība u. c. Civilprocesa likums nosaka ne tikai prasības tiesvedību, bet arī no tās atšķirīgus tiesvedības veidus: sevišķo tiesāšanās kārtību, saistību izpildīšanu bezstrīda kārtībā un saistību bezstrīda izpildīšanu brīdinājuma kārtībā. Šīs kategorijas lietas atšķiras no prasības tiesvedības kārtībā izskatāmajām lietām ar to, ka tajās nav strīda par tiesībām.¹³⁴

Civilprocess ir piederīgs publiskajām tiesībām un veido vienotu publiski tiesisku attiecību sistēmu.¹³⁵ Satversmes tiesa ir atzinusi, ka civilprocess, kas nodrošina lietas taisnīgu

¹²⁸ 2005-18-01 16.3. punkts.

¹²⁹ 2010-01-01 15.2. punkts; 2012-06-01 10. punkts; 2014-31-01 18.2. punkts.

¹³⁰ 2012-06-01 13.3.1. punkts.

¹³¹ 2004-19-01 7.5. punkts; 2005-18-01 16.2. punkts.

¹³² 2005-18-01 16.2. punkts; 2010-01-01 15.2. punkts.

¹³³ 2007-22-01 11. punkts.

¹³⁴ 2009-93-01 9.1. punkts.

¹³⁵ 2007-22-01 16.2. punkts; 2008-04-01 9. punkts.

un objektīvu izskatīšanu, ir taisnīgas tiesas elements un ietilpst Satversmes 92. panta saturā, tāpēc civilprocesam kopumā jāatbilst Satversmes 92. panta prasībām.¹³⁶ Lai nodrošinātu tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu, Civilprocesa likumā nedrīkst būt tādu iekšēju pretrunu, kas tiesības uz taisnīgu tiesu varētu padarīt neefektīvas.¹³⁷ Civilprocesa likumā ir noteikta lietu izskatīšana trijās tiesu instancēs, proti, lietas tiek izskatītas pirmās instances tiesā, pēc tam iespējama pārsūdzība apelācijas un kasācijas instances tiesā. Tomēr likumdevēja pienākums ir radīt tādas efektīvas un taisnīgas tiesvedības apstākļus (noteikumus), lai strīdi tiktu izšķirti jau pirmajā tiesu instancē.¹³⁸

Satversmes tiesas nolēmumos vairākkārt ir vērtēti ar civillietu izskatīšanu un Civilprocesa likuma normu konstitucionalitāti saistīti jautājumi. Šos nolēmumus iespējams iedalīt vairākās grupās atbilstoši Civilprocesa likuma nodaļām.

2.2.2.1. Civilās tiesvedības pamatnoteikumi

Pie civilprocesa pamatnoteikumiem citstarp pieder normas par tiesas sastāvu, lietu pakļautību un piekritību, tiesāšanās izdevumiem, procesuālajiem termiņiem, lietas dalībniekiem un pierādījumiem.

Lietā Nr. 2003-04-01 tika aplūkoti pārstāvības jautājumi civilprocesa ietvaros. Satversmes tiesa vērtēja tādas normas satversmību, kura noteica, ka kasācijas instances tiesā personas lietas ved vienīgi ar advokāta starpniecību. Savukārt lietā Nr. 2010-72-01 tika vērtēta vispārīga civilprocesa norma par trešās personas tiesībām iestāties lietā. Pieteikuma iesniedzēji pēc būtības vēlējās, lai tiesiskais regulējums liegtu trešajām personām iestāties lietās, kuras izskata slēgtās tiesas sēdēs, jo pretējā gadījumā tiekot ierobežotas viņu tiesības uz taisnīgu tiesu lietās par laulības šķiršanu. Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma neierobežo Satversmes 92. panta pirmajā teikumā nostiprinātās tiesības, savukārt argumenti par lietas izskatīšanu slēgtā tiesas sēdē aplūkojami, izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam.¹³⁹

Vairākos nolēmumos Satversmes tiesa vērtējusi tiesību normas, kas regulē tiesāšanās izdevumu samaksas pienākumu vai atlīdzināšanu. Piemēram, lietā Nr. 2005-18-01 tika vērtēts personas pienākums iemaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, bet lietā Nr. 2008-07-01 – tas, vai regulējums, kas noteica pienākumu maksāt drošības naudu par kasācijas sūdzības iesniegšanu, bet neparedzēja personai iespēju tikt atbrīvotai no drošības

¹³⁶ 2009-85-01 10. un 11. punkts; 2009-93-01 8.3. punkts; 2010-72-01 9. punkts; 2012-05-01 7. punkts; 2016-01-01 9. punkts.

¹³⁷ 2007-22-01 16.2. punkts un 2008-04-01 9. punkts.

¹³⁸ 2013-08-01 13.1. punkts un 2014-23-01 11. punkts.

¹³⁹ 2010-72-01 10. punkts.

naudas samaksas, bija atbilstošs tiesībām uz pieeju tiesai. Savukārt lietā Nr. 2013-04-01 tika vērtēts, vai Satversmes 92. pantam atbilst tāda norma, kas neparedz tiesības saņemt atlīdzinājumu par juridisko palīdzību, ko sniegusi persona, kura nav advokāts Civilprocesa likuma izpratnē.

2.2.2.2. *Prasības tiesvedība*

Lietās Nr. 2009-85-01, Nr. 2010-15-01 un Nr. 2012-05-01 Satversmes tiesa ir aplūkojusi prasības nodrošinājuma institūtu un tā regulējošo normu atbilstību tiesībām uz taisnīgu tiesu. Satversmes tiesa norādījusi, ka tiesības pieprasīt prasības nodrošināšanu ir svarīgas procesuālās tiesības, ko prasītājs var izmantot jebkurā tiesas procesa stadijā, un ka prasības nodrošināšana un ar to saistīto jautājumu izlemšana ir civilprocesa būtiska sastāvdaļa.¹⁴⁰ Lēmumi prasības nodrošināšanas jautājumos ir jāpieņem procesuālā kārtībā, kas atbilst Satversmes 92. pantam.¹⁴¹ Satversmes tiesa ir arī atzinusi, ka atbildētājam jābūt tiesībām iesniegt blakus sūdzību vai nu par tiesas lēmumu par prasības nodrošināšanu, vai par lēmumu, ar kuru noraidīts pieteikums par prasības nodrošinājuma atcelšanu.¹⁴²

Savukārt lietā Nr. 2007-22-01 Satversmes tiesa vērtēja, vai tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilst norma, kura paredz, ka spriedums, kas tiek pārsūdzēts kasācijas kārtībā, jau ir stājies spēkā un var tikt izpildīts.

2.2.2.3. *Lietu jauna izskatīšana sakarā ar būtiskiem materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumiem (protests)*

Lietu jauna izskatīšana sakarā ar būtiskiem materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumiem jeb protests par spēkā stājušos tiesas nolēmumu ir veidots kā galīgais tiesību aizsardzības instruments – papildu garantija gadījumā, kad nav citu tiesību aizsardzības līdzekļu.¹⁴³ Tomēr vairākos spriedumos šis institūts kā izņēmums no *res judicata* principa ticis aplūkots Satversmes 92. panta kontekstā.¹⁴⁴ Satversmes tiesa ir konsekventi uzsvērusi, ka protesta iesniegšana nav pielīdzināma tiesībām vērsties tiesā, turklāt to nevar uzskatīt arī par pārsūdzību tās tradicionālajā izpratnē, jo šis institūts nepiešķir personai tiesības pašai iesniegt sūdzību. Tikai tad, ja pēc protesta iesniegšanas ir ierosināta kasācijas tiesvedība, lietas

¹⁴⁰ 2009-85-01 11. punkts un 2012-05-01 10. punkts.

¹⁴¹ 2009-85-01 10. un 11. punkts; 2012-05-01 7. punkts.

¹⁴² 2012-05-01 8. punkts.

¹⁴³ 2013-08-01 17. punkts.

¹⁴⁴ Sk., piemēram: 2012-13-01 15.1. punkts.

dalībniekiem rodas procesuālās tiesības.¹⁴⁵ Protesta institūts civilprocesā ieviests, lai novērstu būtiskas tiesu pieļautās kļūdas un nodrošinātu taisnīgumu.¹⁴⁶ Protesta iesniegšana gadījumos, kad pirmās instances tiesas nolēmums nav pārsūdzēts likumā noteiktajā kārtībā no lietas dalībniekiem neatkarīgu iemeslu dēļ, ir vienīgais veids, kādā iespējams nodrošināt taisnīgumu un aizsargāt personu tiesības tad, ja galīgs, nepārsūdzams vai nepārsūdzēts pirmās instances tiesas nolēmums ir stājies spēkā, bet pieņemts, pieļaujot būtiskus materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumus.¹⁴⁷

2.2.2.4. *Sevišķā tiesāšanas kārtība*

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 251. pantu vairāk nekā 15 kategoriju lietas tiek skatītas atbilstoši sevišķās tiesāšanas kārtības noteikumiem. Sevišķās tiesāšanas kārtībā izskatāmajās lietās nav strīda par tiesībām.¹⁴⁸

No sevišķās tiesāšanas kārtībā izskatāmo lietu kategorijām visbiežāk Satversmes tiesas spriedumos aplūkotas maksātnespējas procesa lietas.¹⁴⁹ Satversmes tiesa atzinusi, ka maksātnespējas procesa lietas ir specifiskas un atšķiras no vispārējā civilprocesuālajā kārtībā izskatāmajām lietām. Maksātnespējas lietā vispārējās jurisdikcijas tiesa konstatē tikai to, vai ir iestājusies kaut viena no Maksātnespējas likumā noteiktajām parādnieka maksātnespējas pazīmēm.¹⁵⁰ Savukārt fiziskās personas maksātnespējas lietās tiesa konstatē personas mantisko stāvokli, nevis izšķir lietas dalībnieku strīdus par pienākumu izpildīt saistības. Šajās lietās nav strīda par to, ka persona ir uzņēmusies saistības, kuras tā nespēj izpildīt.¹⁵¹

Satversmes tiesā ir izskatītas lietas arī par tādu normu satversmību, kuras regulē saistību izpildīšanu tiesas ceļā, piemēram, nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē un saistību bezstrīda piespiedu izpildīšanu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību institūts – nekustamā īpašuma labprātīga pārdošana izsolē – ietilpst Satversmes 92. panta saturā, tomēr uz to nav attiecināmi visi tiesību uz taisnīgu tiesu satura elementi, jo šis institūts nenoteic kārtību, kādā risināmi strīdi par tiesībām. Tomēr tiesai, izskatot šādus pieteikumus, ir jāatbilst prasībai par neatkarīgu tiesu varas institūciju. Tāpat šim regulējumam kopsakarā ar citiem Civilprocesa likumā nostiprinātajiem instrumentiem jānodrošina procesuālais taisnīgums, kā arī iespēja tos

¹⁴⁵ 2009-93-01 13.2. punkts; 2012-13-01 15. punkts un 2013-08-01 16. punkts.

¹⁴⁶ 2013-08-01 11. punkts.

¹⁴⁷ 2012-13-01 15.2. punkts un 2013-08-01 13.2. punkts.

¹⁴⁸ 2001-08-01 secinājumu daļas 4.punkts.

¹⁴⁹ 2001-08-01; 2011-16-01; 2014-23-01; 2016-01-01.

¹⁵⁰ 2001-08-01 secinājumu daļas 3. un 4. punkts; 2014-23-01 13.2. punkts.

¹⁵¹ 2016-01-01 11.2. punkts.

jautājumus, par kuriem tomēr pastāv strīds, izskatīt pienācīgā procesā, kas ietver visus tiesību uz taisnīgu tiesu elementus.¹⁵²

Lietā Nr. 2009-93-01 Satversmes tiesa vērtēja kārtību, kādā izlemj un nodod izpildei pieteikumu par saistību bezstrīda piespiedu izpildīšanu. Satversmes tiesa atzina, ka šā institūta mērķis ir nevis risināt strīdu par tiesībām, bet gan nodrošināt vienkāršotu un paātrinātu parāda atgūšanas procedūru. Tas ir vērsts uz civiltiesiskās apgrozības veicināšanu un lietas izskatīšanas vienkāršošanu.¹⁵³

2.2.3. Krimināllietas

Krimināllietās process sākas ar lietas ierosināšanu un beidzas ar pēdējās instances tiesas nolēmuma spēkā stāšanos.¹⁵⁴ Proti, kriminālprocesu veido vairākas secīgas procesuālās stadijas – gan pirmstiesas, gan iztiesāšanas procesā.

Latvijā krimināllietu iztiesāšana ir paredzēta trijās tiesu instancēs, ieskaitot kasācijas instanci. Pirmajā instancē tiek vērtēti visi lietas apstākļi, pārbaudīti un analizēti pierādījumi un lieta tiek izspriesta pēc būtības. Apelācijas instances tiesa pārbauda pirmās instances tiesas nolēmuma pamatotību un tiesiskumu. Šī pārbaude ietver lietas izspriešanu pēc būtības un var noslēgties ar to, ka apelācijas instances tiesa pievienojas pirmās instances tiesas nolēmuma pamatojumam vai arī taisa jaunu nolēmumu. Savukārt kasācijas instances tiesā tiek vērtēti tikai *quaestiones iuris*, proti, jautājumi par materiālo un procesuālo tiesību normu piemērošanas pareizību.¹⁵⁵ Kriminālprocesa uzdevums ir ātri un pilnīgi atklāt noziedzīgus nodarījumus, noskaidrot vainīgos un nodrošināt likumu pareizu piemērošanu, lai katra persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu taisnīgi sodīta, savukārt neviens nevainīgais netiktu saukts pie kriminālatbildības un notiesāts.¹⁵⁶ Jāņem vērā, ka jēdzienam “krimināllieta” Konvencijas izpratnē piemīt autonoma nozīme, kas var atšķirties no šā jēdziena izpratnes Latvijas nacionālajās tiesībās.¹⁵⁷

No Satversmes tiesas spriedumiem izriet, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības ir attiecināmas ne vien uz kriminālprocesa pirmstiesas un iztiesāšanas stadijām, bet arī uz mantiskajiem jautājumiem kriminālprocesā, kriminālprocesa atjaunošanu

¹⁵² 2010-08-01 11. punkts.

¹⁵³ 2009-93-01 9.4. punkts.

¹⁵⁴ 2003-03-01 secinājumu daļas 6. punkts.

¹⁵⁵ 2017-23-01 12.2. punkts.

¹⁵⁶ 2003-08-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2017-23-01 12.3. punkts.

¹⁵⁷ 2001-17-0106 6.1. punkts; 2008-04-01 10.1. punkts; 2012-02-0106 13. punkts.

sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un spēkā esošo nolēmumu jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu.

2.2.3.1. Kriminālprocesa pirmstiesas stadija

Lietā Nr. 2004-06-01 Satversmes tiesa noskaidroja, vai Satversmes 92. panta pirmais teikums paredz personai tiesības ikvienu izziņas izdarītāja un prokurora (procesa virzītāju) darbību pārsūdzēt tiesā jau pirmstiesas stadijā. Pieteikuma iesniedzēji šajā lietā uzskatīja, ka viņu tiesības uz taisnīgu tiesu ir pārkāptas tādējādi, ka viņi nav tiesīgi pirmstiesas procesa laikā pārsūdzēt konkrētu priekšmetu un dokumentu izņemšanu kratīšanas gaitā.¹⁵⁸

Satversmes tiesa secināja, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums un Konvencijas 6. pants uz izziņas izdarītāja un prokurora darbību pārsūdzību attiecas ierobežotā apjomā.¹⁵⁹ Tiesa norādīja: kaut arī Konvencijas 6. panta 1. punktā un Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverta tiesību piemērošanas robežas pirmstiesas stadijā ir šauras, tas nenozīmē, ka šajā stadijā nepastāvētu nekādas tiesību aizsardzības garantijas. Tādas ir noteiktas Konvencijas 13. pantā, kurš garantē aizsardzības līdzekli ikvienam, kas uzskata, ka ir aizskartas viņam Konvencijā paredzētās tiesības un brīvības.¹⁶⁰

2.2.3.2. Kriminālprocesa iztiesāšanas stadija

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka kriminālprocesā iztiesāšanas stadijai paredzēta svarīgākā vieta visu procesuālo darbību un attiecību sistēmā. Visas darbības pirms šīs stadijas ir saistītas ar sagatavošanos un nepieciešamo apstākļu radīšanu tam, lai nodrošinātu efektīvu un taisnīgu tiesvedību lietā. Pēc krimināllietas nodošanas tiesai tieši tiesa ir tā institūcija, kas izvērtē visas iepriekšējās kriminālprocesa stadijās veiktās procesuālās darbības, arī tādas, kas ierobežo personas pamattiesības. Iztiesāšanai ir izvirzīts konkrēts uzdevums – vērtēt tos lietas apstākļus, kuri izmeklēšanas rezultātā ir atzīti par svarīgiem, lai pareizi izšķirtu katras krimināllietas pamatjautājumu, proti, jautājumu par personas vainu. Tiesas uzdevums ir arī pārbaudīt, vai iespējamie izziņas izdarītāja un prokurora pārkāpumi pierādījumu iegūšanas gaitā varēja radīt negatīvas sekas attiecībā uz jautājuma izlemšanu par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.¹⁶¹

¹⁵⁸ 2004-06-01 12. punkts.

¹⁵⁹ Turpat, 17. punkts.

¹⁶⁰ 2004-06-01 18. punkts.

¹⁶¹ 2004-06-01 20. punkts; 2017-23-01 12.3. punkts.

2.2.3.3. *Mantiskie jautājumi kriminālprocesā*

Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir viens no sevišķā procesa veidiem kriminālprocesā. Tā ietvaros netiek noskaidrota personas vaina. Šis process ir vērsts uz konkrēta fakta – mantas noziedzīgas izcelsmes vai saistības ar noziedzīgu nodarījumu – noskaidrošanu un uz mantisko jautājumu kriminālprocesā savlaicīgu un efektīvu atrisināšanu.¹⁶² Šāda procesa izdalīšana ir saistīta arī ar nepieciešamību nodrošināt personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.¹⁶³

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu izlemjamie jautājumi skar personu civilās tiesības un pienākumus Konvencijas 6. panta 1. punkta izpratnē. Līdz ar to Konvencijas 6. panta 1. punkta garantijas kopsakarā ar Satversmes 92. panta pirmā teikuma garantijām uz šo procesu ir attiecināmas pilnā mērā.¹⁶⁴

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu valstij ir pozitīvs pienākums nodrošināt tiesības uz taisnīgu tiesu tā, lai būtu paredzēta efektīva tiesību aizsardzība. Citstarp tas nozīmē to, ka valstij ir pienākums nodrošināt personai arī procesuālās garantijas savu īpašuma tiesību aizstāvēšanai, lai sevišķajā procesā lieta pēc būtības tiktu izlemta, ievērojot personas tiesības uz taisnīgu tiesu.¹⁶⁵ Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir jānodrošina sabiedrības interese par efektīvu kriminālprocesa norisi un citu personu tiesību aizsardzība,¹⁶⁶ kā arī pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošana, kas citstarp saistīta ar personas tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem.¹⁶⁷

2.2.3.4. *Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem*

Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir tiesību institūts, kas veidots kā tiesību uz taisnīgu tiesu papildu garantija likumā noteiktā gadījumā. Satversmes tiesa lietā Nr. 2001-10-01 ir norādījusi, ka, izskatot lietu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, sekas var izrādīties izšķirošas apsūdzētajai, respektīvi, notiesātajai vai attaisnotajai personai. Tāpēc prasības, kas izriet no taisnīgas tiesas jēdziena un attiecas uz krimināllietas izskatīšanas procedūru kopumā, ir attiecināmas arī uz lietas izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.¹⁶⁸ Savukārt lietā Nr. 2015-19-01 tiesa atzina, ka šā tiesību institūta mērķis ir nodrošināt līdzsvaru divu taisnīgas tiesas satura elementu – *res judicata* principa un taisnīga

¹⁶² 2016-13-01 10. punkts; 2017-10-01 20.1. punkts.

¹⁶³ 2017-10-01 20.2. punkts.

¹⁶⁴ 2016-13-01 10. punkts.

¹⁶⁵ Turpat, 13. punkts.

¹⁶⁶ Turpat, 14.2. punkts.

¹⁶⁷ Turpat, 14.1. punkts.

¹⁶⁸ 2001-10-01 secinājumu daļas 4. punkts.

sprieduma – kolīzijas gadījumā. Tādējādi regulējums par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir vērtējams Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.¹⁶⁹

2.2.3.5. Spēkā esošo nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu (uzraudzības kārtība)

Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai prasības, kas izriet no taisnīgas tiesas jēdziena un attiecas uz krimināllietas izskatīšanas procedūru kopumā, ir attiecināmas arī uz spēkā esošo nolēmumu jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu (iepriekš – uzraudzības kārtību Latvijas Kriminālprocesa kodeksa izpratnē).¹⁷⁰

2.2.4. Administratīvo pārkāpumu lietas

Administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšana ir īpaša veida process, jo administratīvo pārkāpumu lietas pēc būtības nav administratīvā procesa priekšmets.¹⁷¹ Latvijā administratīvo pārkāpumu lietās šobrīd nav paredzēta kasācijas instance, tomēr jebkura administratīvā pārkāpuma lieta, pamatojoties uz personas iniciatīvu un bez pienākuma maksāt valsts nodevu, var tikt skatīta pēc būtības divās tiesu instancēs.¹⁷²

Satversmes tiesa ir izspriedusi vairākas lietas, kas skar administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas kārtību. Pamatā šīs lietas bija saistītas ar tiesībām uz pārsūdzību un pieeju tiesai.¹⁷³ Satversmes tiesa ir norādījusi, ka pastāv tādas administratīvo pārkāpumu lietas, kas ir pielīdzināmas krimināllietām, un savukārt no tā, pie kuras kategorijas lietām pieskaitāma konkrētā administratīvā pārkāpuma lieta, ir atkarīgs tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas apjoms konkrētajā gadījumā.¹⁷⁴ Proti, iespējams, ka daļai administratīvo pārkāpumu lietu ir piemērojamas ne visas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas. Piemēram, likumdevējs varētu paredzēt, ka noteiktu kategoriju administratīvo pārkāpumu lietās pārsūdzība vispār nav iespējama.¹⁷⁵ Lai noteiktu, vai par konkrēto administratīvo pārkāpumu piemērojamais sods ir uzskatāms par krimināltiesiskajai sankcijai pielīdzināmu sodu Konvencijas 6. panta izpratnē, Satversmes tiesa izmanto ECT judikatūrā nostiprinātos kritērijus.¹⁷⁶

¹⁶⁹ 2015-19-01 12.4. punkts.

¹⁷⁰ 2001-10-01 secinājumu daļas 4. punkts.

¹⁷¹ 2010-01-01 17. punkts.

¹⁷² Turpat, 15.2. punkts.

¹⁷³ Sk. spriedumu lietā Nr. 2001-17-0106; Nr. 2004-16-01; Nr. 2010-01-01; Nr. 2012-15-01; Nr. 2013-12-01; Nr. 2017-16-01; Nr. 2018-09-0103.

¹⁷⁴ 2001-17-0106 secinājumu daļas 6. punkts; 2012-15-01 13.2.2. punkts; 2017-16-01 9.2. punkts.

¹⁷⁵ 2001-17-0106 secinājumu daļas 6.3. punkts.

¹⁷⁶ Sk., piemēram: ECT 1976. gada 8. jūnija sprieduma lietā “*Engel and Others v. the Netherlands*”, pieteikumi Nr. 5100/71, Nr. 5101/71, Nr. 5102/71, Nr. 5354/72, Nr. 5370/72, 82. punkts.

Satversmes tiesa secinājusi, ka likumdevējs no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas ir attiecinājis uz visām administratīvo pārkāpumu lietām, arī maznozīmīgām. Līdz ar to valsts pienākums ir izveidot tādu administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas kārtību, kas personai nodrošinātu no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas – tādas pašas kā krimināllietās.¹⁷⁷

2.2.5. Administratīvās lietas

Pastāv divi administratīvā procesa veidi – administratīvais process iestādē un administratīvais process tiesā.¹⁷⁸ Iestādes pamatuzdevums administratīvajā procesā ir tai noteiktās kompetences ietvaros nodrošināt tiesību normu tiesisku, efektīvu un precīzu piemērošanu, objektīvi noskaidrot lietas faktiskos un tiesiskos apstākļus, kā arī pieņemt tiem atbilstošāko lēmumu.¹⁷⁹ Savukārt administratīvās tiesas uzdevums ir nodrošināt efektīvu tiesas kontroli pār izpildvaras rīcības tiesiskumu un lietderību. Plašākā nozīmē administratīvajā procesā tiesas uzdevums ir veikt izpildvarai piešķirto pilnvaru izmantošanas tiesiskuma (lietderības) kontroli.¹⁸⁰ Tādējādi valsts pārvaldes darbības kontrole tiek veikta divās stadijās – augstākā iestādē valsts pārvaldes ietvaros un pēc tam tiesā.¹⁸¹

Administratīvais process nosaka to, kādā veidā valsts pārvalde drīkst rīkoties pret personu un kādas ir personas tiesības pārbaudīt tiesā šīs rīcības tiesiskumu. Kontrolējot izpildvaras darbību, tiesu varai jāievēro varas dalīšanas princips. Varas dalīšanas principa mērķis ir nodrošināt demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtību īstenošanu un aizsardzību.¹⁸² Administratīvajam procesam ir vienlaikus gan jānodrošina personas aizsardzība pret izpildvaras prettiesisku rīcību, gan jāīsteno varas dalīšanas princips attiecībās starp izpildvaru un tiesu varu.¹⁸³

Satversmes tiesā bijušas lietas, kurās Satversmes 92. panta tvērumā ir apskatīti gan ar administratīvo procesu iestādē, gan ar administratīvo procesu tiesā saistīti jautājumi.

Lietā Nr. 2006-28-01 Satversmes tiesa atzina, ka labas un pienācīgas pārvaldības īstenošana nodokļu administrācijā, kā arī nodokļu maksātāju tiesību un likumisko interešu aizsardzība nav iespējama bez pilnvērtīgas, taisnīgas, kompetentas un efektīvas tiesas kontroles. No tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet valsts pienākums nodrošināt personai iespēju jebkurā

¹⁷⁷ 2017-16-01 9.2. punkts.

¹⁷⁸ 2004-16-01 10. punkts.

¹⁷⁹ 2009-77-01 29. punkts.

¹⁸⁰ 2004-16-01 10. punkts.

¹⁸¹ 2006-28-01 11. punkts.

¹⁸² 2017-08-01 13.1. punkts un 2013-06-01 11. punkts.

¹⁸³ 2017-08-01 13.1. punkts.

procesa stadijā iesniegt pierādījumus un izteikt argumentus attiecībā uz pretējās puses iesniegtajiem pierādījumiem. Savukārt norma, kas liedz nodokļu maksātājam iesniegt pierādījumus gan administratīvā akta apstrīdēšanas stadijā, gan arī nākamajā stadijā, kad tas ir pārsūdzēts tiesā, ierobežo Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības.¹⁸⁴

Lietā Nr. 2009-77-01 Satversmes tiesa vērtēja, vai Satversmes 92. panta pirmajam teikumam atbilst pienākums pirms iesnieguma par iespējamiem pārkāpumiem iepirkuma dokumentācijā vai iepirkuma procedūras norisē iesniegšanas maksāt nodrošinājumu. Tiesa secināja, ka šāds pienākums ierobežo personas tiesības vēlāk vērsties tiesā un līdz ar to ierobežo personas tiesības uz pieeju tiesai.¹⁸⁵

Lietā Nr. 2017-08-01 par administratīvās tiesas kompetenci personai nelabvēlīgu administratīvo aktu gadījumā Satversmes tiesa norādīja: lai administratīvā tiesa, īstenojot kontroli pār izpildvaras lēmumiem, varētu nodrošināt personas tiesības uz taisnīgu tiesu, tai jābūt tiesībām izvērtēt visus lietā būtiskos apstākļus un pārbaudīt pārsūdzēto lēmumu gan no faktu, gan tiesību viedokļa. Personas tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana prasa tiesību normām neatbilstoša izpildvaras lēmuma atcelšanu vai noteiktu valsts pārvaldes rīcību. Tātad gadījumā, kad administratīvais akts kādu iemeslu dēļ neatbilst tiesību normām, tiesai ir jānovērš tā sekas attiecībā uz personu.¹⁸⁶

2.2.6. Konstitucionālā tiesvedība

Satversmes tiesa lietā Nr. 2002-09-01 par konstitucionālās sūdzības iesniegšanai noteiktā termiņa atbilstību Satversmei atzina: gadījumos, kad personai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai, Satversmes tiesa ir tā tiesu varas institūcija, kurā persona var aizstāvēt savas tiesības un likumīgās intereses. Līdz ar to šajos gadījumos Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu ietver arī tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā.¹⁸⁷

2.2.7. Procesuālo sankciju piemērošana

Gandrīz visos Latvijas procesuālajos likumos ir noteikts procesuālo sankciju vai procesuālo piespiedu līdzekļu regulējums. Satversmes tiesa lietā Nr. 2008-04-01 par procesuālās sankcijas piemērošanu civilprocesā norādīja, ka, no Latvijas nacionālo tiesību

¹⁸⁴ 2006-28-01 10. un 13. punkts.

¹⁸⁵ 2009-77-01 18. punkts.

¹⁸⁶ 2017-08-01 12.2. punkts.

¹⁸⁷ 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punkts.

viedokļa raugoties, naudas sods, ko uzliek procesuālās sankcijas veidā, neietilpst krimināltiesiskajā sfērā.¹⁸⁸ Tomēr, uzliekot personai naudas sodu procesuālās sankcijas veidā, ir pienācīgā apmērā jānodrošina šīs personas tiesības uz taisnīgu tiesu.¹⁸⁹

2.2.8. Ar valsts drošību saistītās lietas

Līdzšinējā judikatūrā Satversmes tiesa ir formulējusi vairākas nozīmīgas atziņas par Satversmes 92. panta piemērošanu ar valsts drošību saistītajās lietās.

Lietā Nr. 2016-06-01 Satversmes tiesa atzina, ka pieejā valsts noslēpumam neietilpst jebkura cilvēka tiesībās un valstij ir plaša rīcības brīvība, izvēloties pasākumus valsts noslēpuma aizsardzībai. Tomēr tas nenozīmē, ka valsts noslēpuma aizsardzības procesā netiktu ierobežotas tādas personu subjektīvās tiesības un likumiskās intereses, kuras noteiktas Satversmes 92. pantā.¹⁹⁰

Ja valsts drošības iestāžu rīcībā ir fakti, kas ļauj apšaubīt personas piemērotību pieejai valsts noslēpumam, tad primāra ir valsts drošības interešu apdraudējuma novēršana, nevis personas procesuālo tiesību nodrošināšana.¹⁹¹ Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesību piemērošanas robežas var tikt sašaurinātas lietās, kas attiecas uz valsts drošību, tomēr arī šādās lietās ir jāpastāv noteiktām tiesību aizsardzības garantijām.¹⁹² Piemēram, speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam anulēšanas procesā personai procesuālās tiesības var nodrošināt ierobežotā veidā, bet nav pieļaujama to atņemšana pēc būtības.¹⁹³ Savukārt pēc tam, kad lēmums par speciālās atļaujas anulēšanu jau ir pieņemts un valsts drošības interešu apdraudējums ir novērsts, personas uzklaušīšanas un informēšanas ierobežojumiem jābūt saprotamiem un skaidriem tādā izpratnē, kādā Satversmes tiesa izvērtē to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.¹⁹⁴

¹⁸⁸ 2008-04-01 10.1.1. punkts.

¹⁸⁹ Turpat, 10.2. punkts.

¹⁹⁰ 2016-06-01 28. punkts.

¹⁹¹ Turpat, 33.4. punkts.

¹⁹² 2004-14-01 10. punkts; 2016-06-01 32. punkts.

¹⁹³ 2016-06-01 32. punkts.

¹⁹⁴ Turpat, 33.4. punkts.

3. Institucionālās garantijas

3.1. “Tiesa”

Satversmes 92. pantā lietotais termins “tiesa” ir interpretējams kopsakarā ar Satversmes 6. nodaļu.¹⁹⁵ Visupirms par “tiesu” ir uzskatāma Satversmes 82. pantā minētā tiesu varas institūcija.¹⁹⁶ Tomēr Satversmes 82. pantā nav pilnībā noteikti “orgāni, kuriem likums piešķir tiesības spriest tiesu”¹⁹⁷. Papildus šie jautājumi ir regulēti arī Satversmes 68. pantā, atbilstoši kuram Latvija, pievienojoties Eiropas Savienībai, ir deleģējusi tiesas spriešanas funkcijas EST, un 85. pantā, kas noteic, ka Latvijā pastāv Satversmes tiesa.¹⁹⁸

No Satversmes tiesas judikatūras izriet: lai tiesu varas institūciju atzītu par “tiesu” Satversmes 92. panta izpratnē, tai jāatbilst vairākām prasībām. Pirmkārt, šādai institūcijai jābūt neatkarīgai, objektīvai un kompetentai.¹⁹⁹ Otrkārt, šai institūcijai jābūt ar likumu piešķirtām tiesībām spriest tiesu.²⁰⁰ Proti, kā noteikts Satversmes 86. pantā: “Tiesu var spriest tikai tie orgāni, kuriem šīs tiesības piešķir likums, un tikai likumā paredzētajā kārtībā.”²⁰¹

Latvijā vairākas institūcijas pieder pie tiesu varas atzara, tomēr ne visām tām piešķirtas tiesības spriest tiesu.²⁰² Tiesas spriešana ir strīdu izšķiršana atbilstoši likumdevēja pieņemtajiem normatīvajiem aktiem.²⁰³ Tiesas spriešanu galvenokārt raksturo kontradiktorisks procesa ievērošana. Proti, konkrētas lietas izlemšana pēc būtības notiek tādā procesā, kurā piedalās divas puses ar pretējām interesēm, savukārt galīgo lēmumu pieņem neatkarīgs arbitrs – tiesa.²⁰⁴

3.1.1. Kompetence (pilnīga jurisdikcija)

Plašākā izpratnē tiesu varas un katras tiesas uzdevums ir gādāt, lai, spriežot tiesu, tiktu garantēta Satversmes normu, likumu un citu normatīvo aktu īstenošana, vispārējo tiesību principu ievērošana, kā arī aizsargātas cilvēka tiesības un brīvības.²⁰⁵ Savukārt tiesas kompetence nozīmē gan profesionālo prasmi, gan arī piekritību un tiesības izvērtēt un izlemt noteiktus jautājumus jeb noteikta apjoma pilnvaras.²⁰⁶

¹⁹⁵ 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2006-12-01 9.3. punkts; 2007-22-01 9. punkts; 2010-08-01 10. punkts; 2011-21-01 7. punkts; 2012-02-0106 11.1. punkts; 2013-08-01 6. punkts; 2013-11-01 11. punkts.

¹⁹⁶ 2010-55-0106 20.1. punkts.

¹⁹⁷ Satversmes 86. pants.

¹⁹⁸ 2006-12-01 9.2. punkts.

¹⁹⁹ 2007-03-01 22.3. punkts.

²⁰⁰ 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punkts; 2004-06-01 18. punkts; 2007-22-01 12. punkts.

²⁰¹ Sk. arī: 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punkts; 2007-22-01 12. punkts.

²⁰² 2004-06-01 18. punkts.

²⁰³ 2006-12-01 14. punkts.

²⁰⁴ 2005-18-01 16.1. punkts.

²⁰⁵ 2007-03-01 26. punkts; 2010-09-01 10. punkts; 2011-11-01 11.1. punkts.

²⁰⁶ 2017-08-01 12.2. punkts.

Satversmes tiesas nolēmumos ir formulēts ne mazums atziņu par dažādu jurisdikciju vai instanču tiesu kompetenci, tomēr līdz šim tikai vienā spriedumā pēc būtības vērtēts, vai tiesai ar likumu piešķirtā kompetence atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Lietā Nr. 2017-08-01 pieteikuma iesniedzēja – Administratīvā apgabaltiesa – apstrīdēja Administratīvā procesa likuma normas, kas noteic, ka tiesa var grozīt administratīvo aktu un noteikt konkrētu tā saturu iestādes vietā tikai tad, ja tiesību normās tai šāda kompetence ir tiešā tekstā paredzēta, satversmību. Pieteikuma iesniedzēja uzskatīja, ka lietās, kurās krimināltiesiska rakstura sodu (Konvencijas 6. panta izpratnē) administratīvajā procesā piemērojusi iestāde, personai jābūt nodrošinātām tiesībām uz tai piemērotā soda pārbaudi tiesā, kura atbilst “taisnīgas tiesas” kritērijiem un kurai ir “pilnīga jurisdikcija”. Proti, tiesības pārbaudīt soda pamatotību un samērīgumu, kā arī, ja nepieciešams, grozīt tā apmēru.

Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes 92. panta pirmo teikumu kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu un ECT judikatūru, norādīja: lai administratīvā tiesa, īstenojot kontroli pār izpildvaras lēmumiem, varētu nodrošināt personas tiesības uz taisnīgu tiesu, tai jābūt tiesībām izvērtēt visus lietā būtiskos apstākļus un pārbaudīt pārsūdzēto lēmumu gan no faktu, gan tiesību viedokļa. Personas tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana prasa tiesību normām neatbilstoša izpildvaras lēmuma atcelšanu vai noteiktu valsts pārvaldes rīcību. Tātad gadījumā, kad iestādes izdots administratīvais akts kādu iemeslu dēļ neatbilst tiesību normām, tiesai jānovērš tā sekas attiecībā uz personu.²⁰⁷ Satversmes tiesa atzina, ka administratīvajā procesā tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār izpildvaras lēmumiem.²⁰⁸ Administratīvā procesa būtībai atbilstošāks ir regulējums, saskaņā ar kuru tiesa atceļ vai atzīst par spēkā neesošu administratīvo aktu, nevis pati iestādes vietā izdod citu nelabvēlīgu aktu. Arī tiesības uz taisnīgu tiesu neprasa, lai tiesa, pārbaudot personai nelabvēlīga administratīvā akta tiesiskumu, vienmēr pati izdarītu lietderības apsvērumus un uz to pamata noteiktu jaunu administratīvā akta saturu. Līdz ar to apstrīdētā norma tika atzīta par atbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.²⁰⁹

Atsevišķas atziņas par tiesas kompetences atbilstību Satversmes 92. pantam atrodamas arī lietā Nr. 2006-28-01 par nodokļa maksātāja tiesībām iesniegt pierādījumus pēc Valsts ieņēmumu dienesta noteiktā termiņa. Satversmes tiesa secināja: ja tiesa nevērtē pierādījumus, kurus nodokļa maksātājs iesniedzis pēc noteiktā pierādījumu iesniegšanas termiņa, tas nozīmē,

²⁰⁷ 2017-08-01 12.2. punkts.

²⁰⁸ Turpat, 14. punkts.

²⁰⁹ Turpat, 15.4. punkts.

ka tiesa ir vērtējusi administratīvā procesa tiesiskumu, bet nav vērtējusi lietu pēc būtības.²¹⁰ Spriedumu nevar uzskatīt par taisnīgu, ja konkrētajā lietā nav vērtēti visi pierādījumi.²¹¹ Satversmes tiesa atzina, ka šajā lietā apstrīdētā norma aizskar Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības, jo liedz īstenot procesuālajos likumos ietvertos lietas vispusīgas, objektīvas un taisnīgas izskatīšanas principus.²¹²

3.1.1.1. Apelācijas instances tiesas kompetence

Apelācijas instances tiesā lieta tiek atkārtoti izskatīta pēc būtības.²¹³ Apelācijas tiesvedības jēga ir novērst iespējamās tiesu kļūdas, izskatot lietu atkārtoti pēc būtības augstākā tiesu instancē. Tas ir garants tam, lai tiesas spriedums būtu pamatots, taisnīgs un likumīgs.²¹⁴ Apelācijas instances tiesā izšķirošā nozīme ir tieši lietas dalībnieku interesēm.²¹⁵ Savukārt administratīvo pārkāpumu lietās, kur nav paredzēta kasācijas instance, apelācijas instances tiesai ir būtiska nozīme arī vienveidīgas tiesu prakses veidošanā.²¹⁶

3.1.1.2. Kasācijas instances tiesas kompetence

Kasācijas instances tiesa pilda īpašu funkciju, un tā nosaka šīs instances tiesā notiekošā procesa īpatnības.²¹⁷ Kasācijas instances tiesai nav jāpārvērtē lietas faktiskie apstākļi vai jāpārbauda pierādījumi, bet tās uzdevums ir izvērtēt pārsūdzētajā tiesas spriedumā veikto tiesību normu piemērošanu un pārliecināties, ka tās ir piemērotas pareizi.²¹⁸ Līdz ar to kasācijas instances tiesas galvenais mērķis ir publiski tiesiskās intereses – tiesiskuma principa īstenošanas – nodrošināšana.²¹⁹ Proti, Latvijā izveidotā kasācijas institūta iezīme ir tā, ka kasācijas instances tiesā nozīme ir vienlaikus gan publiski tiesiskajām, gan lietas dalībnieku interesēm un tās nepieciešams savstarpēji līdzsvarot. Tomēr publiski tiesiskajām interesēm kasācijas instances tiesā ir galvenā nozīme, jo kasācijas instances tiesas primārais uzdevums ir nodrošināt tiesību normu vienveidīgu interpretāciju un piemērošanu.²²⁰

²¹⁰ 2006-28-01 11.2. punkts.

²¹¹ Turpat, 12. punkts.

²¹² Turpat, 13. punkts.

²¹³ 2001-08-01 4. punkts; 2004-19-01 8. punkts; 2013-08-01 13.1. punkts.

²¹⁴ 2021-38-01 16.1. punkts. Sal.: 2001-17-0106 secinājumu daļas 4. punkts.

²¹⁵ 2003-10-01 secinājumu daļas 6. punkts; 2017-16-01 16.1. punkts.

²¹⁶ 2017-16-01 16.1.3. punkts.

²¹⁷ 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punkts.

²¹⁸ 2019-23-01 14.1. punkts.

²¹⁹ 2019-11-01 14. punkts. Sal.: 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punkts; 2011-21-01 12. punkts; 2012-06-01 9. punkts; 2017-23-01 12.2., 12.3. punkts.

²²⁰ 2019-13-01 16.1. punkts. Sal.: 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punkts; 2007-22-01 18.2. punkts.

3.1.2. Institūcijas, kas nav “tiesa”

Šā apkopojuma 3.1. apakšnodaļā ir norādīti kritēriji, kuriem jāatbilst tiesu varas institūcijai, lai to atzītu par “tiesu”. Papildus jau minētajam Satversmes tiesa uzsvērusi, ka Satversmes 92. pantā lietotajam apzīmējumam “tiesa” neatbilst institūcija, kas nav izveidota Satversmes 6. nodaļā un likumā “Par tiesu varu” paredzētajā kārtībā.²²¹ Turklāt, lai secinātu, ka institūcija atzīstama par “tiesu” Satversmes 92. panta izpratnē, jāizvērtē arī tas, kādu funkciju un kādā procesā katrā konkrētajā gadījumā šī institūcija veic. Viena un tā pati institūcija vai iestāde var veikt gan tiesu varas, gan valsts pārvaldes funkcijas, tāpēc šīm funkcijām jābūt precīzi nošķirtām.²²² Ja tiesu varas institūcija vai amatpersona kādu jautājumu izlemj procesā, kurā nav paredzēta kontradiktorisks principa ievērošana, tad tā vairs nav tiesas spriešana, bet ir valsts pārvaldes darbība.²²³ Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka rajona (pilsētas) tiesas tiesneša lēmums par administratīvā soda uzlikšanu Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 213. panta kārtībā ir nevis tiesas spriešana, bet valsts pārvaldes darbība. Arī zemesgrāmatu nodaļas tiesneša lēmums par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā vai ar nekustamo īpašumu saistītu tiesību nostiprināšana, kaut arī rada civiltiesiskas sekas, tomēr pēc būtības ir jāuzskata par administratīvo aktu.²²⁴

3.1.2.1. Prokuratūra

Latvijā prokuratūra ir tiesu varas institūcija un prokurori ir tiesu sistēmai piederīgas amatpersonas. Šāda prokuratūras statusa mērķis ir nodrošināt prokuratūras neatkarību no izpildvaras, pēc iespējas tuvinot prokurora statusu tiesneša statusam. No vienas puses, prokuratūra ir vienota, centralizēta triju pakāpju iestāžu sistēma, ko vada ģenerālprokurors, bet, no otras puses, prokuratūras funkcijas patstāvīgi un vienpersoniski veic prokuratūras amatpersonas jeb prokurori.²²⁵

Satversmes tiesa spriedumā par speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam anulēšanas kārtību ir atzinusi: lai gan ģenerālprokurors ir tiesu sistēmai piederīga amatpersona, tomēr valsts noslēpuma aizsardzības jomā viņu nevar uzskatīt par tādu institūciju, kas atbilstu apzīmējumam “tiesa”. Līdz ar to, pārsūdzot speciālās atļaujas anulēšanu, personai nav pieejama “tiesa” šā termina institucionālajā nozīmē.²²⁶ Arī iepriekšējā spriedumā, kas bija saistīts ar pieeju valsts

²²¹ Sal.: 2002-20-0103 secinājumu daļas 5. punkts.

²²² 2006-12-01 14. punkts.

²²³ 2005-18-01 16.1. punkts.

²²⁴ Turpat.

²²⁵ 2006-12-01 10. un 12.2. punkts; 2010-55-0106 20.2. punkts; 2015-19-01 15. punkts.

²²⁶ 2016-06-01 31.2.2. punkts.

noslēpumam, tiesa jau bija norādījusi, ka ģenerālprokuroru nevar uzskatīt par tādu institūciju, kas atbilstu apzīmējumam “tiesa”, proti, par neatkarīgu tiesu varas institūciju, kas izskata lietu.²²⁷

Arī lēmuma par atļauju iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem pieņemšanas procesā prokuroru nevar uzskatīt par “tiesu” Satversmes 92. panta izpratnē. Šādā procesā prokurors ir viens no lietas dalībniekiem un vienlaikus arī galīgā lēmuma pieņēmējs jautājumā par to, kādā apjomā personai tiek nodrošinātas tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem. Tādēļ nav iespējams novērst visus ar šā lēmuma pamatotību saistītos riskus un jebkuras šaubas par galīgā lēmuma pieņēmēja neatkarību un objektivitāti.²²⁸

3.1.2.2. Satversmes aizsardzības biroja direktors, valsts pārvaldes iestādes un to amatpersonas, šķīrējtiesas

Satversmes tiesas spriedumos ir ietvertas atziņas arī par vairākām citām institūcijām un amatpersonām, kuras nav uzskatāmas par “tiesu” tiesību uz taisnīgu tiesu izpratnē.

Piemēram, tāpat kā ģenerālprokuroru, arī Satversmes aizsardzības biroja direktoru Satversmes tiesa abos spriedumos par pieeju valsts noslēpumam nav atzinusi par neatkarīgu tiesu varas institūciju, kas izskata lietu, jeb par “tiesu”.²²⁹

Tāpat Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka šķīrējtiesas nav uzskatāmas par “tiesu” Satversmes 92. panta izpratnē. Šķīrējtiesas nav piederīgas pie tiesu sistēmas, nav izveidotas Satversmes 6. nodaļā un likumā “Par tiesu varu” noteiktajā kārtībā, un tādēļ valsts nav atbildīga par šķīrējtiesas procesu.²³⁰ Tomēr valstij ir pienākums nodrošināt šķīrējtiesas procesa uzraudzību, paredzot personai iespēju aizsargāt savas aizskartās tiesības. Šis valsts pienākums ir priekšnoteikums tam, lai, personai atsakoties no strīda izskatīšanas valsts tiesā, netiktu apdraudēta Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību sistēmas funkcionēšana.²³¹

Lietā par brīvības atņemšanas soda izciešanas režīma pastiprināšanu atzīts, ka soda izciešanas režīma pastiprināšana un attiecīgā lēmuma pārvērtēšana tikai izpildvaras struktūru ietvaros neatkarīgi no tajās īstenotā procesa neatbilst apzīmējumam “tiesa”. Šāds tiesību aizsardzības līdzeklis nenovērš visus ar lēmuma izvērtēšanas pamatotību saistītos riskus un

²²⁷ 2002-20-0103 secinājumu daļas 5. punkts

²²⁸ 2016-13-01 13. punkts.

²²⁹ 2002-20-0103 secinājumu daļas 5. punkts un 2016-06-01 31.1. punkts.

²³⁰ 2002-20-0103 secinājumu daļas 5. punkts; 2004-10-01 5. punkts; 2014-09-01 14.1. punkts.

²³¹ 2022-03-01 9.2. punkts.

tādējādi rada šaubas par lēmuma pieņemēja neatkarību un objektivitāti.²³² Arī valsts pārvaldes iestādes vai augstākas amatpersonas, kas izskata personu sūdzības par uzlikto administratīvo sodu, nevar uzskatīt par “tiesu”, jo tās ir vairāk vai mazāk ieinteresētas attiecīgās lietas iznākumā.²³³

²³² 2016-12-01 14.6. punkts.

²³³ Sal.: 2001-17-0106 secinājumu daļas 2. punkts.

3.2. Neatkarīga tiesa

Viens no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatelementiem ir neatkarīga tiesu vara.²³⁴ Tas nozīmē, ka atbilstoši varas dalīšanas principam tiesai lieta jāizskata bez izpildvaras vai likumdevēja varas ietekmes vai politiska spiediena. Arī Satversmes 92. panta pirmajā teikumā nostiprinātais jēdziens “taisnīga tiesa” pats par sevi nozīmē to, ka lieta tiks izskatīta neatkarīgā tiesā.²³⁵ Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka tiesas un tiesnešu neatkarība nav pašmērķis, bet gan līdzeklis demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanai un stiprināšanai, kā arī obligāts priekšnosacījums tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai. Tāpēc Satversmes 83. pantā ietvertais tiesas un tiesnešu neatkarības princips jāaplūko kopsakarā ar Satversmes 1. pantu, kas ietver tiesiskuma un varas dalīšanas principu, un Satversmes 92. panta pirmo teikumu, kas paredz personas tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.²³⁶

Lietā par tiesnešu atalgojuma atbilstību Satversmes 83. pantam secināts, ka prasība pēc tiesnešu neatkarības ietilpst tiesību uz taisnīgu tiesu saturā un cilvēka tiesību efektīva īstenošana nav iespējama, ja tiesneši nav neatkarīgi.²³⁷ Satversmes tiesa atzina, ka tikai neatkarīga tiesu vara var nodrošināt taisnīgu tiesas procesa rezultātu, kas ir tiesiskuma pamats. Prasība, ka tiesnešiem jābūt pasargātiem no jebkādas nepamatotas iejaukšanās tiesas spriešanā un tiesneša pienākumu pildīšanā, ir ne vien pamatota un saprātīga, bet pat būtiska tiesiskuma nosargāšanai. Tiesnešu neatkarība garantē tiesiskuma nosargāšanu sabiedrības un valsts interesēs. Tiesnešu neatkarības nodrošināšanā ir ieinteresēts ikviens, attiecībā uz kuru tiek spriesta tiesa.²³⁸

Par tiesu un tiesnešu neatkarības institucionālajām garantijām Satversme nosaka tiesneša padotību vienīgi likumam (Satversmes 83. pants), tiesneša iecelšanu vai apstiprināšanu amatā ar likumdevēja lēmumu (Satversmes 84. pants) un tiesneša neatceļamību no amata (Satversmes 84. pants). Līdz ar to gan Satversme, gan likums “Par tiesu varu”, kurā noteiktas tiesnešiem izvirzāmās prasības, paredz noteiktas garantijas tiesnešu neatkarības nodrošināšanai.²³⁹ Neatkarība Satversmes 83. panta izpratnē nozīmē tiesneša patstāvību nolēmumu pieņemšanā. Savukārt padotība likumam nozīmē, ka tiesnesim tiesību normu piemērošanas procesā ir jātiecas sasniegt pēc iespējas taisnīgāku un lietderīgāku rezultātu, kas atbilstu tiesību sistēmai kopumā.²⁴⁰

²³⁴ 2004-04-01 8.2. punkts un 2007-03-01 26. punkts.

²³⁵ 2020-09-01 18.1. punkts.

²³⁶ 2009-11-01 7. un 7.3. punkts 2016-31-01 19. punkts.

²³⁷ 2004-19-01 6.3. punkts; 2009-11-01 7.1. punkts; 2017-23-01 13.2. punkts.

²³⁸ 2009-11-01 7.2. punkts.

²³⁹ 2012-13-01 14.2.2. punkts; 2017-16-01 15.2. punkts.

²⁴⁰ 2004-16-01 15. punkts.

3.2.1. Tiesnešu neatkarības garantijas (iecelšanas un apstiprināšanas kārtība, pilnvaru termiņš, atalgojums u. c.)

Tiesnešu neatkarība ir saistīta ar vairākām šādām garantijām: tiesneša amatā atrašanās garantijas (tiesnešu iecelšanas vai apstiprināšanas kārtība, iecelšanai nepieciešamā kvalifikācija, amata saglabāšanas garantijas, nosacījumi paaugstināšanai amatā un pārcelšanai citā amatā, pilnvaru apturēšanas un izbeigšanas nosacījumi), tiesneša neaizskaramība, finansiālā drošība (sociāla un materiāla rakstura garantijas), tiesneša institucionālā (administratīvā) neatkarība un tiesu varas faktiskā neatkarība no izpildvaras vai likumdevēja politiskās ietekmes. Visas šīs garantijas ir cieši saistītas, un, ja kaut viena no tām tiek nesamērīgi ierobežota, tad tiek pārkāpts tiesnešu neatkarības princips un līdz ar to apdraudēta tiesas pamatfunkciju veikšana un cilvēka tiesību un brīvību nodrošināšana.²⁴¹ Savukārt tiesneša kvalifikācija ir uzskatāma par svarīgu pienācīgas tiesas spriešanas garantiju.²⁴²

Satversmes tiesa norādījusi, ka viens no galvenajiem kritērijiem, kas nodrošina tiesneša neatkarību, ir Saeimas lēmums par viņa iecelšanu (apstiprināšanu) amatā. Demokrātiskā sabiedrībā tiesas izveidošana lielā mērā atstājama tieši likumdevēja ziņā, lai novērstu izpildvaras ietekmi uz to.²⁴³

Satversmes tiesa ir vērtējusi tiesas piesēdētāju institūtu tiesu varas neatkarības kontekstā, īpašu uzmanību pievēršot pilnvaru termiņam. Tiesa atzina, ka, no vienas puses, likums "Par tiesu varu", neapšaubāmi, formāli garantē to, ka piesēdētājs, kurš pilda tiesneša amatu, ir neatkarīgs, tomēr, no otras puses, ir jāņem vērā tas, ka kārtība, kādā tieslietu ministrs uzdod tiesas piesēdētājam aizstāt attiecīgās rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi, var radīt aizdomas par šādi ieceltā tiesneša atkarību no izpildvaras, kā arī šaubas par viņa pieņemto nolēmumu leģitimitāti. Tiesiskā valstī varas dalīšana ir spēkā kā princips, kad īpaši tiek sargāta tiesnešu neatkarība no izpildvaras iejaukšanās.²⁴⁴ Tieši pilnvaru termiņa ierobežojuma neesība lielā mērā nodrošina tiesneša neatkarību – pilnvaru laikā tiesnesi var atcelt vai atbrīvot no amata tikai likumā īpaši paredzētos gadījumos. Līdz ar to jēdzienam "neatkarīga tiesa" neatbilst ne tiesas piesēdētāja iecelšanas kārtība, nedz arī viņa pārlietu īsais pilnvaru termiņš. Šādi izveidotas tiesas neatkarība nav pietiekami nodrošināta.²⁴⁵

²⁴¹ 2009-11-01 8.2. punkts.

²⁴² 2007-03-01 24.2. punkts.

²⁴³ 2004-04-01 10.1. punkts.

²⁴⁴ Turpat, 10. punkts.

²⁴⁵ Turpat, 11. un 11.3. punkts.

Viena no tiesnešu neatkarības garantijām ir tiesneša finansiālā drošība. Finansiālā drošība tiesnešiem nepieciešama kā garantija pret ārējo ietekmi un kvalifikācijas garantija. Tiesneša finansiālā drošība, kas ietver pienācīgas atlīdzības, proti, darba samaksas, sociālo garantiju, tai skaitā pensijas, noteikšanu tiesnešiem, kalpo par pienācīgas tiesas spriešanas garantiju, dod pamatu augstu prasību izvirzīšanai tiesnesim un ļauj saglabāt uzticēšanos viņa kompetencei, neatkarībai un taisnīgumam.²⁴⁶ Darba samaksa nodrošina tiesneša finansiālo drošību, ja tā ir samērīga ar tiesneša amatam izvirzītajām prasībām, kā arī no šā amata izrietošajiem ierobežojumiem un stabila.²⁴⁷

Likumdevējam, lemjot par tiesnešu darba samaksas atbilstību, ir jānodrošina tas, lai tiesnešu neatkarības principam atbilstu ikviena tiesneša darba samaksa neatkarīgi no tiesas līmeņa vai tiesneša amatā nostrādātā laika. Likumdevēja pienākums ir nodrošināt tiesnesim, kurš tikko iecelts amatā un uzsācis amata pienākumu pildīšanu, tādas pašas neatkarības garantijas kā augstākā līmeņa tiesas tiesnesim, kurš tiesneša amatu pildījis jau diezgan ilgu laiku.²⁴⁸

3.2.2. Neatkarība no izpildvaras, parlamenta un lietas dalībniekiem

Satversmes 83. pantā ietvertais tiesnešu neatkarības princips prasa, lai tiesu sistēma nodrošinātu gan tiesas neatkarību kopumā, gan arī tiesneša neatkarību katrā konkrētajā lietā.²⁴⁹ Nav iespējams nodrošināt nepieciešamo tiesneša neatkarību, ja pati tiesu vara kopumā nav brīva no izpildvaras vai likumdevēja nepamatotas ietekmes vai politiska spiediena.²⁵⁰ Arī prasība nosargāt tiesnešu darba samaksu un citas garantijas izriet no tiesu un tiesnešu neatkarības principa, kura mērķis ir pasargāt tiesnešus no jebkādas ietekmes, proti, no likumdevēja, izpildvaras, iestāžu un amatpersonu, dažādu organizāciju, komercstruktūru, juridisko un fizisko personu ietekmes.²⁵¹

Tāpat Satversmes tiesa ir atzinusi, ka kārtība, atbilstoši kurai tieslietu ministrs var uzdot pildīt rajona (pilsētas) tiesas tiesneša pienākumus tiesas piesēdētājam, neatbilst neatkarīgas tiesas jēdzienam un ir pretrunā ar Satversmes 84. un 92. pantu. Ietverot likumā regulējumu, kas ļauj tieslietu ministram tiesas piesēdētāju iecelt par tiesnesi, likumdevējs nebija pietiekami

²⁴⁶ 2009-11-01 11.1. punkts.

²⁴⁷ 2009-11-01 11.3. punkts un 2016-31-01 22.1. punkts.

²⁴⁸ 2016 -31-01 20. punkts.

²⁴⁹ Sal.: 2015-10-01 17.3. punkts; 2016-01-01 10.3.punkts; 2017-16-01 15.2. punkts.

²⁵⁰ 2009-11-01 8. punkts.

²⁵¹ Turpat, 10.2. punkts.

izvērtējis citus līdzekļus, ar kuriem varētu nodrošināt neatkarīgai tiesai noteiktām prasībām atbilstošas tiesu varas funkcionēšanu un novērst iespējamo izpildvaras ietekmi uz tiesu.²⁵²

²⁵² 2004-04-01 12.1. punkts un 12.3. punkts.

3.3. Objektīva tiesa

Taisnīgas tiesas jēdziens nav pilnīgs bez tiesas objektivitātes garantijām, kas atzītas par vienu no Satversmes 92. panta elementiem.²⁵³ Satversmes 92. pants paredz valsts pienākumu pieņemt procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskatītu kārtībā, kas nodrošina šo lietu taisnīgu un objektīvu izspriešanu.²⁵⁴ Tāpat objektivitātei ir svarīga nozīme tiesneša amata pienākumu pienācīgā veikšanā. Tā attiecas ne vien uz pašiem nolēmumiem, bet arī uz procesu, kurā nolēmumi tiek taisīti.²⁵⁵

Satversmes tiesa secinājusi, ka pastāv vairāki veidi, kādos var nodrošināt tiesas objektivitāti katrā konkrētā gadījumā.²⁵⁶ Tomēr pieteicējam nav tiesību pieprasīt kādu konkrētu aizsardzības mehānismu tiesas objektivitātes nodrošināšanai. Šajā gadījumā likumdevējam ir rīcības brīvība izvēlēties kādu no piemērotiem līdzekļiem. Piemēram, pieteicēja subjektīvās tiesības uz noraidījuma institūta esību Satversmes 92. pants aizsargātu tādā gadījumā, ja tas būtu vienīgais tiesas objektivitātes nodrošināšanas līdzeklis. Tāpat Satversme neprasa vairāku paralēlu tiesības uz objektīvu tiesu aizsargājošu instrumentu līdzāspastāvēšanu.²⁵⁷

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Civilprocesa likuma regulējums, kas ļāva Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājam iesniegt protestu arī pēc paša iniciatīvas vai papildināt personas sūdzību ar saviem motīviem, tādējādi faktiski uzņemoties lietas dalībnieka (kasatora) funkcijas, neatbilst taisnīgas tiesas principam. Taisnīgums var pastāvēt tikai tad, ja pastāv distance starp tiesnesi un pusēm, tiesnesi un strīdu. Tātad, ja Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājs izmanto minētās tiesības, sabiedrībā var rasties šaubas par tiesas objektivitāti.²⁵⁸ Turklāt neatkarības un objektivitātes trūkums ir konstatējams ne vien tad, ja tas ir pierādīts, bet arī tad, ja var rasties pamatotas šaubas par neatkarību un objektivitāti.²⁵⁹

3.3.1. Novērtēšanas kritēriji (objektīvais un subjektīvais)

Tiesas objektivitātes jeb neitralitātes prasībai ir divi aspekti – subjektīvais un objektīvais. Pirmkārt, tiesai jābūt subjektīvi neitrālai, proti, nevienam tiesnesim nedrīkst būt personiski aizspriedumi, izlemjot lietu. Subjektīvā jeb personīgā neitralitāte tiek prezumēta, ja

²⁵³ Sal.: 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2001-17-0106 secinājumu daļas 2. punkts; 2003-08-01 secinājumu daļas 5. punkts; 2004-19-01 6.3. punkts; 2012-13-01 12.1. punkts; 2015-19-01 16.1. punkts; 2017-16-01 15.1. punkts.

²⁵⁴ 2009-93-01 8.2. punkts; 2010-01-01 10.1. punkts.

²⁵⁵ 2016-01-01 10.3. punkts.

²⁵⁶ 2017-16-01 15.2. punkts; sal.: 2004-19-01 7.3. punkts.

²⁵⁷ 2004-19-01 8. punkts.

²⁵⁸ 2012-13-01 14.2.3. punkts.

²⁵⁹ 2004-10-01 10. punkts.

vien nav pierādījumu par pretējo. Otrkārt, tiesai jābūt neitrālai arī objektīvajā aspektā. Tas nozīmē, ka ir jāsniedz pietiekamas garantijas tam, lai izslēgtu jebkādas pamatotas lietas dalībnieku vai sabiedrības šaubas par tiesas objektivitāti.²⁶⁰

Analizējot tiesas neitralitāti objektīvajā aspektā, nozīme var būt pat pieņemumam. Turklāt pieņemuma pamatošību nevar pārbaudīt, raugoties tikai no konkrēta tiesas procesa dalībnieka viedokļa. Ir jāvērtē arī tas, vai šaubas par tiesas neitralitāti varētu būt objektīvi pamatotas, jo demokrātiskā tiesiskā valstī tiesām ir jābauda gan iztiesājamās lietas dalībnieku, gan visas sabiedrības uzticēšanās. Lai konstatētu objektīvās neitralitātes pārkāpumu, pietiek ar to, ka pastāv apstākļi, kas norāda uz iespējamu tiesas objektīvās neitralitātes apdraudējumu. Tas nozīmē, ka ir jāsniedz pietiekamas garantijas tam, lai izslēgtu jebkādas pamatotas lietas dalībnieku vai sabiedrības šaubas par tiesas objektivitāti. Pat šķietamai neobjektivitātei ir nozīme, jo tiesnešiem ir ne vien taisnīgi jāspriež tiesa, bet arī jārada pārliecība, ka tiesa tiek spriesta taisnīgi.²⁶¹

Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesneša vienpersoniskais lēmums par atteikumu ierosināt kasācijas tiesvedību kriminālprocesā var radīt personai šaubas par tiesas objektivitāti. Tiesnesim vienpersoniski lemjot par kasācijas tiesvedības ierosināšanu kriminālprocesā, neveidojas dialogs par tiesību normu vienvērtīgu piemērošanu un tiesību attīstību, turklāt sabiedrībā var rasties šaubas par tiesību normu piemērošanas pareizību.²⁶²

Satversmes tiesa vairākās lietās ir vērtējusi arī tādu amatpersonu un institūciju objektivitāti, kuras pieņem lēmumus, kas pēc tam netiek pārskatīti tiesā. Satversmes tiesa secinājusi, ka atziņas par tiesas neitralitāti ir vienlīdz attiecināmas arī uz prokuratūru kā tiesu varas institūciju²⁶³ un uz iestādi, kura institucionālā līmenī izvērtē lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu.²⁶⁴

Ja prokurors iepriekš ir veicis izmeklēšanas darbības vai uzturējis valsts apsūdzību kriminālprocesā, tad viņš ir sniedzis vērtējumu un paudis viedokli arī par apsūdzības pamatošību. Tāpēc var rasties pamatotas šaubas, ka viņš savu viedokli nemainīs arī tad, kad izskatīs pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem vai personas sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikta kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, proti, izlemjot

²⁶⁰ Sal.: 2012-13-01 13.2. un 14.2.3. punkts; 2015-19-01 16.1. punkts; 2017-23-01 13.2. punkts; 2019-23-01 11. punkts.

²⁶¹ 2019-23-01 11. punkts. Sal.: 2012-13-01 14.1. punkts; 2017-23-01 13.2. punkts.

²⁶² 2017-23-01 13.2 un 13.6. punkts.

²⁶³ 2012-13-01 13.2. un 14.2.3. punkts; 2015-19-01 16.1. punkts; 2016-13-01 13. punkts.

²⁶⁴ 2016-12-01 14.1. punkts.

jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Tādējādi var rasties pamatotas šaubas par konkrētā prokurora neitralitāti.²⁶⁵

Tā kā lēmums par atļauju iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem skar personas pamattiesības, ir jānovērš visi ar šā lēmuma pamatotību saistītie riski un jebkuras šaubas par galīgā lēmuma pieņemēja neatkarību un objektivitāti. Ja procesa virzītājs, kas vienlaikus ir viena no procesa par noziedzīgi iegūtu mantu pusēm un turklāt joprojām turpina izmeklēt noziedzīgo nodarījumu, pieņem lēmumu par iepazīšanos ar noziedzīgi iegūtas mantas lietas materiāliem un šis lēmums netiek saskaņā ar taisnīgas tiesas principu pārvērtēts tiesā, tad rodas pamatotas šaubas par šā lēmuma pieņemēja objektivitāti un neatkarību.²⁶⁶

3.3.2. Atstatīšanās un noraidījums

Gan tiesneša atstatīšanās, gan noraidīšanas institūta mērķis ir nodrošināt tiesas objektivitāti. Noraidījums ir procesuāls līdzeklis, kas palīdz kļiedēt pamatotas un saprātīgas šaubas par tiesneša spēju objektīvi izspriest lietu.²⁶⁷ Tiesneša noraidījuma institūts ir pakārtots tiesneša pienākumam atstatīties no lietas izskatīšanas. Tātad atbildība par to, lai būtu nodrošinātas tiesības uz objektīvu lietas izskatīšanu, visupirms gulstas uz konkrēto tiesnesi, kurš izskata lietu.²⁶⁸ Taču šā tiesību institūta jēdziens nav loģiski saistīts ar kādu konkrētu tā īstenošanas kārtību. Tiesas objektivitāti ir iespējams nodrošināt dažādos veidos, tostarp arī neizmantojot noraidījuma institūtu.²⁶⁹

Tiesnešiem var piemist tendence – lai arī ne apzināta un mērķtiecīga – iespējamo ieinteresētības pakāpi pilnībā nenovērtēt. Tomēr pēc noraidījuma pieteikšanas tiesnesis ir motivēts meklēt, atcerēties un ņemt vērā to informāciju, kas runā par labu profesionālajai kompetencei un standartiem – pie tiem pieder spēja objektīvi novērtēt savu reālo vai šķietamo ieinteresētību izskatāmās lietas iznākumā. Tādēļ šī īpatnība uzskatāma par tādu, kas tiesnesim vēl jo vairāk liek apzināt iespējamās iemeslus noraidījumu pieņemšanai.²⁷⁰

Vērtējot procesu administratīvo pārkāpumu lietās, Satversmes tiesa atzinusi, ka arī tajā procesa stadijā, kad tiek izlemts jautājums par apelācijas tiesvedības ierosināšanu, lietas dalībniekiem jābūt nodrošinātām tiesībām līdz attiecīgā lēmuma pieņemšanai uzzināt, kuri

²⁶⁵ 2001-10-01 secinājumu daļas 10. punkts; 2015-19-01 16.3. punkts.

²⁶⁶ 2016-13-01 13. un 15.3. punkts.

²⁶⁷ Sal.: 2004-19-01 6., 7.2. punkts, 2012-16-01 30.1. punkts; 2017-16-01 15.1. punkts.

²⁶⁸ 2004-19-01 7.3. punkts; 2017-16-01 15.2. punkts.

²⁶⁹ 2004-19-01 7.3. punkts.

²⁷⁰ Turpat, 9. punkts.

tiesneši to pieņems, kā arī tiesībām pieteikt tiesnešiem noraidījumu.²⁷¹ Ja tiesnesim, kurš pieņēmis lēmumu par atteikšanos ierosināt apelācijas tiesvedību, vajadzēja atstatīties no lietas izskatīšanas, bet viņš to nav izdarījis, tad personai vairs nav nekādu procesuālu līdzekļu, ar kuriem tā varētu aizsargāt savas pamattiesības uz lietas objektīvu izskatīšanu, jo lēmums nav pārsūdzams. Tādā gadījumā tas, ka tiesnesim bija pienākums atstatīties no lietas izskatīšanas, nav pietiekama garantija tam, lai tiktu izslēgtas jebkādas leģitīmas šaubas par viņa objektivitāti.²⁷²

Atšķirīgi secinājumi izteikti lietā par tiesību normu, kas neparedz civillietas dalībnieku tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā. Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējam ir pienākums ikvienā tiesvedības procesa stadijā nodrošināt tiesas objektivitāti, bet nav pienākuma ikvienā tiesvedības procesa stadijā obligāti paredzēt noraidījuma institūtu. Likumdevējs ir tiesīgs, ņemot vērā konkrētās tiesvedības procesa stadijas raksturu, paredzēt vienu vai vairākus dažādus līdzekļus tiesas objektivitātes nodrošināšanai, ciktāl šie līdzekļi ir pietiekami, lai nodrošinātu tiesas objektivitāti šajā tiesvedības procesa stadijā. Tas, ka jautājums par kasācijas tiesvedības ierosināšanu tiek izlemts koleģiāli un lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību var tikt pieņemts tikai vienbalsīgi, kopsakarā ar tiesnešiem noteiktajām augstajām kvalifikācijas un ētikas prasībām novērš iespēju, ka atsevišķs tiesnesis, par kura objektivitāti varētu būt saprātīgas šaubas, spētu panākt to, ka tiek pieņemts lietas dalībniekam nelabvēlīgs lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību. Līdz ar to normatīvajos aktos ir paredzēti pietiekami un efektīvi līdzekļi tiesas objektivitātes nodrošināšanai.²⁷³

3.3.3. Koleģialitātes princips

Satversme *expressis verbis* nenoteic tiesu varas koleģialitātes principu, tomēr tas kā viens no tiesas darbības pamatprincipiem, kuri garantē personas tiesības uz neatkarīgu un objektīvu tiesu, ir ietverts likuma "Par tiesu varu" 20. pantā. Koleģialitātes principa mērķis ir vispusīga attiecīgajā lietā būtisko tiesību jautājumu apsvēršana, tos apspriežot un rodot atbilstošu tiesisku risinājumu. Šis mērķis tiek sasniegts, koleģiāli izvērtējot iespējamus risinājumus un nonākot pie taisnīga rezultāta. Līdz ar to koleģialitātes principa ievērošana stiprina tiesas neatkarību un objektivitāti, vienlaikus veicinot arī sabiedrības uzticēšanos tiesu

²⁷¹ 2017-16-01 15.3. punkts.

²⁷² Turpat, 15.2. punkts.

²⁷³ 2019-23-01 11., 14.1., 14.2. punkts.

varai. Tādējādi koleģialitāte ir viens no principiem, kas garantē tiesas objektivitāti un ietilpst Satversmes 92. panta tvērumā.²⁷⁴

Ņemot vērā procesuālās ekonomijas principu, likumdevējs ir noteicis izņēmumus no koleģialitātes principa. Lielākoties vienpersoniski tiek izskatītas lietas pēc būtības pirmās instances tiesā, kā arī izlemti atsevišķi procesuālie jautājumi. Personas tiesības uz taisnīgu tiesu tiek nodrošinātas arī tādā tiesas procesā, kura ietvaros kādā stadijā vai instancē lietu izskata viens tiesnesis. Taču minētā atziņa nenozīmē to, ka vienpersoniski būtu izlemjams jebkurš jautājums, neņemot vērā konkrētās lietas kategoriju un instanci, kurā lieta tiek izskatīta.²⁷⁵

Vērtējot Civilprocesa likuma normu, kas liedz pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts fiziskās personas maksātnespējas process, Satversmes tiesa atzina, ka gadījumā, ja lietu tiesā izskata Satversmē un likumā "Par tiesu varu" noteiktajā kārtībā iecelts vai apstiprināts tiesnesis, prezumējams, ka tiesnesis lietas izskatīšanā būs neatkarīgs un objektīvs un spēs nodrošināt tiesas procesa un pieņemto nolēmumu taisnīgumu. Tādējādi Satversmes 92. panta pirmā teikuma ietvaros personas tiesības uz taisnīgu tiesu tiek nodrošinātas arī tad, ja tiesa izskata lietu viena tiesneša sastāvā.²⁷⁶ Savukārt attiecībā uz tādiem nolēmumiem, ar kuriem noslēdzas tiesvedības process pēdējā instancē, kurā persona var aizstāvēt savas aizskartās tiesības vispārējā kārtībā, atkāpes no koleģialitātes principa ir pamatojamas tikai ar būtiskiem apsvērumiem.²⁷⁷

Tiesnesim vienpersoniski lemjot par kasācijas tiesvedības ierosināšanu kriminālprocesā, neveidojas dialogs par tiesību normu vienveidīgu piemērošanu un tiesību attīstību. Lai nodrošinātu objektivitātes principa ievērošanu kasācijas instances tiesā, kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā kriminālprocesā ir jāievēro Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertais koleģialitātes princips.²⁷⁸

²⁷⁴ 2017-23-01 13.3. punkts.

²⁷⁵ Turpat, 13.4. punkts.

²⁷⁶ 2016-01-01 10.3. punkts.

²⁷⁷ 2017-23-01 13.4. punkts.

²⁷⁸ Turpat, 13.6. punkts.

3.4. Nolēmumu izpilde

3.4.1. Tiesības uz efektīvu nolēmuma izpildi

Satversmes 92. panta pirmais teikums ir jātulko tādējādi, ka tas ietver tiesas sprieduma efektīvas izpildes garantijas, jo bez tām pārējie taisnīgas tiesvedības principi zaudē savu jēgu. Tātad no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izriet valsts pienākums nodrošināt tiesību efektīvu aizsardzību, citstarp tiesas nolēmuma izpildi.²⁷⁹ Tiesas sprieduma izpilde visupirms ir vērsta uz to, lai katra puse varētu baudīt tās materiālās tiesības, kuras ir atzītas ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu.²⁸⁰

Satversmes tiesa ir vērtējusi Civilprocesa likuma 634. pantu, kas paredz sprieduma izpildes pagriezienu, un atzinusi, ka šī norma ierobežo Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās atbildētāja tiesības uz tiesas sprieduma efektīvu izpildi. Gadījumos, kad pirmās instances tiesas spriedums ir izpildīts nekavējoties, pušu agrākā mantiskā stāvokļa atjaunošana atbilstoši apelācijas tiesas spriedumā noteiktajam ir iespējama, piemērojot sprieduma izpildīšanas pagriezienu. Apstrīdētā norma liedz izpildīt šādus atbildētājam labvēlīgus galīgos tiesas spriedumus, ar kuriem lieta ir izšķirta pēc būtības, un tādējādi liedz atgūt bez tiesiska pamata prasītājam samaksātos naudas līdzekļus.²⁸¹ Šādā situācijā citas atbildētājam Civilprocesa likumā paredzētās taisnīgas tiesas garantijas ir uzskatāmas par neefektīvām, jo faktiski atbildētājs nevar panākt sev labvēlīga taisnīga sprieduma izpildi. Ņemot vērā minēto, apstrīdētā norma pēc būtības liedz darba devējam tā tiesību efektīvu aizsardzību un tātad arī nelīdzsvaro no taisnīgas tiesas jēdziena izrietošās tiesības uz sprieduma efektīvu izpildi, no vienas puses, un darbinieka tiesības saņemt nepieciešamos iztikas līdzekļus, no otras puses.²⁸²

3.4.2. Šķīrējtiesas nolēmumu izpilde

Kā jau tika norādīts šā apkopojuma 3.1.2.2. apakšnodaļā, šķīrējtiesas nav tiesu varas institūcijas un neietilpst Satversmes 92. panta tvērumā. Tomēr Satversmes 92. pants paredz noteiktas ar šķīrējtiesas nolēmumu izpildi saistītas garantijas.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valsts tiesām, izsniedzot izpildu rakstu, jānoteic augstas prasības attiecībā uz šķīrējtiesas procesa likumību, tostarp šķīrējtiesas neatkarību un objektivitāti.²⁸³ Satversmes 92. panta pirmais teikums valstij uzliek pienākumu radīt šķīrējtiesas

²⁷⁹ 2014-13-01 11. punkts.

²⁸⁰ Turpat, 13.3. punkts.

²⁸¹ 2014-13-01 13.3. punkts.

²⁸² Turpat, 20.4. punkts.

²⁸³ 2004-10-01 10. punkts.

procesa pusēm iespēju novērst šķīrējtiesas procesā notikušus būtiskus procesuālos pārkāpumus, kā arī pienākumu neatzīt tāda šķīrējtiesas procesa rezultātu, kurā šādi pārkāpumi ir notikuši.²⁸⁴

Satversmes tiesa ir analizējusi šķīrējtiesas procesu, ņemot vērā gan pušu līgumiskās attiecības, gan arī valsts pienākumus tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā. Šķīrējtiesas līgumam nebūtu jēgas, ja kāds no tā dalībniekiem varētu izvēlēties savas procesuālās tiesības neizmantojot, lai vēlāk, atsaucoties uz to neatņemamību, iebilstu pret nolēmuma izpildi. Saskaņā ar vispārējo principu valsts nav atbildīga par šķīrējtiesas procesā pieļautiem pamattiesību pārkāpumiem. Taču valstij ir pienākums, pirmkārt, nodrošināt līdzekļus aizsardzībai pret minēto procesuālo tiesību pārkāpumiem šķīrējtiesas procesā un, otrkārt, neatzīt šāda šķīrējtiesas procesa rezultātu. Latvijā, atšķirībā no lielākās daļas citu valstu, abi minētie pienākumi saplūst, jo likums neparedz iespēju valsts tiesā pieprasīt šķīrējtiesneša noraidīšanu vai šķīrējtiesas sprieduma atcelšanu. Tādēļ šķīrējtiesu kontrole ir koncentrēta izpildu raksta izsniegšanas stadijā. Kontrole izpildu raksta izsniegšanas stadijā ir uzskatāma par pietiekamu līdzekli vismaz pamattiesību ievērošanas nodrošināšanai. Izniedzot izpildu rakstu par šķīrējtiesas spriedumu, kas taisīts, neievērojot pamattiesības, tiek pārkāpts gan Satversmes 92. pants, gan valsts starptautiskie pienākumi cilvēktiesību īstenošanā. Līdz ar to uz vispārējās jurisdikcijas tiesām gulstas no Satversmes un starptautiskajām cilvēktiesību normām izrietošs pienākums atteikt izpildu raksta izsniegšanu, ja šķīrējtiesas procesā nav ievērotas pamattiesības, no kuru izmantošanas persona nav atteikusies, un Civilprocesa likums paredz iespēju šo pienākumu izpildīt.²⁸⁵

²⁸⁴ 2014-09-01 14.1. punkts; 2022-03-01 9.2. punkts.

²⁸⁵ 2004-10-01 9.1. punkts.

4. Pieeja tiesai

4.1. Vispārīgas piezīmes

Satversmes tiesas judikatūrā vairākkārt atzīts, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ir nesaraunami saistītas ar tiesībām uz pieeju tiesai.²⁸⁶ Tiesas pieejamības nodrošināšana ir veids, kā persona var īstenot savu tiesību un likumisko interešu aizsardzību un panākt taisnīgumu – demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galīgo mērķi.²⁸⁷

Iztiesāšanas procesa taisnīgumam nebūtu nozīmes, ja netiktu nodrošināta šā procesa pieejamība, un otrādi – tiesas pieejamība būtu lieka, ja tiesas procesā netiktu nodrošināts taisnīgums. Valstij ir pienākums izveidot neatkarīgas un objektīvas tiesas, kā arī nodrošināt virkni procesuālo garantiju, tāpēc pamatota ir prasība, lai personām tiktu nodrošināta pieeja tiesai un tās varētu šīs garantijas izmantot.²⁸⁸ Tiesas pieejamības nodrošināšana ir viens no veidiem, kā garantēt personas pamattiesību aizsardzību.²⁸⁹ Tiesībām uz pieeju tiesai ir individuāls raksturs, proti, personām nevar uzlikt par pienākumu apvienoties, lai tās varētu īstenot minētās tiesības.²⁹⁰

Valsts pienākums nodrošināt tiesības uz pieeju tiesai izpaužas galvenokārt tādējādi, ka valstij jāizveido tiesa, kurā personas var vērsties strīda atrisināšanai vismaz vienā instancē.²⁹¹ Vienlaikus valstij ir jāatturas no darbībām, kas ierobežo tiesības uz pieeju tiesai. Tāpat valstij var būt pozitīvs pienākums veikt darbības šo tiesību nodrošināšanai, piemēram, pienākums noteiktos gadījumos nodrošināt kvalificētu juridisko palīdzību personām, kuras pašas nevar to atļauties.²⁹²

Satversmes tiesas nolēmumos ir norādīts arī uz vairākiem likumdevēja pienākumiem pieeju tiesai regulējošu tiesību normu pieņemšanā. Pirmkārt, likumdevējam ir jāatturas no tāda regulējuma pieņemšanas, kas personai nosaka nesamērīgus papildu pienākumus, lai tā iegūtu pieeju tiesai.²⁹³ Otrkārt, procesuālajām tiesību normām, kas regulē pieeju tiesai, ir jābūt pietiekami skaidrām un nepārprotamām. Šāda prasība izriet no Satversmes 92. panta pirmā teikuma kopsakarā ar Satversmes 90. pantu.²⁹⁴

²⁸⁶ 2003-10-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2005-18-01 8. un 9. punkts; 2011-16-01 8.1. punkts; 2013-12-01 13.1. punkts.

²⁸⁷ 2021-22-01 10. punkts.

²⁸⁸ 2003-04-01 secinājumu daļas 1.1. punkts; 2005-07-01 6. punkts; 2005-18-01 8. punkts; 2005-18-01 8. punkts; 2007-24-01 8. punkts; 2010-01-01 10.1. punkts; 2011-16-01 8.1. punkts; 2012-25-01 12. punkts.

²⁸⁹ 2004-06-01 22. punkts.

²⁹⁰ 2011-16-01 14.3. punkts.

²⁹¹ 2013-02-01 11. punkts

²⁹² 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punkts.

²⁹³ 2013-04-01 19.1. punkts.

²⁹⁴ 2012-06-01 7.3. punkts.

Satversmes tiesas judikatūrā atzīts, ka tiesas pieejamības princips noteiktā apmērā ir attiecināms arī uz pieeju apelācijas un kasācijas instances tiesai. Šo tiesas instanču pieejamība nevarētu tikt ierobežota, piemēram, ar nesamērīgi īsiem procesuālajiem termiņiem vai nesamērīgi augstām valsts nodevām.²⁹⁵ Likumdevējam citstarp ir pienākums noteikt tādu pieeju kasācijas instances tiesai, lai tā varētu veikt tai uzticēto demokrātiskā tiesiskā valstī nozīmīgo funkciju – nodrošināt vienveidīgu un Satversmei atbilstošu tiesību normu piemērošanu.²⁹⁶ Tomēr tiesības uz pieeju apelācijas un kasācijas instances tiesai neietver prasību ikvienu lietu izskatīt pēc būtības un sagatavot pilnu tiesas spriedumu.²⁹⁷

²⁹⁵ 2013-02-01 11. punkts.

²⁹⁶ 2017-23-01 13.4. punkts.

²⁹⁷ 2013-02-01 11. punkts.

4.2. Ierobežojumi

Kā jau tika minēts šā apkopojuma 1.4. apakšnodaļā, tiesības uz taisnīgu tiesu nav ietvertas to pamattiesību uzskaitījumā, kuras atbilstoši Satversmes 116. pantam var tikt ierobežotas. Tomēr tas nenozīmē, ka šīs tiesības un arī tiesības uz pieeju tiesai nevarētu ierobežot.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz pieeju tiesai var ierobežot tikai pašos nepieciešamākajos gadījumos. Ja šāds ierobežojums tomēr ir noteikts, tad jāizvērtē: 1) vai tas noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu; 2) vai ierobežojumam ir legītims mērķis; 3) vai ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi.²⁹⁸

Tiesības uz pieeju tiesai tiek ierobežotas galvenokārt tādēļ, lai nodrošinātu strīdu ātrāku un efektīvāku izskatīšanu, mazinātu tiesu noslogotību, nodrošinātu efektīvu tiesu sistēmas funkcionēšanu, novērstu ļaunprātīgu tiesas resursu izmantošanu un sekmētu procesuālo ekonomiju. Minētie mērķi ir saistīti ar citu cilvēku tiesību aizsardzību Satversmes 116. panta izpratnē.²⁹⁹ Tiesības uz pieeju tiesai var tikt ierobežotas arī valsts drošības interesēs.³⁰⁰ Tomēr tad, ja šo interešu aizsardzības nolūkā personai liegts savas tiesības aizstāvēt tiesā, tai jābūt pieejamam tādām lēmuma pieņemšanas procesam, kas nodrošinātu efektīvu personas tiesību aizsardzību. Proti, nepieciešama alternatīva procedūra, kas personai ļautu realizēt savu tiesību aizsardzību maksimāli augstā līmenī.³⁰¹ Līdz šim nevienā no lietām, kas bija saistītas ar tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumiem, Satversmes tiesa nav konstatējusi ierobežojuma leģitīmā mērķa neesību.

4.2.1. Termiņi

Viens no personas tiesību uz pieeju tiesai ierobežojuma veidiem ir regulējums, kas noteic konkrētu tiesību izmantošanas procesuālo termiņu. Procesuālie termiņi ir saistīti ar tiesiskās stabilitātes principu un vērsti uz lietas atrisināšanu saprātīgā laika posmā.³⁰² Turklāt termiņi nodrošina otram lietā iesaistītajam pusei paļāvību uz to, ka strīda risinājums vēlāk netiks pārskatīts.³⁰³

²⁹⁸ 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punkts; 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punkts; 2007-22-01 12. punkts; 2008-07-01 8. punkts; 2009-77-01 19. punkts; 2010-10-01 12. punkts; 2011-16-01 9. punkts; 2012-15-01 18. punkts; 2014-09-01 17. punkts; 2018-09-0103 16. punkts.

²⁹⁹ Sk., piemēram: 2011-16-01 11. punktu; 2013-12-01 16. punktu; 2013-18-01 15. punktu; 2014-31-01 14. punktu; 2018-09-0103 17. punktu.

³⁰⁰ Sk., piemēram: spriedumus lietās Nr. 2004-14-01 un Nr. 2005-07-01.

³⁰¹ 2005-07-01 7.3. punkts.

³⁰² 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2008-43-0106 9. punkts.

³⁰³ 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punkts.

Lietā par konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņa atbilstību tiesībām uz taisnīgu tiesu Satversmes tiesa norādīja, ka minētā termiņa noteikšana izriet no pašas konstitucionālās sūdzības būtības. Proti, konstitucionālā sūdzība kalpo galvenokārt par subsidiāru (papildu) cilvēka pamattiesību aizsardzības mehānismu pēc tam, kad ir izmantotas visas iespējas aizstāvēt šīs pamattiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Ievērojot minēto, konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņam nevajadzētu būt ilgam, tomēr jābūt pietiekami garam, lai tiktu sekmēta personas iespēja atrast juristu, kas to pārstāvēs, vai attiecīgi rakstīt sūdzību pašai.³⁰⁴ Jo ilgāk persona pacieš savu tiesību aizskārumu, jo tā ir mazāk ieinteresēta savu konstitucionālo tiesību aizsardzībā. Termiņa noteikšana citstarp palīdz izvairīties no iespējamām problēmām, kas saistītas ar vispārējās jurisdikcijas tiesu spriedumu izpildi un personas tiesiskā stāvokļa atjaunošanu tad, ja konstitucionālā tiesa atzīst personas tiesību aizskārumu. Šādu termiņu nepieciešams noteikt arī tāpēc, lai būtu iespējams ātri, saprātīgā laika posmā reaģēt uz tiesību pārkāpumiem un valstī tiktu nodrošināta tiesiskā kārtība.³⁰⁵

Savukārt lietā par termiņu brīvprātīgi atzītas paternitātes apstrīdēšanai Satversmes tiesa atzina, ka šis termiņš noteikts bērna tiesību aizsardzības nolūkā, proti, tādēļ, lai nodrošinātu bērna tiesības uz savu identitāti un tiesisko noteiktību šajā jomā.³⁰⁶

4.2.2. Dažādi maksājumi

Vēl viens no personas tiesību uz pieeju tiesai ierobežojuma veidiem ir pienākums veikt dažādus maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu.³⁰⁷ Šādi maksājumi var būt valsts noteikti, piemēram, valsts nodeva, drošības nauda un maksātnespējas procesa depozīts, vai arī personas pašas izraudzīti, piemēram, atlīdzība advokātam vai citam juridiskās palīdzības sniedzējam.³⁰⁸

Tiesas procesā valsts noteiktie maksājumi kalpo gan kā sava veida barjera, lai novērstu nepamatotu pieteikumu vai sūdzību iesniegšanu, gan arī – daļēji – tiesu uzturēšanas izdevumu segšanai.³⁰⁹ Šādu maksājumu noteikšana citstarp vērsta arī uz to, lai nodrošinātu tiesu sistēmas efektivitāti, mazinot tiesu noslogotību.³¹⁰ Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pienākums samaksāt drošības naudu par kasācijas sūdzības iesniegšanu ieviests ar mērķi nodrošināt pienācīgu Augstākās tiesas Senāta darbu. Senātam jārisina principiāli tiesību normu

³⁰⁴ 2002-09-01 secinājumu daļas 2. punkts.

³⁰⁵ Turpat, secinājumu daļas 1. punkts.

³⁰⁶ 2008-43-0106 9. un 9.2. punkts.

³⁰⁷ 2004-16-01 7.2. punkts; 2005-18-01 9. punkts; 2008-07-06 6. punkts; 2009-77-01 18. punkts; 2011-16-01 8.2. punkts; 2013-04-01 19.1. punkts; 2018-09-0103 15. punkts.

³⁰⁸ 2013-04-01 19.1. punkts; sal.: 2004-16-01 8.4. punkts.

³⁰⁹ 2004-16-01 8.2. punkts; 2005-18-01 13.3. punkts; 2008-07-01 11.1. punkts.

³¹⁰ 2004-10-01 8.4. punkts; 2010-01-01 12.2. punkts; 2014-31-01 14. punkts.

interpretācijas un piemērošanas jautājumi, tādēļ ir svarīgi, lai tas būtu pasargāts no bezmērķīgas tiesāšanās un personas tiktu atturētas no vēršanās tiesā ar nepamatotām prasībām.³¹¹ Savukārt prasība samaksāt nodrošinājumu par iesnieguma iesniegšanu Iepirkumu uzraudzības birojam veicina publiskā iepirkuma procedūras ātrumu un efektivitāti, mazinot apzināti nepamatotu iesniegumu skaitu. Proti, šāds ierobežojums tika noteikts, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības.³¹²

Tomēr maksājumu veikšanas pienākums kā personas tiesību uz pieeju tiesai ierobežojums ir pieļaujams tikai tad, ja tas nav šķērslis, kas pilnībā liedz īstenot minētās tiesības.³¹³ Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 92. pants prasa, lai likumdevējs nodrošinātu pēc iespējas saudzējošāku šāda ierobežojuma piemērošanu.³¹⁴ Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tas, ka tiesības uz taisnīgu tiesu būtu atkarīgas vienīgi no personas finansiālajām iespējām.³¹⁵ Valstij no tiesībām uz taisnīgu tiesu citstarp izriet pienākums meklēt saudzējošākus risinājumus tiesvedības izdevumu segšanai un veikt pasākumus, lai samazinātu personu izdevumus, kas saistīti ar tiesvedību, vai pat noteiktos gadījumos atbrīvotu personas no šiem izdevumiem.³¹⁶

Likumdevējam jānodrošina iespēja aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā arī personām, kurām nav pietiekamu finanšu līdzekļu,³¹⁷ piemēram, paredzot tiesisku mehānismu šādu personu pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no pienākuma veikt noteiktu iemaksu. Veidojot šādu mehānismu, likumdevējam citstarp jāņem vērā arī tas, ka personas mantiskais stāvoklis var pasliktināties tiesas procesa laikā.³¹⁸ Ja personai nav iespējas lūgt tiesu pilnībā vai daļēji to atbrīvot no noteikto maksājumu veikšanas, tad uzskatāms, ka personām tiesības uz pieeju tiesai ir liegtas pilnībā.³¹⁹ Šajā kontekstā Satversmes tiesa ir vērsusi arī vispārējās jurisdikcijas tiesu uzmanību uz to, ka ir rūpīgi jāizvērtē prasītāju argumenti par valsts nodevas samazināšanu vai atbrīvošanu no tās.³²⁰ Turklāt būtiski, ka tiesas pieejamība ir jānodrošina ikvienai personai – tostarp privāto tiesību juridiskajai personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai spētu veikt noteiktus ar tiesvedību saistītus obligātos maksājumus.³²¹ Arī privāto tiesību juridiskā persona var nonākt finansiālās grūtībās, kas ietekmētu tās spēju

³¹¹ 2005-18-01 13.2. punkts; 2008-07-01 10. punkts.

³¹² 2009-77-01 21. punkts.

³¹³ 2005-18-01 17. punkts; 2011-16-01 15. punkts

³¹⁴ 2007-24-01 10. punkts.

³¹⁵ 2004-16-01 8. punkts; 2005-18-01 17. punkts; 2011-16-01 15. punkts.

³¹⁶ 2007-24-01 10. un 16. punkts.

³¹⁷ 2005-18-01 17. punkts; 2011-16-01 15. punkts.

³¹⁸ 2008-07-01 11. punkts.

³¹⁹ 2008-07-01 11.2. punkts; 2011-16-01 15. punkts.

³²⁰ 2009-93-01 13.4. punkts; 2010-08-01 19.4. punkts.

³²¹ 2021-22-01 10.3. punkts; 2022-05-01 11.3. punkts.

samaksāt, piemēram, valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu³²² vai drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.³²³

4.2.3. Procesuālo izdevumu atlīdzināšana

No Satversmes 92. panta pirmā teikuma valstij izriet pienākums pieņemt tādas tiesību normas, kas taisnīgi noregulē ar juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu saistītos jautājumus.³²⁴ Tas ietver arī valsts pienākumu noteikt atlīdzināmo izdevumu apmēru.³²⁵

Savukārt pienākums atlīdzināt otrai pusei tiesāšanās izdevumus, tostarp izdevumus advokāta palīdzības apmaksai, vērtējams Satversmes 92. panta tvērumā kā tiesību uz pieeju tiesai ierobežojums.³²⁶ Satversmes tiesa ir norādījusi, ka tiesas pieejamība būtībā tiek nodrošināta, ja personai ir pietiekami plašas iespējas izvēlēties juridiskās palīdzības sniedzēju no advokātu vidus un valsts ir izveidojusi tādu regulējumu, kas gadījumā, kad lieta izšķirta personai par labu, paredz ar šo palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanu saprātīgā apmērā.³²⁷ Proti, šim regulējumam ir jābūt tādā, kas neattur personu no vēršanās tiesā vispār vai nerada tādu situāciju, ka pēc tiesas procesa persona nonāk finansiāli neizdevīgākā situācijā nekā pirms tam, ja personai radušies izdevumi ir bijuši objektīvi pamatoti un nepieciešami.³²⁸

Lietā Nr. 2018-09-0103 Satversmes tiesa ir atzinusi, ka regulējums, kas paredz pienākumu pie administratīvās atbildības sauktajai personai atlīdzināt procesuālos izdevumus, kas var pieaugt atkarībā no administratīvā pārkāpuma lietas virzības tiesā, ierobežo tiesības uz pieeju tiesai.³²⁹ Šāda regulējuma mērķis ir atturēt personu no nepamatotas tālāko tiesvedības procesa stadiju ierosināšanas. Tādējādi minētais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz tiesu sistēmas efektivitātes nodrošināšanu un līdz ar to arī uz citu cilvēku tiesību aizsardzību.³³⁰ Tiesa atzina, ka šāds ierobežojums atbilst Satversmes 92. pantam, tomēr norādīja, ka apstrīdētā regulējuma piemērošanā ir jāievēro samērīguma princips. Proti, iestādei un tiesai katrā konkrētā gadījumā jāvērtē, vai administratīvā pārkāpuma lietā izņemtās mantas glabāšanas izdevumi ir samērīgi, citstarp ņemot vērā personai piemēroto sodu, tās mantisko stāvokli, kā arī rīcību procesa virzībā un apsverot, vai vispār bija nepieciešams attiecīgo mantu turēt valsts rīcībā.³³¹

³²² 2022-05-01.

³²³ 2021-22-01.

³²⁴ 2013-04-01 19.3. punkts.

³²⁵ 2014-31-01 9.1. punkts.

³²⁶ 2005-18-01 9. punkts; 2013-04-01 19. punkts; 2014-31-01 9. punkts.

³²⁷ 2013-04-01 28. punkts; 2021-25-03 11. punkts.

³²⁸ 2021-25-03 14.3. punkts.

³²⁹ 2018-09-0103 15. punkts.

³³⁰ Turpat, 17. punkts.

³³¹ 2018-09-0103 18.3. punkts.

4.2.4. Juridiskā palīdzība

Tiesības saņemt kvalificētu juridisko palīdzību ir personas pamattiesības, kas nodrošina citu tiesību īstenošanu. Tāpēc, nodrošinot personas tiesības uz pieeju tiesai, ir būtiski, lai vienlaikus tiktu nodrošinātas Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertās personas tiesības izvēlēties sev atbilstošu pārstāvi lietā.³³² Kā atzinusi Satversmes tiesa, personai ir tiesības saņemt savu tiesību un likumisko interešu aizstāvēšanai taisnīgā tiesā nepieciešamo juridisko palīdzību no personām, kas ir ieguvušas attiecīgas zināšanas un iemaņas.³³³

Savukārt personas tiesību uz pieeju tiesai ierobežojums var tikt konstatēts tad, ja persona tai nepieciešamo juridisko palīdzību finansiālu apsvērumu dēļ nevar atļauties, bet valsts šādu palīdzību nenodrošina.³³⁴ Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ikviens noziedzīgā nodarījumā apsūdzētais ir tiesīgs saņemt efektīvu kvalificētu juridisko palīdzību bez maksas, ja viņam trūkst tās apmaksai nepieciešamo līdzekļu. Šādas tiesības ir arī jebkurai mazturīgai personai visās lietās, kurās noteikta obligāta pārstāvība vai to prasa tiesvedības intereses (iespējamais lietas seku smagums un procesa sarežģītība).³³⁵

Likumdevējs ir tiesīgs noteikt objektīvus valsts apmaksātas juridiskās palīdzības saņemšanas kritērijus.³³⁶ Lietā par obligāto pārstāvību kasācijas instances tiesā Satversmes tiesa secināja, ka tālaika tiesiskais regulējums neparedzēja detalizētus priekšrakstus par advokāta pakalpojumu saņemšanas kārtību un kritērijiem, saskaņā ar kuriem persona varētu uz šādiem pakalpojumiem pretendēt. Arī juridiskās palīdzības atteikuma pārsūdzēšanas kārtība un citas būtiskas šādu lietu tiesvedības gaitas nianšes normatīvajos aktos nebija ietvertas. Līdz ar to Satversmes tiesa atzina, ka tiesību normas nav pietiekamas, lai nodrošinātu bezmaksas juridiskās palīdzības sniegšanu tiem, kuriem tā nepieciešama.³³⁷ Apstrīdētajās normās ietvertais tiesību ierobežojums tika atzīts par nesamērīgu, jo tas liedza noteiktām personām pieeju tiesai.³³⁸

³³² 2021-25-03 10. punkts.

³³³ 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punkts.

³³⁴ 2003-04-01 secinājumu daļas 6. punkts; 2013-04-01 18. punkts.

³³⁵ 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punkts.

³³⁶ Sal.: 2003-04-01 secinājumu daļas 5.1. punkts.

³³⁷ 2003-04-01 secinājumu daļas 5.1. punkts.

³³⁸ Turpat, secinājumu daļas 6. punkts.

4.2.5. Finansiālo un organizatorisko resursu nodrošināšana

Satversmes tiesa norādījusi, ka noteiktos gadījumos valstij ir pienākums pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas personām atvieglotu pieeju tiesai. Ja nepieciešams, tad valstij jāparedz arī finansiālie un organizatoriskie resursi, lai personai būtu nodrošināta brīva pieeja tiesai.³³⁹

Lietā Nr. 2007-24-01 pieteikuma iesniedzējs, kurš atradās brīvības atņemšanas vietā, apstrīdēja normu, kas paredzēja, ka no brīvības atņemšanas iestādes līdzekļiem apmaksājama ar brīvības atņemšanu notiesāto personu sarakste tikai ar apstrīdētajā normā noteiktajām institūcijām – ANO institūcijām, Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisiju, Tiesībsarga biroju, prokuratūru, tiesu, bet notiesātam ārvalsts pilsonim – arī sarakste ar savas valsts vai tās valsts diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību, kura pilnvarota pārstāvēt viņa intereses. Pieteikuma iesniedzējs uzskatīja, ka valstij jāsedz izdevumi par notiesātā saraksti arī ar Juridiskās palīdzības administrāciju, jo pretējā gadījumā personai tiekot liegtas tiesības saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību.

Satversmes tiesa minētajā lietā atzina, ka no starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā Latvijai izriet pozitīvi pienākumi saistībā ar tiesībām uz pieeju tiesai, tostarp arī pienākums segt izdevumus par ieslodzīto personu saraksti ar advokātu vai par sūdzību nosūtīšanu.³⁴⁰ Tāpat valstij ir pienākums apmaksāt ieslodzīto personu saraksti, kas saistīti ar pieeju tiesai, gadījumos, kad personas rīcībā nav sarakstes izdevumu segšanai nepieciešamo finanšu līdzekļu. Ja personai likumā ir garantētas iespējas vērsties tiesā, bet faktiski nav iespējams izpildīt pieteikuma iesniegšanas priekšnoteikumus, tad nevar uzskatīt, ka valsts būtu nodrošinājusi tiesību uz pieeju tiesai praktisku īstenošanu.³⁴¹ Satversmes tiesa piekrita likumdevēja argumentācijai, ka, nosakot personas pienākumu segt tiesvedības izdevumus, var samazināt nepamatotu pieteikumu skaitu, līdz ar to mazinot tiesu noslogotību un nodrošinot citu personu tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā.³⁴² Lai arī izdevumi par iesnieguma nosūtīšanu nav lieli, likumdevēja izraudzītais līdzeklis tomēr būtiski ierobežo personas tiesības. Ja notiesātajai personai nav finanšu līdzekļu, tad tai nav iespējams saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību. Līdz ar to šādas personas nevar efektīvi izmantot savas tiesības uz pieeju tiesai. Ja notiesātajam nav līdzekļu apstrīdēšanas iesnieguma nosūtīšanai, tad viņam pilnībā ir liegtas tiesības uz pieeju tiesai.³⁴³ Satversmes tiesa uzsvēra, ka nepieciešamība atturēt personas no nepamatotas tiesāšanās nevar būt par iemeslu tam, lai notiesātajiem būtiski ierobežotu

³³⁹ 2013-04-01 19.2. punkts.

³⁴⁰ 2007-24-01 11.3. punkts.

³⁴¹ Turpat, 12. punkts.

³⁴² Turpat, 17. punkts.

³⁴³ Turpat, 17.2. punkts.

tiesības uz pieeju tiesai. Tiesa arī norādīja, ka likumdevēja rīcībā ir citi līdzekļi, ar kuriem var samazināt nepamatotu pieteikumu skaitu, tomēr ļaujot personām praktiski īstenot savas tiesības uz pieeju tiesai.³⁴⁴

4.2.6. Obligātā pārstāvība

Ja persona kādu iemeslu dēļ ir kavēta vērsties tiesā pati, tad pieeja tiesai nozīmē arī iespēju vērsties tiesā ar pārstāvja starpniecību. Aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, personai ir tiesības izvēlēties savu pārstāvi.³⁴⁵

Tiesības uz pieeju tiesai nenozīmē to, ka personai būtu jānodrošina sev nepieciešamā juridiskā palīdzība tieši ar viena konkrēta advokāta vai citas konkrētas personas starpniecību. Tiesas pieejamība būtībā tiek nodrošināta, ja personai ir pietiekami plašas iespējas izvēlēties juridiskās palīdzības sniedzēju no advokātu vidus.³⁴⁶

Lietā Nr. 2003-04-01 tika apstrīdēta norma, kas paredzēja obligāto pārstāvību kasācijas instances tiesā. Atbilstoši šai normai persona varēja izvēlēties pārstāvi tikai no advokātu vidus un kasācijas sūdzība bija jāstāda advokātam. Satversmes tiesa atzina, ka tad, ja jebkurai personai būtu tiesības sastādīt kasācijas sūdzību, kasācijas instances tiesa tiktu noslogota ar nepiekrītīgām un bez attiecīga juridiskā pamatojuma iesniegtām sūdzībām.³⁴⁷ Savukārt obligātā pārstāvība ir noteikta tādēļ, lai ikvienā gadījumā pārstāvis – kvalificēts jurists – ne tikai izvērtētu nepieciešamību vērsties tiesā, bet arī izvēlētos atbilstošāko formu, kādā tas darāms. Tādējādi šādam tiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis.³⁴⁸ Tomēr tiesa secināja, ka pastāv saudzējošāki līdzekļi šā mērķa sasniegšanai, piemēram, vest savas lietas un pārstāvēt citas personas ne sliktāk par advokātiem var arī tiesneši un prokurori (likumā noteiktajos gadījumos), juridisko zinātņu doktori, īpašas juridisko palīdzību sniedošas nevalstiskas organizācijas vai valsts finansētas iestādes, kuras sniedz bezmaksas juridisko palīdzību, kā arī personas, kurām ir augstākā juridiskā izglītība un kuras nokārtojušas attiecīgās prasmes un iemaņas apliecinošu eksāmenu, u. tml.³⁴⁹ Līdz ar to apstrīdētā norma tika atzīta par nesamērīgu un neatbilstošu Satversmes 92. pantam.³⁵⁰

³⁴⁴ Turpat, 17.3. punkts.

³⁴⁵ 2003-10-01 secinājumu daļas 1. punkts.

³⁴⁶ 2013-04-01 28. punkts.

³⁴⁷ 2003-10-01 secinājumu daļas 2.2. punkts.

³⁴⁸ Turpat, secinājumu daļas 4.1. punkts.

³⁴⁹ 2003-04-01 secinājumu daļas 4.2. punkts.

³⁵⁰ Turpat, secinājumu daļas 6. punkts.

4.3. Atteikšanās no tiesībām uz pieeju tiesai

Ikvienai personai piemīt zināma brīvība atteikties no tai Satversmē noteiktajām pamattiesībām. Satversmes tiesas judikatūrā atzīts, ka šī brīvība sniedzas vienīgi tiktāl, ciktāl tā ir savienojama ar demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību sistēmas pamatprincipiem.³⁵¹ Proti, Latvijas tiesību sistēmas funkcionēšanas pamatā ir tiesiskas valsts princips, kas jāņem vērā, konkretizējot arī Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu. Pamattiesību prasībai par taisnīgu tiesas procesu ir jānodrošina, ka persona tiek nopietni uztverta kā šā procesa subjekts, nevis objekts. Ja persona kļūtu tikai par procesa objektu, tiktu apdraudēta demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību sistēmas funkcionēšana. Lai to nepieļautu, personas iespējas atteikties no atsevišķu Satversmes 92. pantā ietverto tiesību normu piemērošanas ir ierobežojamas.³⁵² Pie tiesībām, no kurām persona nevar labprātīgi atteikties, pieder, piemēram, tiesības uz pušu līdztiesību, tiesas neatkarību un iespēju tikt uzklautam, kā arī tiesības uz objektīvu tiesu. Šīs tiesības ir sevišķi būtiskas tādēļ, ka tās nepieciešamas cilvēka cieņas aizsardzībai un tiesību virsvadības principa nodrošināšanai.³⁵³

Viens no tipiskākajiem gadījumiem, kad personas izvēlas atteikties no tiesībām uz pieeju tiesai, ir šķīrējtiesas līguma noslēgšana. Lai gan valsts kopumā nav atbildīga par šķīrējtiesas procesu, no Satversmes 92. panta pirmā teikuma un Latvijai saistošiem starptautisko tiesību aktiem izriet valsts pienākums radīt tādu tiesisku mehānismu, lai tiktu izvērtēts tas, vai persona no savām tiesībām uz taisnīgu tiesu ir atteikusies labprātīgi. Savukārt gadījumos, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa kontrolē šķīrējtiesas procesu, tai jāpārlicinās par to, ka tiesvedība šķīrējtiesā bijusi taisnīga.³⁵⁴ Visā šķīrējtiesas procesā ir jāievēro neatkarība un objektivitāte, kā arī pušu vienlīdzības un taisnīguma principi. Pretējā gadījumā šķīrējtiesas process nebūtu taisnīgs.³⁵⁵

Personas izvēlei strīdu nodot izskatīšanai šķīrējtiesā jābūt brīvai, atbilstoši likumam, kā arī viennozīmīgai.³⁵⁶ Tomēr noteiktos gadījumos likumdevējs var liegt personai šādu izvēli. Piemēram, atsevišķās nozarēs ir paredzēts aizliegums slēgt šķīrējtiesas līgumu ar saimnieciskajā ziņā vājāko vai mazāk pieredzējušo darījuma dalībnieku.³⁵⁷

³⁵¹ 2014-09-01 14.1. punkts.

³⁵² 2022-03-01 9.1. punkts.

³⁵³ 2004-10-01 9.1. punkts.

³⁵⁴ 2014-09-01 14.1. un 14.2. punkts.

³⁵⁵ 2022-03-01 9.1. punkts.

³⁵⁶ 2014-09-01 14.2. punkts.

³⁵⁷ 2004-10-01 9. punkts.

Lietā Nr. 2014-09-01 Satversmes tiesa vērtēja, vai tiesību norma, kas nepiešķir personai tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, lai apstrīdētu šķīrējtiesas kompetenci, atbilst Satversmes 92. pantam. Tiesa atzina, ka šāds tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojums vērst uz tiesu noslogotības mazināšanu un procesuālās ekonomijas veicināšanu.³⁵⁸ Izvērtējot to, vai pastāv saudzējošāki līdzekļi ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, tiesa noraidīja likumdevēja argumentu, ka, piešķirot personai tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā šķīrējtiesas kompetences apstrīdēšanai, varētu tikt palielināta tiesu noslodze. Šāds arguments pats par sevi nevar kalpot par pamatojumu tam, lai personai pamattiesības tiktu atņemtas pēc būtības.³⁵⁹ Satversmes tiesa atzina: ja persona nav piekritusi lietas izskatīšanai šķīrējtiesā, tad šķīrējtiesas process un tā potenciālais iznākums neapšaubāmi var būtiski aizskart šīs personas tiesības. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka šādos gadījumos personai jābūt tiesībām vērsties tiesā savu aizskarto tiesību aizsardzībai tieši un nepastarpināti, neatkarīgi no citu personu gribas vai rīcības.³⁶⁰ Līdz ar to minētais tiesību uz pieeju tiesai ierobežojums tika atzīts par nesamērīgu un neatbilstošu Satversmes 92. pantam.

³⁵⁸ 2014-09-01 19. punkts.

³⁵⁹ Turpat, 20.2.1. punkts.

³⁶⁰ 2014-09-01 20.2.4. punkts.

5. Procesuālās garantijas un panta saturā ietilpstošie principi

5.1. Vispārīgas piezīmes

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ietver taisnīga tiesas procesa garantijas.³⁶¹ Atbilstoši Satversmes 92. pantam valstij ir pienākums izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu un arī pienākums pieņemt tādas procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskata kārtībā, kas nodrošina to taisnīgu un objektīvu izspriešanu.³⁶² Satversmes 92. panta pirmais teikums paredz valsts pienākumu nodrošināt lietas izskatīšanu tādā procesā, kurā, ievērojot tiesiskas valsts principus, tiek pieņemts taisnīgs spriedums.³⁶³

Satversmes tiesa daudzos nolēmumos norādījusi, ka jēdziens “taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process interpretējams sasaistē ar tiesiskas valsts principu un aptver vairākus savstarpēji saistītus elementus, piemēram, tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdztiesības un sacīkstes principu, tiesības tikt uzklausi, tiesības uz motivētu tiesas nolēmumu, tiesības uz pieņemtā nolēmuma pārsūdzību. Tās ir savstarpēji saistītas tiesības. Tikai tāds tiesas process, kas nodrošina minēto elementu īstenošanu, garantē personai efektīvu tās tiesību aizsardzību.³⁶⁴

Izskatot ar Satversmes 92. pantu saistītas lietas, Satversmes tiesa uzsvāra liek uz šajā pantā ietverto tiesību efektīvu nodrošināšanu. Valsts pienākums ir izveidot tādu lietu izskatīšanas kārtību, lai persona varētu taisnīgā un objektīvā tiesā efektīvi aizsargāt savas tiesības un likumiskās intereses.³⁶⁵ Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevēja izraudzītajiem vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem jābūt efektīviem un paredzamiem.³⁶⁶ Personas pamattiesības kļūst nenozīmīgas, ja netiek ņemts vērā vispāratzītais princips *ubi ius ibi remedium*, proti: ja likums piešķir tiesības, tad tam arī jāparedz, kā šīs tiesības nodrošināmas.³⁶⁷ Satversmes tiesa norādījusi arī uz to, ka procesuālās tiesības nav pašmērķīgas;

³⁶¹ 2006-28-01 12. punkts.

³⁶² 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2007-24-01 8. punkts; 2012-02-0106 11.1. punkts; 2013-12-01 13.1. punkts; 2014-13-01 11. punkts; 2017-23-01 12. punkts.

³⁶³ 2002-06-01 secinājumu daļas 3. punkts; 2012-13-01 15.1. punkts, 2013-08-01 6. un 12. punkts; 2015-19-01 12.2. punkts.

³⁶⁴ Sal.: 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2007-22-01 9. punkts; 2008-04-01 8.2. punkts; 2009-93-01 8.3. punkts; 2010-08-01 10. punkts; 2010-60-01 19. punkts; 2010-72-01 9. punkts; 2011-21-01 7. punkts; 2012-02-0106 11.1. punkts; 2012-05-01 7., 11. punkts, 2013-02-01 9. punkts; 2013-08-01 6. punkts; 2013-11-01 11. un 13. punkts; 2013-12-01 13.1. punkts; 2014-23-01 10. punkts; 2017-16-01 9. punkts; 2017-23-01 12. punkts.

³⁶⁵ 2017-16-01 9. punkts; 2017-23-01 12. punkts.

³⁶⁶ 2017-23-01 13.1. punkts.

³⁶⁷ 2004-06-01 21. punkts.

tām jānodrošina taisnīga rezultāta sasniegšana.³⁶⁸ Jebkuras lietas izskatīšanā svarīgs ir tās rezultāts – taisnīgs spriedums, kas ir neatņemams taisnīgas tiesas elements.³⁶⁹

Satversmes tiesa atzinusi, ka tikai likums vai tiesa nosaka kārtību, kādā iespējama procesuālo tiesību īstenošana.³⁷⁰ Lietā Nr. 2016-06-01 Satversmes tiesa secināja, ka speciālo atļauju pieejai valsts noslēpumam anulēšanas procesā, atsaucoties uz valsts drošības interesēm, tiek būtiski ierobežotas personas procesuālās tiesības, turklāt daļa no šā procesa nav noregulēta ar tādiem vispārsaistošiem normatīvajiem aktiem, kas būtu publiski pieejami. Proti, persona nevar iepazīties ar regulējumu, kas nosaka tās tiesības un to ierobežojumus, jo daļai šā regulējuma noteikts klasificētas informācijas statuss. Ja personas procesuālās tiesības nav nostiprinātas normatīvajos aktos, tad šo tiesību nodrošināšana tiek atstāta tiesību normu piemērotāju ziņā un ir atkarīga no viņu izpratnes par procesuālo taisnīgumu. Tādējādi tiesa atzina, ka speciālo atļauju anulēšanas procesā personai netiek nodrošinātas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās procesuālās tiesības.³⁷¹

Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasa, lai persona savu aizskarto tiesību un likumisko interešu aizstāvībai vērstos tikai Satversmes 82. pantā minētajās tiesu varas institūcijās. Pamatojoties uz ECT judikatūru Konvencijas 13. panta piemērošanā, secināms, ka efektīvs aizsardzības nodrošinājums ir atkarīgs ne tikai no iespējas vērsties tiesā, bet gan no visa kopējā uzraudzības mehānisma un tā darbības.³⁷²

Procesuālo garantiju samērīga ierobežošana leģitīma mērķa labad ir pieļaujama. Piemēram, tad, ja valsts drošības iestāžu rīcībā ir fakti, kas ļauj apšaubīt personas piemērotību pieejai valsts noslēpumam, primāra ir valsts drošības interešu apdraudējuma novēršana, nevis personas procesuālo tiesību nodrošināšana.³⁷³

Papildus procesuālajām garantijām par Satversmes 92. panta satura elementiem uzskatāmi arī ar tiesībām uz taisnīgu tiesu saistītie principi: procesuālā ekonomija, pamatojuma princips un *res judicata* princips. Satversmes tiesas atziņas par minētajiem principiem arī tiks aplūkotas šajā apkopojuma nodaļā.

³⁶⁸ 2004-19-01 8. punkts.

³⁶⁹ 2012-13-01 15.1. punkts; 2013-08-01 11. punkts.

³⁷⁰ 2012-06-01 13.3.1. punkts.

³⁷¹ 2016-06-01 33.6. punkts.

³⁷² 2004-14-01 secinājumu daļas 10. punkts; 2010-55-0106 20.1. punkts.

³⁷³ 2016-06-01 33.4. punkts.

5.2. Pienācīga piedalīšanās tiesas procesā

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka cilvēka cieņa prasa, lai indivīds nebūtu tikai procesa objekts, bet viņam ir jādod iespēja izteikties, pirms tiek pieņemts lēmums, kas skar viņa tiesības, proti, skartajam procesa dalībniekam dodama iespēja izteikt savu viedokli apmērā, kas ir samērīgs ar procesa priekšmetu un draudošās sankcijas smagumu.³⁷⁴ Tiesa ir norādījusi arī uz citiem līdzdalības aspektiem, proti, lai lietu izskatīšanas procedūra būtu taisnīga, jāievēro prasība nodrošināt personai tiesības tikt uzklautātai izskatāmajā jautājumā, tiesības uz procesuālo vienlīdzību jeb līdzvērtīgu iespēju garantijas, iespēja izteikt argumentus attiecībā uz pretējās puses iesniegtajiem pierādījumiem, kā arī tiesības pilnvērtīgi izmantot iespēju iesniegt pierādījumus.³⁷⁵

Satversmes tiesa šajā kontekstā ir vērtējusi arī atsevišķas procesuālās garantijas noteiktu kategoriju lietās. Piemēram, lietā par saistību izpildīšanu tiesas ceļā tiesa uzsvēra, ka parādnieka brīdināšana ir nozīmīga viņa tiesību aizsardzības garantija, jo pieteikumi tiesā tiek izskatīti bez saistības dalībnieku klātbūtnes, nepaziņojot viņiem par to. Ja parādnieks tiek brīdināts par saistību nodošanu piespiedu izpildīšanai, viņam ir iespēja iesniegt iebildumus kreditoram un sarunu ceļā vienoties ar to par saistību izpildes nosacījumiem. Viņam ir arī tiesības savu tiesību aizsardzībai vērsties tiesā prasības tiesvedības kārtībā. Atteikšanās no brīdinājuma saņemšanas var būtiski ierobežot parādnieka tiesības uz taisnīgu tiesu. Tāpat arī parādnieka tiesības izmantot Civilprocesa likumā paredzētos mehānismus strīdu risināšanai tiek apgrūtinātas, tādējādi ierobežojot viņa iespēju efektīvi īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu tādā procesā, kurā tiek nodrošināti pušu līdztiesības un sacīkstes principi.³⁷⁶

Pienācīgu piedalīšanos tiesas procesā tās plašākajā izpratnē nodrošina vairākas procesuālās tiesības un principi.

5.2.1. Tiesības tikt uzklautātam

Satversmes tiesa vairākos spriedumos atzinusi, ka tiesības tikt uzklautātam izriet no tiesiskā taisnīguma principa, kas aptver visas tiesas procesa garantijas. Lietas izskatīšanas procedūra ir taisnīga, ja ir ievērota prasība nodrošināt personai tiesības tikt uzklautātai.³⁷⁷

Tiesības tikt uzklautātam tiek realizētas vairākos veidos, piemēram, kā tiesības saņemt pilnīgu informāciju par pretējās puses izteikto viedokli, savāktajiem pierādījumiem un faktiem,

³⁷⁴ 2008-04-01 11. punkts; 2012-15-01 16. punkts.

³⁷⁵ 2006-28-01 12. punkts; 2013-12-01 13.1. punkts.

³⁷⁶ 2009-93-01 12.3.2. punkts; 2010-08-01 19.5. punkts.

³⁷⁷ Sal.: 2001-09-01 secinājumu daļa; 2002-20-0103 secinājumu daļa 5. punkts; 2006-28-01 12. punkts; 2016-06-01 33. punkts; 2017-16-01 16.2. punkts; 2017-23-03 14. punkts.

kā arī tiesības sagaidīt, ka tiesas nolēmums, ievērojot pušu izteikto viedokli, tiks argumentēts. Turklāt tiesības tikt uzklusītam ietver personas tiesības izteikties par faktiem un tiesību jautājumiem. Šo tiesību īstenošana jānodrošina vismaz rakstveidā.³⁷⁸ Tiesības tikt uzklusītam nozīmē ne tikai formālu iespēju izteikties. Tās saistāmas ar pienākumu izteiktos iebildumus izvērtēt un iespēju robežās ņemt vērā vai arī noraidīt ar pienācīgu pamatojumu.³⁷⁹

Satversmes tiesa ir vērtējusi tiesības tikt uzklusītam dažādos gadījumos un akcentējusi šo tiesību nianse katrā konkrētajā procesā.

Piemēram, krimināllietā šīs tiesības nozīmē: pierādījumi – pieejami visiem lietā iesaistītajiem; iespēja izsaukt lieciniekus un vienāda iespēja uzdot viņiem jautājumus; pienākums uzklusīt katru pusi tikai citas puses klātbūtnē; tiesības uz pārstāvību; iespēja izteikt savas domas par visiem jautājumiem, faktiem un tiesību normām. Tiesājamā tiesības tikt uzklusītam ir vienas no svarīgākajām apcietinātās personas procesuālajām garantijām, kuras izriet ne tikai vispārīgi no Konvencijas 6. panta, bet attiecībā uz drošības līdzekļa – apcietinājuma – piemērošanu – tieši no Konvencijas 5. panta 4. punkta.³⁸⁰

Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu paredz personai tiesības tikt uzklusītai arī gadījumos, kad tai tiek uzlikts naudas sods procesuālās sankcijas veidā.³⁸¹

Tā saucamajā fotoradaru regulējuma lietā Satversmes tiesa atzina: ja apstrīdētais regulējums pārliet pienākumu identificēt vainīgo personu un panākt, ka tā samaksā sodu, no valsts institūcijām uz privātpersonu – transportlīdzekļa īpašnieku, ir izvērtējama apstrīdētā regulējuma atbilstība nevis nevainīguma prezumpcijai, bet gan Satversmes 92. panta pirmajā teikumā paredzētajām procesuālajām garantijām, proti, tiesībām tikt uzklusītam un tiesībām uz pieeju tiesai.³⁸² Īpašniekam vispār nav procesuālu iespēju savlaicīgi uzrādīt vainīgo personu un tādējādi novērst sev nelabvēlīgas sekas. Šādā gadījumā tiesības uz taisnīgu tiesu personai tiek atņemtas pēc būtības.³⁸³

Satversmes tiesa secinājusi, ka tiesības tikt uzklusītam pieder pie tām procesuālajām tiesībām, kurām, lai gan ierobežotā veidā, tomēr jābūt personai nodrošinātām arī speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam anulēšanas procesā un citās lietās, kas saistītas ar valsts drošību. Tiesa ir analizējusi, kurās procesa stadijās ir svarīga personas uzklusīšana, kā arī norādījusi uz to, kā uzklusīšana ietekmē citu procesuālo garantiju nodrošināšanu.

³⁷⁸ Sal.: 2003-03-01 secinājumu daļas 6.1. punkts; 2017-16-01 16.2. punkts; 2017-23-03 14. punkts; 2014-09-01 20.2.5. punkts; 2016-06-01 33.1. punkts.

³⁷⁹ 2016-06-01 33.1. punkts.

³⁸⁰ 2003-03-01 secinājumu daļas 6.1. punkts.

³⁸¹ 2008-04-01 11. punkts.

³⁸² 2012-15-01 15.7. punkts.

³⁸³ Turpat, 18.3.3.2. punkts.

Pārbaudāmajai personai iespēju robežās nodrošināmas tiesības izteikt savu viedokli un tikt uzklautātai, pirms tiek pieņemts lēmums par pielaidi valsts noslēpumam.³⁸⁴ Personas tiesības tikt uzklautātai ir saistītas ar tiesībām tikt informētai par apstākļiem, kas ir pamatā lēmumam par speciālās atļaujas anulēšanu. Ierobežojumi personas tiesībām tikt informētai ietekmē personas iespējas pārrunu gaitā izteikt savu viedokli par lietas apstākļiem. Turklāt, arī iesniedzot sūdzību par lēmumu anulēt speciālo atļauju, personai var nebūt pieejama nepieciešamā informācija par to, kādas valsts drošības iestāžu šaubas tai jāatspēko, lai īstenotu savas tiesības tikt uzklautātai.³⁸⁵ Personas uzklautāšana lēmuma pārsūdzības procesā ir imperatīva prasība. Šīm tiesībām jātiek nodrošinātām neatkarīgi no tā, vai persona pati ir vai nav skaidri un nepārprotami izteikusi šādu lūgumu savā sūdzībā. Turklāt normatīvajos aktos ietvertajam regulējumam šajā jautājumā jābūt tādā, lai persona varētu paļauties uz to, ka pārsūdzības procesa ietvaros tiks uzaicināta uz pārrunām un uzklautāta. Līdzīgi apsvērumi attiecināmi arī uz personas informēšanu par apstākļiem, kas ir pamatā lēmumam par speciālās atļaujas anulēšanu. Ciktāl valsts drošības intereses to pieļauj, persona par šiem apstākļiem informējama jau pirms tam, kad tiek pieņemts sākotnējais lēmums par speciālās atļaujas anulēšanu. Savukārt pēc šā lēmuma pieņemšanas personas tiesības tikt informētai par lēmuma pamatā esošajiem apstākļiem, tāpat kā personas tiesības tikt uzklautātai, ir nodrošināmas tādā apjomā, lai persona varētu īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu.³⁸⁶

Arī ārzemniekam, kurš izraidīts no Latvijas drošības apsvērumu dēļ, izraidīšanas lēmuma pārsūdzēšanas procesā ir jānodrošina pienācīgas tiesības tikt uzklautātam. Institūcijai, kas pieņem lēmumu par ārzemnieka izraidīšanu, tas ir jādara zināms tā adresētam, dodot viņam iespēju iepazīties ar šo lēmumu. Turklāt lēmumā jābūt norādītam ārzemnieka izraidīšanas pamatojumam. Ja lēmums ir pamatots ar valsts drošības aizsardzības apsvērumiem, ir pieļaujamas atkāpes no šīs prasības un lēmuma pamatojums var nebūt visaptverošs apstākļu izklāsts. Taču arī šādā gadījumā ir būtiski, lai nolūkā aizsargāt valsts drošību personas procesuālās tiesības tikt uzklautātai netiktu atņemtas pēc būtības – ārzemniekam nepieciešams paziņot vismaz tādas informācijas kopsavilkumu, kas neapdraud valsts drošību.³⁸⁷ Izņēmuma gadījumā, kad sevišķi svarīgu, ar valsts drošību saistītu apsvērumu dēļ nevar tikt izsniegts informācijas kopsavilkums par ārzemnieka izraidīšanas iemesliem, ir svarīgi tas, lai viņa tiesību tikt uzklautātam ierobežojums tiktu līdzsvarots ar citām procesuālajām garantijām, proti, lai

³⁸⁴ 2002-20-0103 secinājumu daļas 5. punkts.

³⁸⁵ 2016-06-01 33.3. punkts.

³⁸⁶ Turpat, 33.4. punkts.

³⁸⁷ 2019-35-01 15.1. punkts.

neatkarīga un objektīva institūcija varētu izvērtēt apstākļus, kas ir pamatā lēmumam par ārzemnieka izraidīšanu, tostarp noteiktā procedūrā arī valsts noslēpumu saturošu informāciju.³⁸⁸

5.2.2. Mutvārdu un rakstveida process

No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka pienācīga piedalīšanās tiesas procesā var tikt īstenota gan mutvārdu, gan rakstveida procesā.

Kā jau tika minēts iepriekš, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas tiesību izteikties par faktiem un tiesību jautājumiem īstenošana jānodrošina vismaz rakstveidā.³⁸⁹ Satversmes 92. panta pirmais teikums personai neparedz absolūtas pamattiesības uz mutvārdu tiesvedības procesu, un šāda procesa rīkošana visos gadījumos nevajadzīgi noslogotu tiesu. Mutvārdu process būtu jānosaka vienīgi tad, kad tiesā jāizskata juridiski vai tehniski sarežģīti jautājumi. Atsevišķos gadījumos, piemēram, tad, ja lieta skar sarežģītus juridiskus jautājumus, lietas dalībniekiem būtu piešķiramas tiesības lūgt, lai tiesa tos uzklausu arī mutvārdos.³⁹⁰

³⁸⁸ Turpat, 15.2. punkts.

³⁸⁹ 2003-03-01 secinājumu daļas 6.1. punkts; 2014-09-01 20.2.5. punkts; 2016-06-01 33.1. punkts; 2017-16-01 16.2. punkts; 2017-23-03 14. punkts.

³⁹⁰ 2014-09-01 20.2.5. punkts.

5.3. Pušu līdztiesība

Taisnīguma princips ietver prasības, kas nepieciešamas taisnīgai lietu izskatīšanas procedūrai, un viena no šādām prasībām ir *audiatur et altera pars*. Tas nozīmē, ka abām procesa pusēm ir tiesības izklāstīt savu viedokli attiecīgajā jautājumā, tas ir, tiesības tikt uzklautām izskatāmajā lietā.³⁹¹ No vienas puses, iesaistot personu procesā, tiek cerēts uz pieņemtā lēmuma faktisko un tiesisko pareizību, bet, no otras puses, tiesībās uz taisnīgu procesu rod izpausmi cilvēka cieņa.³⁹² Satversmes tiesa uzsvērusi, ka tikai tādā procesā, kurā tiek nodrošināts pušu līdzvērtīgu iespēju princips, var nonākt līdz taisnīgam tiesas nolēmumam pēc būtības.³⁹³

Satversmes tiesa ir vairākkārt norādījusi, ka pušu līdzvērtīgu iespēju princips izriet no taisnīgas tiesas jēdziena un ietilpst Satversmes 92. panta tvērumā. Pušu līdztiesība nozīmē to, ka lietas izskatīšanas gaitā procesa dalībnieku tiesībām jābūt taisnīgi līdzsvarotām. Proti, katram procesa dalībniekam jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, arī noplatināt aicinātos lieciniekus un saņemt juridisko palīdzību, un neviens procesa dalībnieks nedrīkst tikt nepamatoti nostādīts nelabvēlīgākā situācijā kā citi procesa dalībnieki.³⁹⁴ Tomēr atsevišķu kategoriju lietās procesuālās līdztiesības princips neliedz vienam procesa dalībniekam piešķirt Satversmei atbilstošas papildu tiesības, kas tam garantētu efektīvu procesuālo aizsardzību.³⁹⁵ Piemēram, tiesa uzsvērusi, ka darbinieks ir tāda persona, kurai nepieciešama īpaša tiesiska aizsardzība. Šā iemesla dēļ likumdevējs tiesību aktos, kas regulē tiesvedību lietās par darba strīdiem, darbiniekam paredzējis virkni dažāda rakstura īpašu procesuālu garantiju. Šādas papildu tiesības atbilstoši to jēgai procesa dalībniekiem ir piešķiramas, lai panāktu taisnīgu tiesvedības procesa rezultātu.³⁹⁶

Tiesības uz pušu līdztiesību krimināllietās nozīmē, ka katrai pusei jābūt iespējai iepazīties ar otras puses iesniegtajiem komentāriem un pierādījumiem un sniegt savus paskaidrojumus par tiem. Ir jānodrošina tas, ka otra puse uzzina par iesniegtajiem paskaidrojumiem un šai pusei tiek dota reāla iespēja iesniegt savus paskaidrojumus par tiem.³⁹⁷ Savukārt procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir jānodrošina tāda procesa dalībnieku tiesību un interešu līdzsvarošana, kas ļautu sasniegt kriminālprocesa mērķi. Vērtējot personu tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, ir jālīdzsvaro personu

³⁹¹ 2002-20-0103 5. punkts.

³⁹² 2008-04-01 11. punkts.

³⁹³ 2016-13-01 15.3.punkts.

³⁹⁴ 2001-10-01 secinājumu daļas 7. punkts; 2003-03-01 secinājumu daļas 6. punkts; 2007-22-01 16.4. punkts; 2009-93-01 12.3.1. punkts; 2013-11-01 11. punkts; 2016-06-01 33. punkts; 2021-42-01 12.1. punkts.

³⁹⁵ 2014-13-01 20.1. punkts.

³⁹⁶ Turpat, 20.3. punkts.

³⁹⁷ 2016-13-01 14.1. punkts.

interese par pušu līdzvērtīgu iespēju principa nodrošināšanu un nepieciešamība aizsargāt izmeklēšanas noslēpumu, kā arī sabiedrības interese uz efektīvu kriminālprocesa norisi.³⁹⁸ Līdzīgi arī kriminālprocesā, kurā veikta operatīvā darbība, ir jānodrošina tāda procesa dalībnieku tiesību un interešu līdzsvarošana, kas sasniegtu kriminālprocesa un operatīvās darbības mērķus. Līdzsvaru starp personu interesēm uz pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu un valsts drošības interesēm iespējams ievērot, paredzot tādas procesuālas garantijas, kas pietiekamā apmērā nodrošinātu aizstāvības tiesības uz taisnīgu tiesu gadījumos, kad aizstāvībai ir liegta pieeja kādiem materiāliem.³⁹⁹

Procesuālo tiesību vienlīdzība civillietas izskatīšanā nav absolūta, taču atkāpes no pušu līdztiesības principa ir pieļaujamas tikai tādā gadījumā, ja tām ir objektīvs un saprātīgs pamatojums.⁴⁰⁰ Satversmes tiesa ir vērtējusi pušu līdztiesības un sacīkstes principu nodrošināšanu atsevišķās civilprocesa stadijās un lietu kategorijās. Piemēram, tiesa secinājusi, ka prokurora tiesības civillietās vērsties ar protestu Augstākajā tiesā neierobežo pušu līdztiesības un vienlīdzības principu ievērošanu to procesuālo tiesību īstenošanā.⁴⁰¹ Savukārt Civilprocesa likuma norma, kas regulē nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izolē tiesas ceļā, ciktāl tā pieļauj, ka netiek iesniegti pierādījumi par parādnieka brīdināšanu tad, ja no paša akta izriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams, nenodrošina saprātīgu līdzsvaru starp parādnieka un ķīlas ņēmēja, kā arī sabiedrības interesēm un tādējādi neatbilst Satversmes 92. pantam.⁴⁰²

Tāpat Satversmes tiesa secināja, ka pušu procesuālās tiesības ir līdzsvarotas tādā gadījumā, ja likumdevējs Civilprocesa likumā paredzējis prasītājam un atbildētājam tiesības pārsūdzēt lēmumus, ar kuriem tiesa noraidījusi to pieteikumus par prasības nodrošināšanu vai prasības nodrošinājuma atcelšanu, ierobežojot otras puses tiesības pārsūdzēt lēmumus, ar kuriem minētie pieteikumi apmierināti. Ja prasītājam tiktu paredzētas tiesības pārsūdzēt arī tiesas lēmumu par prasības nodrošinājuma atcelšanu, šis līdzsvars atkal varētu tikt zaudēts.⁴⁰³

Vērtējot Civilprocesa likuma 434. un 464. pantā ietverto apelācijas instances tiesas sprieduma spēkā stāšanās un Augstākās tiesas Senāta rīcības sēdes tiesisko regulējumu, Satversmes tiesa atzina, ka ar to netiek panākta pušu līdztiesība ne likuma, ne tiesas priekšā. Prasītājam Civilprocesa likumā ir piešķirtas plašas iespējas savu prasību nodrošināt ar dažādiem

³⁹⁸ 2016-13-01 15. punkts.

³⁹⁹ 2021-42-01 14. punkts.

⁴⁰⁰ 2009-85-01 14. punkts.

⁴⁰¹ 2013-08-01 16. punkts.

⁴⁰² 2010-08-01 19.5. punkts.

⁴⁰³ 2012-05-01 9. punkts.

tiesiskiem līdzekļiem kā pirms prasības celšanas tiesā, tā arī jebkurā procesa stadijā. Turpretī atbildētājam likumā nav paredzētas tiesības prasīt sprieduma izpildes pagriezienu, ja izpilde uzsākta saskaņā ar Civilprocesa likuma 434. pantu, neraugoties uz to, ka apelācijas instances spriedums tiek pārsūdzēts kasācijas kārtībā.⁴⁰⁴

Satversmes tiesa ir samērojusi pušu līdztiesības principu ar citām procesuālajām garantijām, vērtējot Civilprocesa likuma normas, kuras būtiski sašaurināja atbildētāja tiesības pārsūdzēt lēmumus, kas saistīti ar prasības nodrošināšanu. Tiesa secināja, ka procesuālā ekonomija, no vienas puses, un procesuālo tiesību vienlīdzība, no otras puses, ir Satversmes 92. panta satura elementi, kuriem jābūt saprātīgi līdzsvarotiem. Likumdevējam, ierobežojot tikai vienas puses procesuālās tiesības, ir jāizvērtē, vai joprojām tiek nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp pušu procesuālo tiesību vienlīdzības un procesuālās ekonomijas principiem.⁴⁰⁵ Atbildētājam piešķirtās tiesības iesniegt pieteikumu par prasības nodrošinājuma atcelšanu tiesā, kura ir apmierinājusi pieteikumu par prasības nodrošināšanu, nav līdzvērtīgas tiesībām iesniegt blakus sūdzību. Tādējādi prasītājs un atbildētājs tiesas procesā, kurā tiek lemts par prasības nodrošināšanu, ir nostādīti nevienlīdzīgā situācijā un rezultātā tiek ierobežota procesuālo tiesību vienlīdzība, kas ietilpst tiesību uz taisnīgu tiesu saturā.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ 2007-22-01 16.4. punkts.

⁴⁰⁵ 2009-85-01 20. punkts, 20.1. punkts.

⁴⁰⁶ Turpat, 13. punkts.

5.4. Objektīvās izmeklēšanas princips administratīvajā procesā tiesā

Pušu objektīvā nevienlīdzība administratīvajā procesā tiesā tiek līdzsvarota ar objektīvās izmeklēšanas principa palīdzību. Šis princips pamatojas uz pieņēmumu, ka administratīvajā procesā abu pušu – valsts un privātpersonas – faktiskās iespējas iepretim, piemēram, civilprocesam, nav vienlīdzīgas. Valsts un privātpersona atrodas nevienlīdzīgā stāvoklī, jo valstij ir pieejami cilvēkresursi, kā arī daudz lielāki materiālie resursi nekā privātpersonai un līdz ar to ir strukturāls pārsvars procesa virzībā. Tāpēc tiesai jāieņem aktīva pozīcija, noskaidrojot objektīvo patiesību.⁴⁰⁷

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka objektīvās izmeklēšanas princips ir administratīvā procesa tiesā neatņemama sastāvdaļa un šis princips uzskatāms par efektīvu privātpersonas tiesību aizsardzības garantiju.⁴⁰⁸

Atbilstoši objektīvās izmeklēšanas principam tiesai ir pienākums konkrētā lietā noskaidrot objektīvo patiesību un nodrošināt pierādījumu pietiekamību neatkarīgi no tā, vai procesa dalībnieki ir vai nav tiesu informējuši par visiem lietas pareizai izlemšanai būtiskiem apstākļiem un ir vai nav sagādājuši pietiekami daudz pierādījumu. Savukārt tad, ja administratīvā procesa dalībnieku iesniegtie pierādījumi nav pietiekami, tiesa saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 150. panta ceturto daļu pierādījumus var savākt pēc savas iniciatīvas.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ 2010-11-01 8. punkts.

⁴⁰⁸ 2017-08-01 14.1. punkts; 2010-11-01 8. punkts; 2018-19-03 15.2. punkts.

⁴⁰⁹ 2010-11-01 8. punkts un 2006-28-01 10. punkts.

5.5. Rīcība ar pierādījumiem

Vispusīga un objektīva pierādījumu izvērtēšana tiesā ir svarīga procesuālā garantija, kas nodrošina taisnīgumu. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, liedzot tiesības iesniegt pierādījumus tiesas procesa laikā, tiek ierobežotas tiesības uz taisnīgu tiesu. Spriedumu nevar uzskatīt par taisnīgu, ja konkrētajā lietā nav vērtēti visi pierādījumi.⁴¹⁰ Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver puses tiesības pilnvērtīgi izmantot iespēju iesniegt pierādījumus. Valstij ir jānodrošina tādu procedūru ieviešana, kas personai ļautu īstenot minētās tiesības. Konkrētāk, personai ir jābūt iespējai jebkurā procesa stadijā iesniegt pierādījumus un izteikt argumentus attiecībā uz pretējās puses iesniegtajiem pierādījumiem.⁴¹¹

Lietā par nodokļa maksātāja tiesībām iesniegt pierādījumus pēc Valsts ieņēmumu dienesta noteiktā termiņa Satversmes tiesa ir norādījusi: taisnīguma princips nozīmē, ka iestādei un tiesai, pieņemot lēmumu, jāorientējas uz to, lai nonāktu pie taisnīga rezultāta, ievērojot iesaistīto personu tiesības un tiesiskās intereses. Paredzot pierādījumu pieļaujamības vērtēšanu jau iestādē, tiktu izmantots likumīgs līdzeklis – iestādes rīcības brīvība – augstāka taisnīguma līmeņa panākšanai katrā individuālajā gadījumā. Tiesa secināja, ka likumdevējs nav nodrošinājis pēc iespējas saudzējošāku ierobežojuma piemērošanu, proti, nav paredzējis iespēju izvērtēt vēlāk iesniegto pierādījumu pieļaujamību. Tiesiskā valstī ir iespējams izstrādāt vairāk pārdomātu mehānismu, lai, iekasējot nodokļus, vienlaikus ar sabiedrības interesēm iespēju robežās ņemtu vērā arī katras konkrētās pārbaudāmās personas intereses.⁴¹²

Objektīva pierādījumu vērtēšana ir būtiska arī civilprocesā. Jautājumā par patiesības noskaidrošanu tiesa nekādā ziņā nav vienaldzīga skatītāja, kura pasīvi uztver tikai to, ko puses ceļ tai priekšā. Lai gan pierādījumus iesniedz vai uz tiem atsaucas katra no pusēm, tiesai tomēr jāraugās uz tiem kritiski, jānoskaidro to objektīvā vērtība un jācenšas noskaidrot patiesos faktiskos lietas apstākļus, kam galarezultātā jānoved pie patiesības.⁴¹³ Tiesnesim, lemjot par prasības nodrošināšanu, ir jāvērtē pierādījumi par tiem apstākļiem, kas var apgrūtināt vai pat padarīt neiespējamu potenciālā sprieduma izpildi.⁴¹⁴

Attiecībā uz rīcību ar pierādījumiem procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Satversmes tiesa ir norādījusi, ka procesa virzītājam katrā gadījumā rūpīgi jāizvērtē ar mantu saistītās personas tiesības iepazīties ar procesa materiāliem un savs lēmums ir jāpamato, samērojot to ar konkrētā kriminālprocesa interesēm un tā sekmīgu virzību. Procesā virzītājam ir jāizvērtē

⁴¹⁰ 2006-28-01 12. punkts.

⁴¹¹ 2013-11-01 13. punkts.

⁴¹² 2006-28-01 20.2. un 20.4. punkts.

⁴¹³ 2016-01-01 10.1. punkts.

⁴¹⁴ 2009-85-01 20.2. punkts.

personas lūgums un jāpieņem pamatots un argumentēts lēmums – vispārīga izmeklēšanas noslēpuma pieminēšana nav uzskatāma par pietiekamu. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāli satur materiālus, kas atrodas arī pamata krimināllietas materiālos. Tātad procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ietver pierādījumus un pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās ziņas. Pirmstiesas kriminālprocesa efektīvas norises intereses prasa, lai materiāli, kas satur šādu informāciju, nebūtu pilnībā pieejami visām kriminālprocesā iesaistītajām personām. Pāragra pierādījumu uzrādīšana varētu apdraudēt citu personu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu, kā arī kriminālprocesā iesaistīto personu tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību, jo pierādījumi tiktu izplatīti, pirms tos izvērtējusi tiesa.⁴¹⁵

⁴¹⁵ 2016-13-01 14.1. punkts.

5.6. Tiesības izvēlēties pārstāvi

Ja persona kādu iemeslu dēļ ir kavēta vērsties tiesā, tai jābūt iespējai vērsties tiesā ar pārstāvja starpniecību. Satversmes tiesa atzinusi, ka personai, aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, ir tiesības izvēlēties savu pārstāvi.⁴¹⁶ Turklāt, cik vien tas iespējams, ir jāļauj personai pašai brīvi izvēlēties sev kvalificētu pārstāvi, citstarp no advokātiem.⁴¹⁷ Satversmes tiesas judikatūra par tiesībām izvēlēties pārstāvi plašāk aplūkota šā apkopojuma 9.3. apakšnodaļā.

⁴¹⁶ 2003-10-01 secinājumu daļas 1. punkts.

⁴¹⁷ 2003-04-01 secinājumu daļas 4.2. punkts.

5.7. Saprātīgs procesa ilgums

Tiesības uz savlaicīgu lietas izskatīšanu ir viens no taisnīgas tiesas aspektiem. Tiesas procesa taisnīguma prasība paredz, ka persona spēj savas tiesības aizstāvēt saprātīgā laika posmā, un tādējādi ievieš tiesiskajās attiecībās tiesisko skaidrību un noteiktību.⁴¹⁸

No Satversmes tiesas nolēmumiem izriet, ka procesa ilguma atbilstība ir jāvērtē, ņemot vērā lietas individuālos apstākļus. Lai konstatētu, vai apstrīdētā norma nekavē tiesu iztiesāt lietu saprātīgā termiņā, analizējams šīs normas saturs un mērķis.⁴¹⁹ Lietā par apcietinājuma termiņa pagarināšanu Satversmes tiesa atzina, ka arī vispārējās jurisdikcijas tiesai rūpīgi un vispusīgi jāizvērtē apcietinājuma termiņa pagarinājuma nepieciešamības iemesli, kā arī pašas tiesas aktivitāte lietas iztiesāšanā un attiecīgie argumenti jāatspoguļo lēmumā. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš iemesliem, kas nav ļāvuši iztiesāt lietu iepriekš noteiktajā apcietinājuma termiņā. Ja tiktu konstatēts, ka tiesas sēde nav notikusi tikai tāpēc, ka tiesa ir pārslogota ar citām lietām, apcietinājuma pagarināšana šāda iemesla dēļ būtu nelikumīga.⁴²⁰

Savukārt attiecībā uz civillietu izskatīšanas ilgumu Satversmes tiesa ir norādījusi, ka saistība starp tiesvedības procesu ilgumu un varbūtējo iespēju vienā prasības pieteikumā ietvert pakārtotus prasījumus nav vērtējama kā tiesvedības procesu paātrināšanas līdzeklis. Ikvienai personai jāspēj pietiekami precīzi izvērtēt savas aizskartās tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses, lai to aizsardzības nolūkā celtu procesuālajām un materiālajām tiesībām atbilstošu prasību un tai nodarīto tiesību aizskārums varētu tikt novērsts viena tiesvedības procesa ietvaros. Arī personai ir pienākums savu iespēju robežās rīkoties tā, lai jau pirmās instances tiesa varētu efektīvi nodrošināt tās tiesību aizsardzību.⁴²¹

⁴¹⁸ 2012-06-01 13.3.2. punkts.

⁴¹⁹ 2003-03-01 secinājumu daļas 4. punkts.

⁴²⁰ Turpat.

⁴²¹ 2012-06-01 13.3.2. punkts un 2010-01-01 15.2. punkts.

5.8. Pārsūdzība

Tiesību uz taisnīgu tiesu būtiska sastāvdaļa ir tiesības uz tiesas nolēmuma kontroli, proti, tiesības pārsūdzēt nolēmumu augstākā tiesu instancē. Tāpēc valsts pienākums ir izveidot tādu tiesību sistēmu un noteikt tādu lietu pārsūdzēšanas kārtību, lai personas varētu efektīvi aizsargāt savas tiesības un likumiskās intereses.⁴²²

Konstitucionālajās tiesībās, analizējot tiesības uz taisnīgu tiesu, jēdzienus “pārsūdzēt”, “pārsūdzība” parasti lieto nozīmē “pārsūdzēt augstākā instancē”, “pārsūdzība augstākā instancē”.⁴²³ Savukārt civilprocesuālo tiesību speciālisti jēdzienu “pārsūdzēt” lieto ne vien attiecībā uz lēmuma pārsūdzēšanu augstākā tiesu instancē, bet arī attiecībā uz iebildumu celšanu tajā pašā tiesu instancē.⁴²⁴ Tiesas sprieduma pārsūdzēšana apelācijas kārtībā ir sūdzības iesniegšana par spriedumu, kas vēl nav stājies likumīgā spēkā. Pārsūdzības mērķis ir pārbaudīt tiesas nolēmuma tiesiskumu un pamatotību, kā arī novērst kļūdas, ko, iespējams, pieļāvusi zemākas instances tiesa.⁴²⁵

Satversmes tiesa savā judikatūrā ir konsekventi atzinusi, ka Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu neparedz valstij pienākumu visās lietu kategorijās noteikt personai tiesības pārsūdzēt zemākas instances tiesas nolēmumu augstākas instances tiesā. Likumdevējs, ievērojot savas rīcības brīvības robežas, kas izriet no Latvijas tiesību sistēmas un valstij saistošiem starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, var noteikt to lietu kategorijas, kurās tiesas nolēmumi nav pārsūdzami.⁴²⁶

Minētais ierobežojums ir īpaši attiecināms uz pārsūdzību kasācijas instances tiesā. No vispārējiem tiesību principiem un Satversmes neizriet valsts pienākums ikvienas kategorijas lietai paredzēt pārsūdzību kasācijas instances tiesā.⁴²⁷ Satversmes 92. panta pirmais teikums neliedz valstij noteikt, kādas lietas un ar kādiem nosacījumiem ir izskatāmas kasācijas tiesvedības kārtībā, un ietver arī tiesības atvēlēt noteiktu rīcības brīvību (diskrecionāro varu) Augstākās tiesas Senātam, lai tas varētu izvērtēt konkrētu lietu izskatīšanas nepieciešamību.

⁴²² 2003-04-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2013-08-01 13. punkts.

⁴²³ 2001-17-0106 secinājumu daļas 1. punkts.

⁴²⁴ 2008-04-01 8.2.3. punkts; 2009-93-01 13.3. punkts.

⁴²⁵ Sal.: 2001-17-0106 secinājumu daļas 4. punkts; 2017-16-01 16.1. punkts; 2021-22-01 10. punkts.

⁴²⁶ Sal.: 2001-08-01 secinājumu daļas 3., 4. punkts; 2001-17-0106 secinājumu daļas 5. punkts; 2003-03-01 secinājumu daļas 7. punkts; 2007-22-01 11. un 18.2. punkts; 2009-93-01 13.1. punkts; 2010-01-01 10.1. un 10.2. punkts; 2012-05-01 7. punkts; 2013-02-01 10. punkts; 2013-08-01 13.1. punkts; 2014-23-01 10. punkts; 2017-16-01 11.1. punkts; 2017-23-01 12. punkts; 2021-22-01 10. punkts.

⁴²⁷ 2010-01-01 17. punkts; 2013-02-01 11. punkts; 2017-23-01 12. punkts; 2017-16-01 11.1. punkts; 2019-11-01 10. punkts.

Tādējādi Senāta tiesības atteikt kasācijas tiesvedības ierosināšanu *per se* nevar tikt vērtētas kā tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojums.⁴²⁸

Latvijā izveidotā kasācijas institūta iezīme ir tā, ka kasācijas instances tiesā nozīme ir vienlaikus gan publiski tiesiskajām, gan lietas dalībnieku interesēm un tās nepieciešams savstarpēji līdzsvarot. Tomēr publiski tiesiskajām interesēm kasācijas instances tiesā ir galvenā nozīme, jo kasācijas instances tiesas primārais uzdevums ir nodrošināt tiesību normu vienveidīgu interpretāciju un piemērošanu.⁴²⁹ Kasācijas instances tiesa primāri nav paredzēta konkrēta tiesiskā strīda atrisināšanai pēc būtības. Konkrētā tiesiskā strīdā taisnīgs iznākums jāpanāk, attiecīgo lietu izskatot pirmās instances tiesā un apelācijas instances tiesā. Tas apstāklis, ka pirmo divu instanču tiesās taisītais spriedums ir personai nelabvēlīgs, pats par sevi nav pietiekams pamats gaidīt, ka ikvienā lietā tiks ierosināta kasācijas tiesvedība.⁴³⁰

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka personas subjektīvajai vēlmei, lai tai individuāli nozīmīgs jautājums tiktu skatīts pēc iespējas vairākās tiesu instancēs, ir pretstatāmas valsts objektīvās iespējas nodrošināt tiesvedības sistēmas efektīvu funkcionēšanu, ņemot vērā citu personu tiesības un pieejamos resursus.⁴³¹ Tāpat Satversmes tiesa ir atsaukusies uz citiem legītimajiem pārsūdzības ierobežošanas mērķiem, jo īpaši uzsverot tiesu sistēmas efektivitāti. Regulējums, kas paredz augstākas instances tiesai iespēju atteikties ierosināt tiesvedību, nodrošina tiesas darbības efektivitāti un dod iespēju novirzīt resursus citu lietu izskatīšanai.⁴³² Atsevišķu nolēmumu pārsūdzēšanas iespēju ierobežošana ir nepieciešama, lai nodrošinātu tiesas procesa efektivitāti, procesuālo ekonomiju, lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā, atturētu personu no nepamatotas tiesvedības procesa tālāko stadiju ierosināšanas, kā arī mazinātu tiesu noslogotību.⁴³³ Piemēram, atslogojot Senātu no nepamatotu sūdzību izskatīšanas, tiek nodrošināta Senāta darbības efektivitāte, tas ir, iespēja novirzīt ierobežotos resursus to lietu izskatīšanai, kurās konstatējami procesuālo vai materiālo normu piemērošanas pārkāpumi un kurām ir nozīme judikatūras tālākveidošanā.⁴³⁴ Tomēr šādā gadījumā vienmēr tiks ierobežotas kādas puses tiesības, tāpēc likumdevēja kompetencē ir noteikt, kurš no alternatīvajiem legītimā mērķa sasniegšanas līdzekļiem būs saudzējošākais.⁴³⁵

⁴²⁸ 2013-02-01 10.3. punkts.

⁴²⁹ 2019-13-01 16.1. punkts.

⁴³⁰ 2019-11-01 15. punkts.

⁴³¹ 2010-01-01 15.2. punkts.

⁴³² Sal.: 2013-02-01 10. punkts; 2017-16-01 14.1. punkts; 2019-13-01 16.1. punkts.

⁴³³ Sal.: 2004-10-01 8.4. punkts; 2009-85-01 18. punkts; 2012-05-01 14. punkts; 2013-08-01 13.2. punkts; 2018-09-0103 17. punkts.

⁴³⁴ Sal.: 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punkts; 2005-18-01 13.1. punkts; 2013-02-01 10.1. punkts.

⁴³⁵ 2009-85-01 19. punkts.

Ja valsts kādai lietu kategorijai paredz iespēju pārsūdzēt nolēmumu augstākas instances tiesā, tad pārsūdzības procesam ir jāatbilst tiesas pieejamības, taisnīgas procedūras un citiem tiesību uz taisnīgu tiesu aspektiem.⁴³⁶ Piemēram, pārsūdzības iesniegšanas termiņam jābūt saprātīgam, nav pieļaujami nesamērīgi finansiāli vai cita veida ierobežojumi apelācijas vai kasācijas sūdzības iesniegšanai, jābūt ievērotam pušu līdztiesības principam, tiesnešiem jābūt objektīviem un neieinteresētiem u. tml.⁴³⁷ Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tas, ka tiesas nolēmumu pārsūdzēšana tiktu padarīta atkarīga no personas finansiālajām iespējām. Paredzot noteiktu maksājumu par tiesas nolēmuma pārsūdzēšanu nākamajā tiesu instancē, likumdevējam jāparedz iespēja aizstāvēt savas tiesības taisnīgā tiesā arī personām, kurām nav šādu finanšu līdzekļu.⁴³⁸ Kasācijas instances tiesā pieļaujami arī samērīgi pārstāvības tiesību ierobežojumi, kas vērsti uz kasācijas instances tiesas atslogošanu no nepiekrītīgām vai bez attiecīga juridiskā pamatojuma iesniegtām sūdzībām.⁴³⁹

Tiesību uz pārsūdzību apjoms var būt atkarīgs no konkrētās tiesību nozares vai lietu kategorijas. Satversmes tiesa ir atzinusi: lai izvērtētu, vai Satversmes 92. pants paredz iespēju spriedumu civillietā pārsūdzēt augstākā tiesu instancē, nepieciešams noskaidrot konkrētās lietu kategorijas raksturu un likumdevēja mērķi, kura dēļ pieņemts konkrētais likums.⁴⁴⁰ Piemēram, ņemot vērā procesuālās sankcijas veidā uzlikta naudas soda mērķi, raksturu un ar likumu noteikto apmēru, secināms, ka Satversmes 92. pants neprasa, lai šai lietu kategorijai katrā gadījumā tiktu paredzēta iespēja pārsūdzēt attiecīgo lēmumu augstākas instances tiesā, ja pienācīgs tiesas process tiek nodrošināts tajā tiesu instancē, kura naudas sodu uzliek.⁴⁴¹

Satversmes tiesa vairākās lietās ir vērtējusi lēmumu pārsūdzēšanas iespējas maksātnespējas procesā un atzinusi, ka maksātnespējas process ir specifisks un atšķiras no vispārējās civilprocesuālās kārtības. Maksātnespēja ir objektīvs uzņēmuma stāvoklis, un maksātnespējas fakta konstatēšana un pasludināšana ar tiesas spriedumu ir viens no maksātnespējas procesa posmiem, kura pārsūdzēšanu augstākas instances tiesā likums neparedz. Satversmes tiesa atzinusi, ka likums paredz parādniekam iespēju aizstāvēt savas tiesības un pārsūdzības neesība atbilst Satversmei.⁴⁴²

⁴³⁶ 2010-01-01 10.2. punkts; 2017-16-01 13. punkts; 2017-23-01 12.2. punkts.

⁴³⁷ 2013-02-01 11. punkts.

⁴³⁸ 2005-18-01 17. punkts; 2008-07-01 11. punkts.

⁴³⁹ 2003-04-01 secinājumu daļas 2.2. punkts.

⁴⁴⁰ 2001-08-01 secinājumu daļas 4. punkts; 2014-23-01 11. punkts

⁴⁴¹ 2008-04-01 10.3. punkts.

⁴⁴² 2001-08-01 secinājumu daļas 4. punkts.

Lai izvērtētu, vai atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam būtu nodrošināma iespēja pārsūdzēt lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, jānoskaidro: 1) vai personai tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process tās instances tiesā, kas pieņem attiecīgo nolēmumu; 2) kāds ir tās lietu kategorijas raksturs, kuras ietvaros tiesas nolēmums tiek pieņemts, un kāds ir likumdevēja mērķis šīs lietu kategorijas regulēšanā.⁴⁴³

Piemēram, ja tiesa atzīst, ka ir iestājies kāds no Maksātnespējas likuma 22. panta otrajā daļā noteiktajiem administratora atcelšanas pamatiem, tad administrators tiek atcelts no konkrētā maksātnespējas procesa. Šāds tiesas lēmums sekmē Maksātnespējas likuma mērķa sasniegšanu. Savukārt administratoram, kuru tiesa ir atcēlusi, nav subjektīvo tiesību turpināt administratora pienākumu pildīšanu konkrētā maksātnespējas procesā. Tātad minētais tiesas lēmums par administratora atcelšanu nav tāds nolēmums, kura pārsūdzības iespējas nodrošināšana būtu likumdevēja pienākums.⁴⁴⁴ Turklāt Satversmes tiesa norādījusi: tas apstāklis, ka likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros ir paredzējis tiesības pārsūdzēt spriedumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma noraidīšanu, pats par sevi nebūt nenozīmē, ka pārsūdzības iespēja būtu jāparedz arī attiecībā uz lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām.⁴⁴⁵

⁴⁴³ 2014-23-01 11. punkts; 2016-01-01 9. punkts.

⁴⁴⁴ 2014-23-01 14. punkts.

⁴⁴⁵ 2016-01-01 12. punkts.

5.9. Tiesu prakses (judikatūras) vienveidība

No tiesībām uz taisnīgu tiesu un tiesiskās vienlīdzības principa izriet tiesas pienākums līdzīgas lietas izlemt līdzīgi, bet atšķirīgas lietas – atšķirīgi.⁴⁴⁶ Tādā veidā tiek nodrošināta arī taisnīguma principa ievērošana, tiesiskā noteiktība un veicināta sabiedrības uzticēšanās tiesām.⁴⁴⁷

Valsts ir atbildīga par savas tiesiskās sistēmas organizēšanu tādā veidā, lai pēc iespējas tiktu novērsta pretrunīgu tiesas nolēmumu pieņemšana.⁴⁴⁸ Piemēram, valsts pārkāpj tiesības uz taisnīgu tiesu, ja tās augstākā tiesa nav nodrošinājusi tiesu prakses vienveidību un nav arī tādu mehānismu, ar kuru palīdzību tiesu prakses vienotību varētu nodrošināt, vai arī šie mehānismi nav piemēroti minētā mērķa sasniegšanai.⁴⁴⁹

Viens no vienveidīgas tiesu prakses nodrošināšanas līdzekļiem ir lietu izskatīšana kasācijas instances tiesā. Tajā tiek vērtēta tiesību normu piemērošanas pareizība, citstarp sniedzot principiālu tiesību normu interpretāciju. Kasācijas instances tiesas sniegtā problēmjautājumu analīze un interpretācija ir būtisks instruments vienveidīgas judikatūras veidošanai, kā arī tiesību attīstības nodrošināšanai.⁴⁵⁰ Lietu kategorijās, kurās kasācijas instances tiesa nav paredzēta, liela nozīme vienveidīgas tiesu prakses veidošanā ir zemāko instanču tiesām.⁴⁵¹

Citu tiesu – tostarp kasācijas instances tiesas – nolēmumi tiesnesim ir jāņem vērā tikai tiktāl, ciktāl tie ir pamatoti, pārliecinoši un attiecināmi uz konkrētās lietas faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem. Tiesnesim ir tiesības izvēlēties citādu, konkrētās lietas faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem atbilstošāku tiesību normas interpretācijas rezultātu. Ja minētā uzdevuma izpildes labad nepieciešams atkāpties no agrāk sniegtajām tiesu prakses atziņām, tad tiesnesis ir tiesīgs to darīt, bet tikai pienācīgi argumentējot savu viedokli.⁴⁵² Tādējādi vienveidīgas tiesu prakses veidošanā būtiska nozīme ir tiesas nolēmumu pamatošanai ar pārliecinošiem motīviem.⁴⁵³

⁴⁴⁶ Sal.: 2010-01-01 15.3. punkts; 2014-09-01 20.2.3. punkts.

⁴⁴⁷ 2017-16-01 16.1.3. punkts.

⁴⁴⁸ Sal.: 2017-16-01 16.1.3. punkts.

⁴⁴⁹ 2010-01-01 15.3. punkts; 2011-21-01 12. punkts.

⁴⁵⁰ Sal.: 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punkts; 2007-22-01 18.2. punkts; 2011-21-01 12. punkts; 2012-06-01 9. punkts; 2013-02-01 10.1. punkts; 2017-23-01 12.2. punkts.

⁴⁵¹ Sal.: 2017-16-01 16.1.3. punkts.

⁴⁵² 2002-06-01 secinājumu daļas 2.4. punkts; 2004-16-01 15. punkts.

⁴⁵³ 2017-16-01 16.1.3. punkts.

5.10. Procesuālās ekonomijas princips

Procesuālā ekonomija ir viens no Satversmes 92. panta saturu veidojošajiem elementiem.⁴⁵⁴

Procesuālās ekonomijas princips nereti tiek samērots ar citām procesuālajām garantijām, proti, lai nodrošinātu procesuālo ekonomiju, var tikt ierobežotas citas procesuālās tiesības. Piemēram, Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesas procesa laikā pieņemto lēmumu pārsūdzēšanas ierobežojumi ir uzskatāmi par efektīvu līdzekli procesuālās ekonomijas nodrošināšanai.⁴⁵⁵ Procesuālās ekonomijas labad ir paredzēti arī izņēmumi no koleģialitātes principa pirmās instances tiesā, kā arī atsevišķu procesuālu jautājumu izlemšanā.⁴⁵⁶ Arī Civilprocesa likuma regulējums, kas nosaka vienlaikus izspriežamos prasījumus lietās par laulības šķiršanu vai neesību, ir vērsts uz to, lai šīs lietas tiktu izskatītas savlaicīgi, atbilstoši procesuālās ekonomijas principam.⁴⁵⁷ Tāpat, ņemot vērā maksātnespējas lietu lielo skaitu un tā straujā pieauguma tendenci un neparedzot tiesības pārsūdzēt spriedumu par maksātnespējas pasludināšanu, citstarp tiek ievērots tiesas ekonomijas princips. Šāds regulējums rada lietderīgas un saprātīgas tiesiskās sekas gan kreditoru un parādnieka aizsardzības aspektā, gan sabiedrībai un tiesu sistēmai kopumā.⁴⁵⁸

Tomēr procesuālās ekonomijas principam nav piešķirama prioritāte pār procesuālajām garantijām. Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi: procesuālā ekonomija, no vienas puses, un procesuālo tiesību vienlīdzība, no otras puses, ir Satversmes 92. panta satura elementi, kuriem jābūt saprātīgi līdzsvarotiem. Likumdevējam, ierobežojot tikai vienas puses procesuālās tiesības, ir jāizvērtē, vai joprojām tiek nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp pušu procesuālo tiesību vienlīdzību un procesuālo ekonomiju.⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ 2004-19-01 7.4. punkts; 2004-06-01 14. punkts, 2001-10-01 secinājumu daļas 5. punkts.

⁴⁵⁵ 2009-85-01 19. punkts; sal.: 2017-16-01 14.1. punkts.

⁴⁵⁶ 2017-23-01 13.4. punkts.

⁴⁵⁷ 2010-72-01 10.1. punkts.

⁴⁵⁸ 2001-08-01 secinājumu daļas 4. punkts.

⁴⁵⁹ 2009-85-01 20. un 20.1. punkts

5.11. Pamatojuma princips (motivēts nolēmums)

Viens no procesuālā taisnīguma un tādējādi arī tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem ir pamatojuma princips.⁴⁶⁰ Atbilstoši šim vispārējam tiesību principam tiesai ir pienākums pamatot jeb motivēt savu nolēmumu. Šāds pats pienākums izriet arī no Satversmes 92. panta pirmā teikuma. Proti, taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process ietver arī tiesības uz motivētu tiesas nolēmumu. Motivēta nolēmuma mērķis ir nodrošināt, lai gan lietas dalībnieki, gan sabiedrība varētu saprast, kā tiesa nonākusi pie tieši tāda un ne citāda lietas iznākuma, un tādējādi izslēgt tiesas patvaļas iespējamību.⁴⁶¹

Motīvu norādīšana tiesas nolēmumā ir viens no līdzekļiem, kas ļauj personai pārliecināties, ka tā ir uzklusīta un tās sniegtie argumenti ir izvērtēti.⁴⁶² Tiesības tikt uzklusītam nozīmē ne tikai formālu iespēju izteikties. Tās saistāmas ar tiesas pienākumu izteiktos iebildumus izvērtēt un iespēju robežās ņemt vērā vai arī noraidīt ar pienācīgu pamatojumu.

Kā atzinusi Satversmes tiesa, motīvu norādīšana ir īpaši svarīga tieši tiesas nolēmumā krimināllietā, jo apsūdzētā izpratne par to, kādēļ viņš ir atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, visupirms izriet no nolēmuma motīviem. Motivēts nolēmums apliecina, ka apsūdzētais ir uzklusīts, un tādējādi veicina arī to, ka viņš atzīst tiesas izdarītos secinājumus.⁴⁶³

Tas, cik detalizēti tiesas nolēmumā jābūt norādītiem tā motīviem, ir atkarīgs no konkrētā nolēmuma rakstura un lietas apstākļiem, kas katrā individuālā gadījumā vērtējami atsevišķi. Pienākums norādīt nolēmuma motīvus nav saprotams kā visaptveroša prasība sniegt detalizētu atbildi uz katru argumentu. Motīvu izklāsta apjomam jābūt tādā, lai persona varētu saprast, kā tiesa nonākusi līdz attiecīgajam nolēmumam un kādēļ nolēmums ir tieši tāds un ne citāds.⁴⁶⁴

Motīvu norādīšana tiesas nolēmumā sekmē arī vienveidīgas tiesu prakses veidošanu. Tādējādi tiek nodrošināta taisnīguma principa ievērošana, tiesiskā noteiktība un veicināta sabiedrības uzticēšanās tiesām.⁴⁶⁵

Satversmes tiesa divās lietās, kuras atbilstoši Konvencijas 6. pantam un ECT judikatūrai būtu atzīstamas par “krimināllietām”, ir vērtējusi, vai tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilst rezolūcijas veidā pieņemts tiesas lēmums, kurā nav norādīti motīvi. Vienā no minētajām lietām apstrīdētā norma paredzēja, ka rezolūcijas veidā var tikt pieņemts lēmums par atteikšanos

⁴⁶⁰ 2019-13-01 14. punkts.

⁴⁶¹ 2017-16-01 16. punkts.

⁴⁶² 2017-23-01 14. punkts.

⁴⁶³ 2017-16-01 16.2. punkts; 2017-23-01 14. punkts.

⁴⁶⁴ 2017-23-01 14. punkts.

⁴⁶⁵ 2017-16-01 16.1.3., 16.2. punkts.

ierosināt apelācijas tiesvedību administratīvo pārkāpumu procesā. Satversmes tiesa norādīja, ka apelācijas sūdzībā var tikt izvirzīti tādi argumenti, citstarp arī attiecībā uz personas vainu pārkāpuma izdarīšanā un personai piemēroto sodu, kurus pirmās instances tiesa nav vērtējusi. It īpaši tas attiecas uz Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 213. pantā norādīto administratīvo pārkāpumu lietām, jo tajās apelācijas sūdzības iesniegšana ir tās iesniedzēja pirmā un vienīgā iespēja izteikt iebildumus pret viņa atzīšanu par vainīgu pārkāpuma izdarīšanā un viņam piemēroto sodu. Šādos gadījumos rezolūcijas veidā pieņemts lēmums par atteikšanos ierosināt apelācijas tiesvedību liedz personai pārliecināties par to, ka tiesa izteiktos iebildumus ir izvērtējusi, un uzzināt, kādu iemeslu dēļ šie iebildumi ir noraidīti.⁴⁶⁶

Savukārt otrajā lietā apstrīdētā norma paredzēja, ka rezolūcijas veidā var tikt pieņemts lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību kriminālprocesā. Satversmes tiesa uzsvēra, ka no tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet tiesas pienākums pamatot, kādēļ kasācijas sūdzībā ietvertie juridiskie argumenti par nepieciešamību ierosināt kasācijas tiesvedību kriminālprocesā ir noraidāmi. Demokrātiskas tiesiskas valsts principa ievērošana ir nodrošināta tikai tādā gadījumā, ja personai tiek darīti zināmi tiesas motīvi attiecībā uz kasācijas sūdzībā norādītajiem apsvērumiem. Tas, cik detalizēta būs nolēmuma motīvu daļa, ir atkarīgs no izskatāmajā lietā paustajiem būtiskajiem argumentiem. Tomēr norādītajiem motīviem vajadzētu būt pietiekamiem, lai persona varētu saprast, kādēļ kasācijas tiesvedība pēc sūdzībā norādīto argumentu izvērtēšanas netika ierosināta.⁴⁶⁷

Līdzšinējā Satversmes tiesas judikatūra par pamatojuma principu tika pilnveidota lietā par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību ar rezolūcijas veidā pieņemtu lēmumu civilprocesā. Satversmes tiesa atzina, ka no Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā pamatojuma principa izriet prasība ikvienā nolēmumā, kas tiek pieņemts attiecībā uz personu, obligāti norādīt tā tiesisko pamatu jeb atbilstošo tiesību normu, uz kuras pamata ir atrisinātas konkrētās tiesiskās attiecības. Savukārt nolēmuma motivācija ir tiesas vai tiesneša izdarīto apsvērumu un secinājumu atspoguļojums nolēmuma tekstā, kas ļauj nolēmuma adresātam un arī citām personām izsekot tiesas vai tiesneša domu gaitai. Tas, vai atbilstoši pamatojuma principam nolēmumā vajag norādīt tā motivāciju, ir atkarīgs no konkrētā nolēmuma rakstura.⁴⁶⁸ Vērtējot, vai motivāciju nepieciešams norādīt lēmumā par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību civillietā, ir jāņem vērā kasācijas instances tiesas funkcijas un kasācijas tiesvedības īpatnības, civiltiesisko attiecību raksturs, kā arī šā lēmuma nozīme civilprocesā un tiesiskais

⁴⁶⁶ 2017-16-01 16.2. punkts.

⁴⁶⁷ 2017-23-01 14.2. punkts.

⁴⁶⁸ 2019-13-01 14. punkts.

regulējums, kas nosaka tā pieņemšanas procesu un pamatu.⁴⁶⁹ Izvērtējusi minētos apstākļus, Satversmes tiesa secināja, ka šādā lēmumā nav nepieciešams norādīt motivāciju.⁴⁷⁰ Tiesa arī piebilda, ka uz civilprocesu nevar automātiski attiecināt tās papildu tiesību aizsardzības garantijas, kuras no pamatojuma principa izriet attiecībā uz kriminālprocesu.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Turpat, 16. punkts.

⁴⁷⁰ Turpat, 16.4. punkts.

⁴⁷¹ Turpat, 16.2. punkts.

5.12. *Res judicata* princips

Tiesību uz taisnīgu tiesu saturu citstarp veido arī *res judicata* princips,⁴⁷² kas ir viena no tiesiskās noteiktības principa izpausmēm.⁴⁷³ Tiesiskā noteiktība prasa, lai tiesvedības procesa noslēgums būtu tiesiski noturīgs, proti, lai netiktu apšaubīti spēkā stājušies tiesas nolēmumi.⁴⁷⁴

Atbilstoši *res judicata* principam tiesas nolēmumi, kas kļuvuši galīgi pēc tam, kad ir izmantoti visi pieejamie tiesību aizsardzības līdzekļi (izmantotas visas pārsūdzības iespējas), vai pēc tam, kad beidzies to izmantošanas termiņš, vairs nevar tikt pārskatīti.⁴⁷⁵ Šādu nolēmumu pārskatīšana iespējama tikai atsevišķos gadījumos, lai nodrošinātu līdzsvaru starp tiesiskās noteiktības principu un taisnīguma principu.⁴⁷⁶

Saskaņā ar *res judicata* principu nevienam nav tiesību lūgt pārskatīt galīgu un spēkā stājušos spriedumu ar mērķi panākt atkārtotu lietas izspriešanu. Vienīgais sprieduma atcelšanas pamats ir būtiska tiesas kļūda, kas novedusi pie lietas nepareizas izspriešanas pēc būtības, ja tās rezultātā būtiski pārkāptas cilvēka pamattiesības, vairāku personu tiesības un likumiskās intereses vai citas ar likumu aizsargājamas publiskās intereses. Par sprieduma atcelšanas pamatu nevar būt tikai dažādu tiesu atšķirīgi viedokļi par lietas izskatīšanas iznākumu.⁴⁷⁷

Vērtējot tiesisko regulējumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, Satversmes tiesa atzina: pēc tam, kad stājies spēkā nolēmums krimināllietā, var atklāties apstākļi, kas, izskatot krimināllietu, netika ņemti vērā, jo nebija vai nevarēja būt zināmi. Šādos gadījumos taisnīgas tiesas un tās elementa – taisnīga sprieduma – nodrošināšanai jāparedz iespēja labot pieļauto netaisnību, atjaunojot kriminālprocesu, lai krimināllietas izskatīšanā tiktu ņemti vērā jaunatklātie apstākļi. Savukārt gadījumos, kad pamats kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nav konstatējams, taisnīgas tiesas nodrošināšanas labad jāparedz iespēja atteikties atjaunot kriminālprocesu, tādā veidā respektējot spēkā stājušos tiesas nolēmumu un ievērojot *res judicata* principu. Līdz ar to tiesību institūta – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem – mērķis ir nodrošināt līdzsvaru divu taisnīgas tiesas satura elementu – *res judicata* principa un taisnīga

⁴⁷² 2013-08-01 7. punkts.

⁴⁷³ 2015-19-01 12.2. punkts.

⁴⁷⁴ 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punkts; 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2007-22-01 16.3. punkts.

⁴⁷⁵ 2013-08-01 7. punkts.

⁴⁷⁶ Turpat, 8., 11., 14. punkts.

⁴⁷⁷ Turpat, 17.3. punkts.

sprieduma – kolīzijas gadījumā. Likumdevējam ir plaša rīcības brīvība to līdzekļu izvēlē, kuri nodrošinās līdzsvaru *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā.⁴⁷⁸

Savukārt, vērtējot protesta iesniegšanas regulējumu civilprocesā, Satversmes tiesa secināja: tiesa var kļūdīties, tāpēc jāparedz kārtība, kādā tās pieļautās kļūdas var labot. Vispārējā kārtība ir tāda, ka tiesas kļūdas labojamas pārsūdzības procesā augstākā tiesu instancē. Taču jāņem vērā, ka ir arī tādi tiesu nolēmumi, kas tiek pieņemti tikai pirmajā instancē izskatītās lietās. Tāpēc Civilprocesa likumā attiecībā uz šādiem nolēmumiem paredzēta iespēja iesniegt protestu. Protesta iesniegšana gadījumos, kad pirmās instances tiesas nolēmums nav pārsūdzēts likumā noteiktajā kārtībā no lietas dalībniekiem neatkarīgu iemeslu dēļ, ir vienīgais veids, kādā iespējams nodrošināt taisnīgumu un aizsargāt personu tiesības tad, ja galīgs, nepārsūdzams vai nepārsūdzēts pirmās instances tiesas nolēmums ir stājies spēkā, bet pieņemts, pieļaujot būtiskus materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumus. Protesta institūts ir veidots kā galīgais tiesību aizsardzības instruments – papildu garantija – gadījumā, kad nav citu tiesību aizsardzības līdzekļu. Līdz ar to protesta iesniegšanas pamatā var būt vienīgi tādi apstākļi, kas varēja novest pie lietas nepareizas izspriešanas pēc būtības vai atsevišķa procesuāla jautājuma nepareizas izlemšanas. Tādējādi protesta institūts civilprocesā ir ieviests, lai novērstu būtiskas tiesu pieļautās kļūdas un nodrošinātu taisnīgumu.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ 2015-19-01 12.4., 13. punkts.

⁴⁷⁹ 2013-08-01 11., 13.2., 14., 17. punkts.

6. Īpašas procesuālās garantijas krimināllietās

6.1. Vispārīgas piezīmes

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka kriminālprocesa rezultātā var iestāties tādas tiesiskās sekas, kas būtiski ierobežo personas pamattiesības.⁴⁸⁰ Tādēļ ir svarīgi nodrošināt to, lai personas tiesību aizstāvība krimināllietās būtu pēc iespējas efektīvāka, nevis tikai formāla.⁴⁸¹

Izņemot Satversmes 92. panta otrajā un ceturtajā teikumā ietverto nevainīguma prezumpciju un *nullum crimen, nulla poena sine lege* principu, kā arī tiesības uz advokāta palīdzību, Satversmes normās nav tiešā veidā norādītas no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošās specifiskās garantijas krimināllietās. Tomēr Satversmes tiesas judikatūra liecina, ka pārējās šāda veida garantijas izriet no Satversmes 92. panta pirmā teikuma.⁴⁸² Piemēram, tiesības zināt apsūdzību⁴⁸³ un *ne bis in idem* princips⁴⁸⁴. No Satversmes 92. panta izriet arī citu personu, tostarp cietušā, tiesības uz savu tiesību un likumisko interešu aizstāvēšanu.⁴⁸⁵ Tāpat Satversmes 92. pants prasa, lai tiktu izveidota tāda sistēma, kurā krimināllietas izskatītu taisnīga, objektīva tiesa, un lai šīs lietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu.⁴⁸⁶

Kā jau tika norādīts iepriekš, jēdziena “krimināllieta” izpratne Latvijas nacionālajās tiesībās var atšķirties no šā jēdziena izpratnes Konvencijas kontekstā, kurā tam piemīt autonoma nozīme.⁴⁸⁷ Piemēram, atsevišķas administratīvo pārkāpumu procesā vai administratīvajā procesā izskatāmās lietas var tikt atzītas par “krimināllietām” atbilstoši Konvencijas 6. pantam. Lai noteiktu, vai par konkrēto nodarījumu piemērojamais sods ir uzskatāms par krimināltiesiskajai sankcijai pielīdzināmu sodu Konvencijas 6. panta izpratnē, Satversmes tiesa izmanto ECT judikatūrā nostiprinātos kritērijus.⁴⁸⁸ Satversmes tiesa, atsaucoties uz ECT nolēmumiem, ir norādījusi, ka Konvencijas mērķis prasa, lai tiesiskās attiecības, kurās tiek piemēroti krimināltiesiskajai sankcijai pielīdzināmi sodi, tiktu aizsargātas ar Konvencijas 6. pantu un tās Septītā protokola 2. pantu. Attiecīgi Satversmes 92. pantā ietvertās tiesību uz

⁴⁸⁰ 2017-23-01 12.3. punkts

⁴⁸¹ 2003-08-01 secinājumu daļas 4. punkts.

⁴⁸² 2012-02-0106 11.2. punkts.

⁴⁸³ 2013-11-01 16.2. punkts.

⁴⁸⁴ 2012-02-0106 11.2. punkts.

⁴⁸⁵ 2001-10-01 secinājumu daļas 5. punkts.

⁴⁸⁶ 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punkts; 2014-23-01 10. punkts; 2016-07-01 28.1. punkts.

⁴⁸⁷ 2001-17-0106 6.1. punkts; 2008-04-01 10.1. punkts; 2012-02-0106 13. punkts.

⁴⁸⁸ Sk., piemēram: ECT 1976. gada 8. jūnija sprieduma lietā “*Engel and Others v. the Netherlands*”, pieteikumi Nr. 5100/71, Nr. 5101/71, Nr. 5102/71, Nr. 5354/72, Nr. 5370/72, 82. punkts.

taisnīgu tiesu garantijas “krimināllietās” Satversmes tiesa interpretē kopsakarā ar minētajām Konvencijas normām.⁴⁸⁹

⁴⁸⁹ Sk., piemēram: 2006-28-01 13. punkts.

6.2. Tiesības uz aizstāvību

Satversmes tiesa atšķirībā no ECT nav izskatījusi daudz lietu par tiesībām uz aizstāvību, proti, par personas tiesībām zināt, kāda nodarījuma izdarīšanā to tur aizdomās vai apsūdz, un izvēlēties savu aizstāvības pozīciju. Tiesības uz aizstāvību Satversmes tiesas judikatūrā aplūkotas galvenokārt saistībā ar pušu līdzvērtīgu iespēju principu, tiesībām zināt apsūdzību un tiesībām uz advokāta palīdzību.

Piemēram, lietā Nr. 2013-11-01 par personas tiesībām uz informācijas saņemšanu un aizstāvības tiesību īstenošanu pirmstiesas kriminālprocesā, kurā tiek piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis, Satversmes tiesa norādīja: atbilstoši pušu līdzvērtīgu iespēju principam pusēm ir tiesības iepazīties ar tiem kriminālprocesa materiāliem, ar kuriem pamatota apcietinājuma piemērošana, tādā apjomā, lai varētu tikt īstenotas personas tiesības uz aizstāvību.⁴⁹⁰

6.2.1. Tiesības zināt apsūdzību

Satversmes tiesa savā judikatūrā nošķir tiesību zināt apsūdzību apjomu atkarībā no tā, vai runa ir par pierādījumiem krimināllietā vispār vai arī par pierādījumiem, ar kuriem tiek pamatota apcietinājuma piemērošana personai.

Tiesības zināt apsūdzību arī nenozīmē absolūti visas informācijas izpaušanu apsūdzētajam. Satversmes tiesa ir lēmusi, ka, nodrošinot personai tiesības iepazīties ar kriminālprocesa materiāliem, jāņem vērā arī sabiedrības intereses uz efektīva kriminālprocesa norisi un nepieciešamība aizsargāt citu personu tiesības. Ir jāpanāk saprātīgs līdzsvars starp izmeklēšanas noslēpuma saglabāšanu un citu personu tiesību respektēšanu, no vienas puses, un pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu, no otras puses. Šāds līdzsvars var tikt panākts tad, ja pirmstiesas kriminālprocesa ietvaros personai tiek uzrādīti nevis visi, bet tikai tie lietas materiāli, kas pamato apcietinājuma piemērošanas nepieciešamību un nevar nodarīt būtisku kaitējumu citu personu tiesībām (kādu var nodarīt, piemēram, sensitīvu personas datu vai komercnoslēpuma izpaušana) vai izmeklēšanas interesēm. Savukārt procesa virzītājam ir pienākums organizēt kriminālprocesu un lietas materiālus sakārtot tādā veidā, lai vajadzības gadījumā tos materiālus, kuri pamato apcietinājuma piemērošanu, varētu nošķirt no pārējiem materiāliem, kuru uzrādīšana nav pieļaujama.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ 2013-11-01 13. punkts.

⁴⁹¹ 2013-11-01 16.2. punkts.

Satversmes tiesa ir atzinusi: nav pieļaujama tāda situācija, ka tiek ierobežotas personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, uz kuriem pamatots apcietinājums, un šis pamattiesību ierobežojums netiek nodots tiesas kontrolei.⁴⁹²

6.2.2. Tiesības aizstāvēt sevi ar advokāta palīdzību

Tiesības uz aizstāvību kriminālprocesā nozīmē arī to, ka noteiktos gadījumos valstij ir pienākums garantēt aizstāvja piedalīšanos kriminālprocesā.⁴⁹³ Piemēram, tad, ja fiziskajai personai, kura ir apsūdzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, trūkst finanšu līdzekļu šādas palīdzības apmaksai, valstij rodas pienākums piešķirt šai personai bezmaksas aizstāvi.⁴⁹⁴ Par šādu aizstāvi kriminālprocesā var būt tikai kvalificēti juristi, jo aizstāvis var sekmīgi pildīt savu uzdevumu vienīgi tad, ja viņam ir pietiekamas juridiskās zināšanas.⁴⁹⁵

Likumdevējs ir tiesīgs ierobežot to personu loku, kuras var būt par aizstāvi kriminālprocesā. Šādam personas pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – savlaicīga, pieejama un kvalitatīva aizstāvība kriminālprocesā.⁴⁹⁶ Tomēr, ja tiesību piemērošanas praksē ir konstatējams, ka apstrīdētā norma nenodrošina minētā mērķa sasniegšanu, tad šī norma neatbilst tiesībām uz taisnīgu tiesu.⁴⁹⁷

Apstākļi, kuri ietekmē personas tiesības uz savlaicīgu, kvalitatīvu un pieejamu advokāta sniegtu juridisko palīdzību kriminālprocesā, ir, piemēram, advokātu skaits un tā pieaugums, advokātu sadalījums pa reģioniem, efektīvs mehānisms, kas nodrošina kontroli pār to, kā personas tiek uzņemtas advokātu skaitā, kā arī advokātu sniegto juridisko pakalpojumu dārdzība.⁴⁹⁸

⁴⁹² Turpat, 16.3. punkts.

⁴⁹³ 2003-08-01 secinājumu daļas 1.2. punkts.

⁴⁹⁴ 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punkts.

⁴⁹⁵ 2003-08-01 secinājumu daļas 2. punkts.

⁴⁹⁶ Turpat, secinājumu daļas 4. punkts.

⁴⁹⁷ Turpat, secinājumu daļas 6. punkts.

⁴⁹⁸ Turpat, secinājumu daļas 4. punkts.

6.3. Pušu līdzvērtīgu iespēju princips krimināllietās

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pie prasībām, ko taisnīgas tiesas jēdziens izvirza krimināllietas izskatīšanas procedūrai kopumā, pieder arī pušu līdzvērtīgu iespēju princips.⁴⁹⁹ Šis princips kriminālprocesā, pirmkārt, paredz procesā iesaistītajām pusēm iespēju izteikties par lietas apstākļiem un, otrkārt, liedz kādai no pusēm piešķirt būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar oponentu.⁵⁰⁰

Krimināllietām ir raksturīgas vairākas secīgas procesuālās stadijas, un pušu līdzvērtīgu iespēju princips jāievēro ikvienā no šīm stadijām – gan pirmstiesas procesā, gan lietas iztiesāšanā.⁵⁰¹ Vairākas atziņas par minētā principa saturu attiecībā uz apcietinājuma termiņa pagarināšanu iztiesāšanas laikā Satversmes tiesa ir formulējusi lietā Nr. 2003-03-01. Izvērtējot minētajā lietā apstrīdētās Latvijas Kriminālprocesa kodeksa normas satversmību, Satversmes tiesa norādīja, ka procesa virzītājam, iztiesāšanas laikā iesniedzot lūgumu pagarināt apcietinājuma termiņu, ir jāargumentē tas, kāpēc nepieciešama apcietinājuma turpmāka piemērošana. Tā kā šajās procesa virzītāja darbībās saskatāmi tiesas procesa “puses” elementi, arī otrai “pusei”, proti, tiesājamam, procesā vajadzētu būt nodrošinātām līdzvērtīgām tiesībām. Tāpēc tiesājamam ir jādod iespēja gan iepazīties ar procesa virzītāja apsvērumiem par apcietinājuma termiņa pagarināšanas nepieciešamību, gan izteikties sevis aizstāvēšanai. Tomēr nedz normatīvais regulējums, nedz apcietinājuma termiņa pagarināšanas prakse minētās lietas izskatīšanas laikā neapstiprināja to, ka apcietinātajam šādas tiesības būtu nodrošinātas. Tādējādi Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma pārkāpj pušu līdzvērtīgu iespēju principu.⁵⁰²

Savukārt lietā Nr. 2021-42-01 tika vērtēta tiesību norma, kas neparedz apsūdzētajam tiesības iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Satversmes tiesa atzina, ka aizliegums aizstāvības pusei iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem galvenokārt saistīts ar nepieciešamību aizsargāt valsts noslēpumu.⁵⁰³ Operatīvās darbības materiāli var saturēt gan informāciju par operatīvās darbības subjektiem, tās pasākumu organizāciju, metodiku un taktiku, kas ir valsts noslēpums, gan ziņas par citu, ar operatīvās darbības subjektiem sadarbojušos personu identitāti un sadarbības faktu. Šādas informācijas atklāšana varētu neatgriezeniski apdraudēt turpmākas operatīvās darbības norisi, kā arī operatīvās darbības subjektu amatpersonu un trešo personu

⁴⁹⁹ 2001-10-01 secinājumu daļas 7. punkts; 2021-42-01 12. punkts.

⁵⁰⁰ 2003-03-01 secinājumu daļas 6. punkts; 2021-42-01 12.1. punkts.

⁵⁰¹ 2003-03-01 secinājumu daļas 6. punkts.

⁵⁰² Turpat, secinājumu daļas 6.2. punkts.

⁵⁰³ 2021-42-01 13.4. punkts.

dzīvību, veselību un drošību.⁵⁰⁴ Vienlaikus Satversmes tiesa uzsvēra, ka kriminālprocesā, kurā veikta operatīvā darbība, ir jānodrošina tāda procesa dalībnieku tiesību un interešu līdzsvarošana, kas sasniegtu kriminālprocesa un operatīvās darbības mērķus. Šādu līdzsvaru var nodrošināt tiesa, izvērtējot operatīvās darbības materiālus un pārliecinoties, ka pierādījumi iegūti tiesiskā ceļā. Tiesai jāpārliecinās arī par to, ka operatīvās darbības materiālos ietvertās ziņas nepamatoti neaizskar apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu jebkādā citā veidā. Turklāt tiesai ne tikai formāli jānorāda, ka tā ir iepazinusies ar operatīvās darbības materiāliem un tos izvērtējusi, bet arī jāsniedz savs atzinums, kurā pienācīgi izvērtēti procesa dalībnieku iebildumi par pierādījumu pieļaujamību un iekļauti pamatoti tiesas secinājumi.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ 2021-42-01 14. punkts.

⁵⁰⁵ Turpat.

6.4. Dubultās sodīšanas nepieļaujamības (*ne bis in idem*) princips

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka dubultās sodīšanas nepieļaujamības jeb *ne bis in idem* princips izriet no Satversmes 92. panta pirmā teikuma.⁵⁰⁶ No šīs Satversmes normas izrietošajam un Konvencijas Septītā protokola 4. panta 1. punktā nostiprinātajam principam ir līdzīgs tiesiskais saturs.⁵⁰⁷

Dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips noteic, ka personu par vienu un to pašu nodarījumu var tiesāt un sodīt tikai vienu reizi. Šā principa mērķis ir novērst personas atkārtotu tiesāšanu un sodīšanu gadījumos, kad stājies spēkā nepārsūdzams nolēmums par personas vainu vai arī tā atzīta par nevainīgu. Tādējādi dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa piemērošanā nav nozīmes tam, vai pirmajā procesā persona ir atzīta par vainīgu un tai piemērots sods, jo nepieļaujama ir ne vien atkārtota soda piemērošana, bet arī atkārtots process. Šādā veidā tiek nodrošināta tiesiskā stabilitāte un novērsta iespēja, ka viens un tas pats pārkāpums tiek izskatīts vairākos procesos. Turklāt dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips izslēdz iespēju, ka divos procesos varētu tikt izdarīti atšķirīgi secinājumi par personas vainu. Par dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa pārkāpumu netiek uzskatīta tās pašas lietas izskatīšana augstākā instancē.⁵⁰⁸

Dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips ir attiecināms uz krimināltiesību jomu.⁵⁰⁹ Tādēļ lietā Nr. 2012-02-0106 Satversmes tiesa, izmantojot ECT judikatūrā nostiprinātos kritērijus, noskaidroja, vai apstrīdētajās Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa un likuma "Par nodokļiem un nodevām" normās paredzētie sodi ir pielīdzināmi kriminālsodiem Konvencijas izpratnē. Tiesa atzina, ka šajās normās paredzētajiem sodiem piemīt krimināltiesisks raksturs un tādēļ tie ir vērtējami dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa kontekstā.⁵¹⁰

Satversmes tiesa arī secināja, ka dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips aizliedz tiesāšanu un sodīšanu par otru nodarījumu, kas izceļas no tiem pašiem faktiem vai faktiem, kas pēc būtības ir tie paši.⁵¹¹ Tādējādi, lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas atbilst minētajam principam, Satversmes tiesai bija jānoskaidro, uz kādiem faktiskajiem apstākļiem tiek balstīta šajās normās paredzēto nodarījumu kvalifikācija un sodu piemērošana.⁵¹²

⁵⁰⁶ 2012-02-0106 11.2. punkts.

⁵⁰⁷ Turpat, 12. punkts.

⁵⁰⁸ Turpat, 10. punkts.

⁵⁰⁹ Turpat, 13. punkts.

⁵¹⁰ Turpat.

⁵¹¹ Turpat, 14. punkts.

⁵¹² Turpat, 15. punkts.

Satversmes tiesa uzsvēra, ka abu sodu piemērošanas mērķu vai aizsargāto tiesisko interešu pilnīga vai daļēja sakritība nevar tikt uzskatīta par izšķirošo apstākli, uz kura pamata izvērtējams iespējamais dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa pārkāpums.⁵¹³ Dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa piemērošanā izšķirošā nozīme ir faktiskajiem apstākļiem, uz kuriem tiek balstīta abu sodu piemērošana. Tādējādi no visiem nodarījuma sastāva elementiem īpaši jāizvērtē nodarījuma objektīvā puse, proti, personas uzvedības ārējā izpausme.⁵¹⁴ Izvērtējusi visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētajās normās paredzēto sodu piemērošana netiek balstīta uz vieniem un tiem pašiem faktiskajiem apstākļiem vai apstākļiem, kas pēc būtības ir tie paši. Tādēļ apstrīdētās normas atzītas par atbilstošām Satversmes 92. pantam.⁵¹⁵

⁵¹³ 2012-02-0106 15.1. punkts.

⁵¹⁴ Turpat, 15.2. punkts.

⁵¹⁵ Turpat, 16. punkts.

6.5. Operatīvā darbība

Operatīvās darbības uzdevumi citstarp ir noziedzīgu nodarījumu atklāšana un šos nodarījumus izdarījušo personu noskaidrošana, tādēļ nereti operatīvā darbība ir cieši saistīta ar kriminālprocesa norisi. Operatīvās darbības veikšana uzskatāma par galēju līdzekli, kas kriminālprocesā papildina izmeklēšanas darbību, tostarp speciālo izmeklēšanas darbību, funkcijas.⁵¹⁶

No tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošās garantijas operatīvās darbības jomā Satversmes tiesa pirmoreiz aplūkoja lietā Nr. 2010-55-0106. Minētajā lietā pieteikuma iesniedzējs uzskatīja, ka apstrīdētā norma, kas noteic, ka uzraudzību pār operatīvās darbības atbilstību likumiem veic ģenerālprokurors un viņa īpaši pilnvaroti prokurori, neatbilst Satversmes 92. pantam, jo tajā nav noteikts process, kādā tiek veikta pārbaude un uzraudzība pār operatīvo pasākumu realizēšanu. Visupirms Satversmes tiesa norādīja, ka no Satversmes 92. panta, interpretējot to kopsakarā ar Konvencijas 8. un 13. pantu, neizriet valsts pienākums operatīvās darbības pasākumu veikšanu pakļaut vienīgi tiesas kontrolei.⁵¹⁷ Tiesa secināja, ka jebkurā gadījumā operatīvās darbības subjektam ir pienākums saņemt Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai viņa īpaši pilnvarota Augstākās tiesas tiesneša akceptu operatīvās darbības pasākumu veikšanai. Līdz ar to likumdevējs ir noteicis tādu operatīvās darbības regulējumu, kas paredz ne vien prokurora uzraudzību, bet arī tiesas kontroli vai vismaz pēckontroli pār veikto darbību tiesiskumu un atbilstību likuma prasībām.⁵¹⁸

Izanalizējusi operatīvo darbību veikšanas tiesisko regulējumu, Satversmes tiesa atzina, ka personas tiesību aizsardzība tiek efektīvi nodrošināta, pārbaudot operatīvās darbības pasākumu rezultātā iegūtās ziņas atbilstoši Kriminālprocesa likumā un Operatīvās darbības likumā noteiktajai kārtībai. Procesa virzītājs un tiesa nodrošina operatīvās darbības pasākumu rezultātā iegūtās informācijas pieļaujamības pārbaudi. Savukārt ģenerālprokurors un viņa īpaši pilnvaroti prokurori, īstenojot uzraudzību pār operatīvās darbības atbilstību likumiem, kā arī tiesa, veicot šo pasākumu pēckontroli, nodrošina efektīvu personas tiesību aizsardzību. Līdz ar to Satversmes tiesa atzina apstrīdēto Operatīvās darbības likuma normu par atbilstošu Satversmes 92. pantam.⁵¹⁹

Savukārt lietā Nr. 2021-42-01 par atbilstošu Satversmes 92. pantam tika atzīts aizliegums apsūdzētajam iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti

⁵¹⁶ 2021-42-01 13.2. punkts.

⁵¹⁷ 2010-55-0106 20.1. punkts.

⁵¹⁸ Turpat, 17. un 20.1. punkts.

⁵¹⁹ Turpat, 20.3. punkts.

krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Minētais spriedums aplūkots apkopojuma 6.3. apakšnodaļā par pušu līdzvērtīgu iespēju principu krimināllietās.

6.6. Tiesības uz pārsūdzību krimināllietās

Satversmes tiesa ir vairākkārt atsaukusies uz ECT judikatūrā paustajām atziņām un norādījusi, ka Konvencijas 6. pants negarantē personai tiesības uz ikviena nolēmuma kontroli jeb tiesības uz pārsūdzību. Līdz ar to valsts ir tiesīga noteikt pārsūdzības tiesību apjomu saskaņā ar savu tiesību sistēmu, citstarp noteikt pārsūdzības instances un kārtību atkarībā no lietu veida.⁵²⁰ Savukārt tad, ja apelācijas vai kasācijas instances tiesas valstī ir izveidotas, tām savā darbībā jāievēro no Konvencijas 6. panta izrietošās prasības.⁵²¹

Tomēr attiecībā uz krimināllietām Konvencijas izpratnē tās Septītā protokola 2. pants paredz augstāku pamattiesību nodrošināšanas standartu. Proti, ikvienai personai, kuru tiesa atzinusi par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības uz vainas pierādījuma vai soda apmēra pārskatīšanu augstākā instancē. Savukārt attiecībā uz vieglāka rakstura pārkāpumiem, kas paredzēti likumā, vai gadījumos, kad attiecīgo personu pirmajā instancē ir notiesājusī augstākā tiesu instance vai šī persona ir notiesāta pēc attaisnojoša sprieduma pārsūdzēšanas, minētā Konvencijas norma pieļauj arī izņēmumus. Līdz ar to atbilstoši Konvencijai valstij ir pienākums garantēt pārsūdzību tikai smagāka rakstura krimināllietās.⁵²² No Konvencijas neizriet arī prasība, lai krimināllietās līdztekus apelācijas instances tiesai pastāvētu vēl kāda obligāta instance, kurā pārsūdzēt nolēmumu persona būtu tiesīga.⁵²³

Neraugoties uz minēto, Satversmes tiesas judikatūrā ir konsekventi atzīts, ka Satversmes 92. pantā paredzēts plašāks pārsūdzības tiesību apjoms nekā Konvencijas 6. panta 1. punktā un Konvencijas Septītā protokola 2. pantā.⁵²⁴ Piemēram, no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas, kas ievērojamas krimināllietās, ir attiecinātas arī uz visām administratīvo pārkāpumu lietām.⁵²⁵

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka valsts pienākums nodrošināt tiesības uz tiesas pieejamību administratīvo pārkāpumu lietās izpaužas tādējādi, ka personai jābūt nodrošinātām tiesībām uz pārsūdzību vismaz vienā instancē. Tiesības uz pārsūdzību ir nodrošinātas arī tad, ja personai vispirms jāvērsas tiesā ar lūgumu izskatīt tās iesniegto apelācijas sūdzību, neatkarīgi no tā, vai pēc iesniegtās apelācijas sūdzības apelācijas tiesvedība tiks uzsākta vai ne.⁵²⁶ Turklāt, lai administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas procesā nodrošinātu personas tiesības uz

⁵²⁰ 2003-03-01 secinājumu daļas 5. punkts un 2017-23-01 12.1. punkts.

⁵²¹ Sk., piemēram: 2003-04-01 secinājumu daļas 2. punkts.

⁵²² 2003-03-01 secinājumu daļas 5. punkts. Sk. arī: 2021-38-01 12. punkts.

⁵²³ 2001-10-03 secinājumu daļas 3. punkts.

⁵²⁴ 2001-17-0106 secinājumu daļas 6.1. punkts; 2003-03-01 secinājumu daļas 5. punkts.

⁵²⁵ 2017-16-01 13. punkts.

⁵²⁶ Turpat, 14.1. punkts.

taisnīgu tiesu atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, arī tajā procesa stadijā, kad tiek izlemts jautājums par apelācijas tiesvedības ierosināšanu, lietas dalībniekiem jābūt nodrošinātām tiesībām līdz attiecīgā lēmuma pieņemšanai uzzināt, kuri tiesneši to pieņems, kā arī tiesībām pieteikt tiesnešiem noraidījumu.⁵²⁷

Savukārt kasācijas instances tiesas pieejamība un pārsūdzības tiesības krimināllietās⁵²⁸ plašāk aplūkotas lietā Nr. 2017-23-01. Satversmes tiesa norādīja, ka Latvijā ir izveidota trīspakāpju tiesu sistēma, kurā ietilpst kasācijas instances tiesa, citstarp arī krimināllietās.⁵²⁹ Kasācijas instances tiesai kriminālprocesā ir īpašs tiesiskais raksturs, kas izriet no šā procesa dabas. Tas ir vērsts uz publiski tiesisko interešu nodrošināšanu un var radīt arī nozīmīgas tiesiski sociālas sekas personai, kurai konkrētajā kriminālprocesā ir tiesības uz aizstāvību. Proti, kriminālprocesa rezultātā var iestāties tādas tiesiskās sekas, kas būtiski ierobežo personas pamattiesības.⁵³⁰ Kasācijas instances tiesas īpašo raksturu noteic arī tas, ka šī tiesa veic kriminālprocesā personai piemērojamā pamattiesību ierobežojuma pamatotības galīgo pārbaudi. Proti, kasācijas instances tiesa kriminālprocesā nodrošina sabiedrības publiski tiesiskās intereses, tostarp arī konkrētās personas tiesības un likumiskās intereses, tādējādi sekmējot uzticēšanos demokrātiskai tiesiskai valstij.⁵³¹ Satversmes tiesa secināja, ka, ievērojot kasācijas instances tiesas īpašo nozīmi kriminālprocesā, kasācijas instances tiesas pieejamībai ir jānodrošina sabiedrības publiski tiesiskās intereses, tostarp efektīva pamattiesību aizsardzība.⁵³²

No Satversmes tiesas atziņām izriet, ka pārsūdzības tiesību apjoms krimināllietās ir atkarīgs no tā, vai ar konkrēto nolēmumu, kura kontroli augstākā instancē persona vēlas panākt, lieta tiek izlemta pēc būtības. Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. pants neprasa, lai katru izziņas izdarītāja⁵³³ un prokurora darbību varētu pārsūdzēt tiesā. Tas būtu pretrunā ar sabiedrības drošības interesēm un aizskartu citu personu tiesības, tostarp apdraudētu savlaicīgu krimināllietas izmeklēšanas pabeigšanu un izskatīšanu tiesā.⁵³⁴ Savukārt tas, ka izziņas izdarītāja un prokurora rīcību kratīšanas laikā nav iespējams pārsūdzēt tiesā, bet ir iespējams pārsūdzēt prokuroram un pēc tam amatā augstākam prokuroram, pats par sevi nav

⁵²⁷ 2017-16-01 15.3. punkts; par noraidījuma institūtu sk. arī šā apkopojuma 3.3.2. apakšnodaļu.

⁵²⁸ Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma izpratnē.

⁵²⁹ 2017-23-01 12.1. punkts.

⁵³⁰ Turpat, 12.3. punkts.

⁵³¹ Turpat.

⁵³² Turpat.

⁵³³ Latvijas Kriminālprocesa kodeksa terminoloģija.

⁵³⁴ 2004-06-01 17. punkts.

nedz Konvencijas 6. panta, nedz 13. panta pārkāpums.⁵³⁵ Satversmes tiesa ir secinājusi arī to, ka norma, kas neparedz tiesājamam tiesības pārsūdzēt Augstākās tiesas Senāta lēmumu par apcietinājuma termiņa pagarināšanu, nepārkāpj Satversmes 92. pantu. Tiesa norādīja, ka vairāku iemeslu dēļ paplašināts pārsūdzības tiesību apjoms nav attiecināms uz šādu gadījumu. Pirmkārt, ar lēmumu par apcietinājuma termiņa pagarināšanu konkrētā krimināllieta netiek izlemta pēc būtības. Otrkārt, šāds lēmums tiek pieņemts tikai izņēmuma gadījumos, kad ir rūpīgi izvērtēti visi iespējamie apstākļi. Treškārt, lēmumu par apcietinājuma termiņa pagarināšanu pieņem pati augstākā tiesu instance valstī. Līdz ar to ir izmantotas ECT praksē atzītās tiesības valstij pašai noteikt, kādus tiesas nolēmumus var pārsūdzēt augstākas instances tiesā.⁵³⁶

⁵³⁵ 2004-06-01 19. punkts.

⁵³⁶ 2003-03-01 secinājumu daļas 5. punkts.

7. Satversmes 92. panta otrais teikums

“Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu.”

7.1. Vispārīgas piezīmes

Satversmes 92. panta otrajā teikumā ir nostiprināts viens no tiesiskas valsts pamatprincipiem – nevainīguma prezumpcija. Nevainīguma prezumpcija ir viena no konstitucionālajām pamattiesībām, tā izpaužas galvenokārt kriminālprocesā un garantē tā taisnīgumu. Tā pasargā personu, attiecībā uz kuru izteikts kāds pieņēmums vai apgalvojums, ka tā, iespējams, izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, no atzīšanas par vainīgu, pirms tas nav pierādīts likumā noteiktajā kārtībā un noteikts ar spēkā stājušos nolēmumu krimināllietā.⁵³⁷

Lai atzītu, ka konkrētajā gadījumā nevainīguma prezumpcija aizsargā personu, ir nepieciešams izvērtēt: pirmkārt, konkrētā nodarījuma kvalifikāciju valsts tiesību aktos, to saistot ar krimināltiesībām; otrkārt, nodarījuma raksturu un smagumu; treškārt, attiecīgajai personai par nodarījumu draudošā soda bardzību.⁵³⁸

Savukārt no Satversmes 92. panta otrā teikuma vārdiem “saskaņā ar likumu” izriet princips *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Šis princips pieļauj personas atzīšanu par vainīgu un soda piemērošanu tai tikai par tādu rīcību, kas ir atzīta par noziedzīgu saskaņā ar likumu.⁵³⁹ Minētais citstarp pamatojas apsvērumā, ka kriminālatbildība ir smagākais iespējamais juridiskās atbildības veids un tās sekas var būtiski ietekmēt personas dzīvi arī pēc kriminālsoda izciešanas. Tādēļ kriminālatbildību paredzošām normām jābūt saturiski noteiktākām nekā citu tiesību nozaru normām.⁵⁴⁰

Satversmes 92. panta otrā teikuma vārdi “saskaņā ar likumu” ir līdzīgi Konvencijas 7. panta 1. punkta pirmajam teikumam, un tādējādi Satversmes 92. panta otrā teikuma saturs aptver Konvencijas 7. panta 1. punkta pirmajā teikumā noteiktās pamattiesības. Līdz ar to, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta otrajam teikumam, ir izmantojama ECT sniegtā Konvencijas 7. panta 1. punkta interpretācija.⁵⁴¹

⁵³⁷ 2005-22-01 4. punkts; 2015-25-01 13. punkts. Sk. arī: 2019-08-01 8. punkts.

⁵³⁸ 2012-15-01 13.1. punkts; 2015-25-01 14. punkts.

⁵³⁹ 2008-09-0106 4.2. punkts, 2012-15-01 11. punkts; 2018-10-0103 13.2. punkts.

⁵⁴⁰ 2018-10-0103 13.2. punkts.

⁵⁴¹ 2008-09-0106 4.2. punkts; 2018-10-0103 13.2. punkts.

7.2. Nevainīguma prezumpcija

7.2.1. Saturs

Nevainīguma prezumpcija pieder pie tādām Satversmes 92. pantā ietvertajām tiesībām, kuras nodrošināmas, izskatot lietas par “izvirzītās apsūdzības pamatotību”.⁵⁴² Nevainīguma prezumpcija liedz pret personu izturēties tā, it kā būtu jau pierādīts, ka tā ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.⁵⁴³

Satversmes 92. panta otrais teikums noteic gan tiesas, gan arī tās amatpersonu pienākumu ievērot nevainīguma prezumpciju. Tas nozīmē, ka tiesa un tās amatpersonas, izpildot savus pienākumus, līdz tiesas sprieduma pasludināšanai nedrīkst paust pieņēmumu, ka tiesājamā persona ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, līdzīgi kā tas ir jāievēro, piemēram, prokuroram līdz brīdim, kad lieta tiek nodota tiesai. Tiesājamā vainas pierādīšana un konstatēšana notiek tikai tiesas sēdē, izskatot lietu pēc būtības.⁵⁴⁴ Arī lemjot par apcietinājumu lietas iztiesāšanas stadijā, tiesai, ņemot vērā nevainīguma prezumpciju, jāizvērtē, vai pastāv ar objektīviem un konkrētajā lietā konstatētiem apstākļiem pamatotas aizdomas, ka tiesājamais izdarījis noziedzīgu nodarījumu.⁵⁴⁵

Nevainīguma prezumpcija dod apsūdzētajam kriminālprocesā virkni papildu procesuālu garantiju, lai radītu viņam iespēju atgūt savu reputāciju sabiedrībā, ko ietekmējusi apsūdzības celšana. Taču nevainīguma prezumpcija pati par sevi neliedz noteikt personai ar tās reputāciju saistītus pagaidu ierobežojumus, ciktāl šādus ierobežojumus pieļauj citas Satversmes normas.⁵⁴⁶ Proti, nevainīguma prezumpcijas sevišķā nozīme nav noliedzama, taču pieņēmums, ka tā ir absolūta, nonāktu pretrunā ar Satversmes vienotības principu un citām personām Satversmē paredzētajām pamattiesībām, kā arī citām Satversmes normām.⁵⁴⁷ Līdz ar to nevainīguma prezumpcija neliedz noteikt personai ierobežojumus, ja tādi nepieciešami konkrēta leģitīma mērķa sasniegšanai un tiek ievērots samērīgums.⁵⁴⁸ Piemēram, nevainīguma prezumpcija neliedz ierobežot personas brīvību, piemērojot apcietinājumu kā drošības līdzekli.⁵⁴⁹ Tiesai, lai izņemtu jautājumu par apcietinājuma piemērošanu lietas iztiesāšanas stadijā, ņemot vērā nevainīguma prezumpciju, vispirms ir jāizvērtē, vai aizdomas, ka

⁵⁴² 2008-04-01 10.1. punkts un 2012-15-01 12. punkts.

⁵⁴³ 2005-22-01 5.1. punkts.

⁵⁴⁴ 2003-03-01 secinājumu daļas 3. punkts. Sk. arī: 2019-08-01 8. punkts.

⁵⁴⁵ Sal.: 2003-03-01 secinājumu daļas 3. punkts.

⁵⁴⁶ 2005-22-01 5.3. punkts.

⁵⁴⁷ 2012-15-01 15.1. punkts un 2015-25-01 19. punkts.

⁵⁴⁸ 2005-22-01 5.1. punkts.

⁵⁴⁹ Turpat.

tiesājamais ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, ir pamatotas.⁵⁵⁰ Tāpat nevainīguma prezumpcija pati par sevi neliedz atstādināt personu no amata saistībā ar kriminālprocesu, kas pret to ierosināts, ja šāda atstādināšana ir sabiedrības interesēs un tai nav sodoša rakstura. Tomēr, pat ja atstādināšanai pašai par sevi nav sodoša rakstura, ilgstošas atstādināšanas gadījumā ir jāizvērtē, kā šis tiesību ierobežojums ietekmē attiecīgās personas tiesības uz nevainīguma prezumpciju, īpaši ņemot vērā šai personai pieejamos tiesību aizsardzības līdzekļus.⁵⁵¹

7.2.2. Elementi

Nevainīguma prezumpciju veido trīs elementi. Pirmkārt, tā aizsargā personu, lai tā netiktu atzīta par vainīgu, kamēr tās vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu. It īpaši šis princips ir saistošs kriminālprocesa virzītājiem – izmeklētājam, prokuroram, tiesnesim. Otrkārt, personai nav jāpierāda savs nevainīgums. Vainas pierādīšanas nasta gulstas uz procesa virzītāju – izmeklētāju un prokuroru. Treškārt, visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kas ir apsūdzēta. Nereabilitējoša nolēmuma vai notiesājoša sprieduma pamatā jābūt likumā noteiktajā kārtībā konstatētiem pierādījumiem, nevis pieņēmumiem.⁵⁵²

7.2.3. Fakta legālā prezumpcija

Saskaņā ar nevainīguma prezumpciju apsūdzētajam pašam nav pienākuma pierādīt savu nevainīgumu. Savukārt apsūdzības uzturētājam ir pienākums nodrošināt pietiekamus pierādījumus personas vainai konkrētā nodarījuma veikšanā. Tomēr tas nenozīmē, ka nebūtu pieļaujams likumā ietvert atspēkojamu prezumpciju par faktiskajiem apstākļiem, kas norāda uz kādas personas vai personu grupas vainu vai atbildību. Proti, pieņēmums, ka nevainīguma prezumpcija ir absolūta, nonāktu pretrunā ar Satversmes vienotības principu, Satversmē paredzētajām citu personu pamattiesībām, kā arī citām Satversmes normām.⁵⁵³

Lai izvērtētu, vai Satversmes 92. panta otrais teikums pieļauj atkāpes no prasības, ka personai pašai nav jāpierāda savs nevainīgums, un vai konkrētos apstākļos ir pieļaujama fakta legālā prezumpcija, kumulatīvi jānoskaidro, vai fakta legālā prezumpcija, pirmkārt, ir pienācīgā kārtā noteikta likumā un tiek viennozīmīgi attiecināta uz precīzi definētām, specifiskām situācijām. Proti, jānoskaidro, vai šāda prezumpcija likumā ir paredzēta *expressis verbis* un vai

⁵⁵⁰ 2003-03-01 secinājumu daļas 3. punkts.

⁵⁵¹ 2019-08-01 8. punkts.

⁵⁵² 2005-22-01 4. punkts un 2015-25-01 19. punkts.

⁵⁵³ 2012-15-01 15.1. punkts un 2015-25-01 19. punkts.

to ir paredzēts attiecināt uz ierobežotu situāciju loku. Otrkārt, jānoskaidro, vai fakta legālā prezumpcija ir noteikta leģitīma mērķa sasniegšanai. Proti, jāpārlicinās, vai šāda prezumpcija ir noteikta kādu būtisku valsts, sabiedrības vai privātpersonu interešu aizsargāšanai. Treškārt, jānoskaidro, vai fakta legālā prezumpcija tiek līdzsvarota, nodrošinot personai citas tiesību uz taisnīgu tiesu saturā ietilpstošas procesuālās garantijas, turklāt tādas, ko persona var pietiekami viegli īstenot. Proti, ir jānoskaidro, vai personai, attiecībā uz kuru fakta legālā prezumpcija tiek piemērota, vienlaikus tiek nodrošināta iespēja ar tās rīcībā jau esošajiem vai tai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem atspēkot šo prezumpciju un tādējādi pierādīt savu nevainīgumu.⁵⁵⁴

Savukārt tādā tiesiskajā situācijā, kad apstrīdētā norma pēc būtības nevis paredz fakta legālo prezumpciju, bet gan pārliet pierādīšanas pienākumu uz privātpersonu, ir izvērtējama šīs normas atbilstība nevis nevainīguma prezumpcijai, bet gan Satversmes 92. panta pirmajā teikumā paredzētajām procesuālajām garantijām, piemēram, tiesībām tikt uzklautam un tiesībām uz pieeju tiesai.⁵⁵⁵

⁵⁵⁴ 2012-15-01 15.1. un 15.2. punkts un 2015-25-01 19. punkts.

⁵⁵⁵ 2012-15-01 15.7. punkts.

7.3. *Nullum crimen, nulla poena sine lege* princips

7.3.1. “Likums”

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas rīcība – darbība vai bezdarbība – atzīstama par noziedzīgu tikai tad, ja šādas rīcības aizliegums ir iekļauts likumā. Ar likumu jāsaprot tiesību normas, kuras ir pieejamas un paredzamas.⁵⁵⁶ Savukārt Satversmes 92. panta otrajā teikumā lietotais jēdziens “likums” ietilpst Satversmes 90. pantā ietvertajā jēdzienā “tiesības”. Tādēļ atzīt kriminālatbildību noteicošās normas par likumu Satversmes 92. panta otrā teikuma izpratnē var tikai tad, ja tās atbilst tādiem pašiem tiesību normu kvalitātes kritērijiem, kādi ietverti Satversmes 90. pantā.⁵⁵⁷

Lai izvērtētu, vai tiesību norma atbilst Satversmes 92. panta otrajam teikumam, tiesai ir jāvērtē, pirmkārt, vai tā pieņemta un izsludināta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un, otrkārt, vai tā ir pieejama, kā arī pietiekami skaidra un paredzama, lai varētu būt par pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības.⁵⁵⁸

7.3.2. “Likuma” pieejamība

Satversmes 92. panta otrajā teikumā minētā likuma pieejamība ir izvērtējama, interpretējot minēto Satversmes normu kopsakarā ar Satversmes 90. pantu. Proti, Satversme paredz personas subjektīvās publiskās tiesības tikt informētai par tās tiesībām un arī pienākumiem. Savukārt likumdevēja pieņemtajai normai jābūt pieejamai atbilstoši normatīvo aktu prasībām⁵⁵⁹ un formulētai tā, lai indivīds, nepieciešamības gadījumā atbilstoši konsultējoties, varētu šo normu saprast un regulēt savu rīcību.⁵⁶⁰ Turklāt tas, kāda skaidrības pakāpe tiesību normai jāsasniedz gadījumā, kad personai tiek piemērots sods, kas pielīdzināms kriminālsodam, izvērtējams, galvenokārt ņemot vērā Satversmes 92. panta otrajā teikumā paredzētās specifiskās prasības.⁵⁶¹

7.3.3. “Likuma” skaidrība

Satversmes tiesa ir atzinusi: ja tiesību norma ļauj tās adresātam saprast un paredzēt viņam uzlikto pienākumu, bet tiesību normu piemērotājam – noskaidrot visus faktiskos un tiesiskos apstākļus, lai izvērtētu notikušo un lemtu par personas saukšanu pie

⁵⁵⁶ 2008-09-0106 4.1. punkts.

⁵⁵⁷ 2018-10-0103 13.2. punkts.

⁵⁵⁸ 2008-09-0106 5. punkts; 2018-10-0103 13.2. punkts.

⁵⁵⁹ 2018-10-0103 14. un 17. punkts.

⁵⁶⁰ 2010-60-01 15.2. punkts; 2012-06-01 7.2. punkts; 2012-15-01 15.5. punkts.

⁵⁶¹ 2012-15-01 15.4. punkts.

kriminālatbildības, tad uzskatāms, ka šī norma ir pietiekami skaidra.⁵⁶² Tomēr no Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertajām tiesību normu kvalitātes prasībām neizriet tas, ka ikvienai tiesību normai vajadzētu būt formulētai kā absolūti precīzai instrukcijai.⁵⁶³

Krimināllikuma pantu formulēšanā likumdevējs ir tiesīgs izmantot dažādus juridiskās tehnikas paņēmienus, ja vien to izmantošanas rezultātā tiek nodrošināta Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertā nepieciešamā garantija pret patvaļīgu apsūdzību izvirzīšanu, notiesāšanu un sodīšanu.⁵⁶⁴ Nosakot, kāda darbība ir atzīstama par noziedzīgu nodarījumu, likumdevējs ir tiesīgs veidot normas ar dažādu saturiskās noteiktības pakāpi un izmantot jēdzienus, kuriem nepieciešams tiesas sniegts skaidrojums.⁵⁶⁵ Turklāt tam, vai iepriekš jau ir izveidojusies judikatūra vai tiesu prakse attiecībā uz konkrētas tiesību normas interpretāciju, nevar būt izšķirošas nozīmes, izvērtējot tiesību normas skaidrību un paredzamību, ja vien tās saturu iespējams noskaidrot ar tiesību normu interpretācijas metodēm.⁵⁶⁶

Tiesību norma ir atzīstama par pietiekami skaidru un paredzamu tad, ja persona, saņemot atbilstošu juridisko palīdzību, varēja paredzēt, kādas rīcības rezultātā tā var tikt saukta pie kriminālatbildības par attiecīgajā tiesību normā norādītā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu. Tādējādi, lai pareizi interpretētu Krimināllikuma normu un noskaidrotu tās saturu, personai var būt nepieciešamas specifiskas juridiskas zināšanas.⁵⁶⁷

Jo smagāks ir iespējamais sods, jo skaidrākiem jābūt likumdevēja noteiktajiem personas sodīšanas priekšnoteikumiem. Taču pienākums pieņemt tādas normas, kuras ir pietiekami skaidras, nevar tikt pārspīlēts. Tādā gadījumā likumi kļūtu pārāk sastinguši un kazuistiski un tie vairs nebūtu taisnīgi, ņemot vērā attiecību mainību vai konkrētu lietu īpašos apstākļus. Šāda situācija kļūtu vēl jo vairāk iespējama, ja likumdevējs tā vietā, lai noteiktu būtiskākos, ilgākam laika posmam piemērojamus noteikumus, tostarp sodīšanas priekšnoteikumus, kā arī soda veidu un mēru, pārāk sīki aprakstītu katru tiesisko sastāvu.⁵⁶⁸ Ja tiesību normas izdevējs ir grozījis tiesību normā ietvertu definējumu, lai to padarītu vēl skaidrāku, tas pats par sevi nenozīmē, ka iepriekš spēkā bijušais regulējums būtu bijis neskaidrs.⁵⁶⁹

Satversmes 92. panta otrais teikums pieļauj arī tādu tiesisko situāciju, kad apstrīdētā Krimināllikuma norma nosaka kriminālatbildību par tādu personas rīcību, kas paredzēta citā

⁵⁶² 2008-09-0106 8. punkts.

⁵⁶³ 2018-10-0103 18.1. punkts.

⁵⁶⁴ 2019-22-01, 23. punkts.

⁵⁶⁵ Turpat, 19. punkts.

⁵⁶⁶ 2018-10-0103 21. punkts.

⁵⁶⁷ Turpat, 18.1. punkts.

⁵⁶⁸ 2008-09-0106 7.2. punkts.

⁵⁶⁹ 2018-10-0103 18.2. punkts; 2020-23-01 17. punkts.

normatīvajā aktā.⁵⁷⁰ Proti, šādu kriminālatbildību noteicošu normu nevar atzīt par neskaidru tādēļ vien, ka tās saturs noskaidrojams, pamatojoties uz citiem normatīvajiem aktiem, vienlaikus noskaidrojot šo normatīvo aktu saturu un satversmību.⁵⁷¹

Vērtējot prasības attiecībā uz tiesību normas skaidrību tehnoloģiju jomā, ir jāņem vērā, ka nolūkā nodrošināt šīs jomas regulējuma ilgtspēju likumdevējs var izmantot arī tehnoloģiskās neitralitātes principu. Proti, tiesību normas, kas izstrādātas un pieņemtas atbilstoši tehnoloģiskās neitralitātes principam, satur vispārīgus jēdzienus, kas raksturo attiecīgās regulējamās tehnoloģijas atkarībā no to pielietojuma mērķa, ietekmes, funkcijām un citiem vispārīgiem raksturlielumiem. Piemēram, likumdevējs var nevis uzskaitīt konkrētus operatīvās darbības pasākumu traucēšanai paredzētu ierīču grupā ietilpstošo ierīču nosaukumus un modeļus, bet gan izmantot vispārīgu noteikta ierīču veida apzīmējumu. Šāds apzīmējums atspoguļo attiecīgās ierīču grupas būtiskās īpašības, piemēram, konstrukciju, funkcijas vai pielietojumu, kas raksturīgs visām šāda veida ierīcēm, kuru aprīte pakļaujama kontrolei. Ierīču uzskaitījums ne tikai prasītu nesamērīgu resursu ieguldījumu tā izstrādes procesā, bet arī padarītu attiecīgās tiesību normas neelastīgas un būtiski mazinātu to efektivitāti mainīgajos dzīves apstākļos. Tādēļ tas vien, ka apstrīdētajā noteikumu normā nav uzskaitītas kontrolei pakļaujamās ierīces, bet izmantoti vispārīgi šo ierīču funkcijas raksturojoši apzīmējumi, kuri parasti tiek norādīti šo ierīču tehniskajos aprakstos un pieejami patērētājiem, nenozīmē to, ka apstrīdēto normu regulējums būtu neskaidrs.⁵⁷²

7.3.4. “Likuma” atpakaļvērsts spēks

Satversmes tiesa “likuma” atpakaļvērstu spēku ir aplūkojusi Konvencijas 7. panta 1. punkta pirmā teikuma kontekstā. Tiesa ir norādījusi, ka minētā Konvencijas norma ietver likuma atpakaļejoša spēka aizlieguma principu un noteic arī citus principus, proti, ka tikai likums var noteikt, kas ir noziedzīgs nodarījums, un paredzēt par to atbildību un ka sodošu likumu nevar piemērot paplašināti par sliktu apsūdzētajam, piemēram, pēc analogijas.⁵⁷³ Princips, ka personai jāpiemēro tās krimināltiesību normas, kas bija spēkā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā, aizsargā noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu pret patvaļīgu sodīšanu, tai skaitā soda veidu un apmēru.⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ 2018-10-0103 15. punkts.

⁵⁷¹ 2008-09-0106 7.2. punkts un 2018-10-0103 15. punkts.

⁵⁷² 2018-10-0103 18.1. punkts.

⁵⁷³ 2008-09-0106 4.1. punkts; 2020-23-01 21.5. punkts.

⁵⁷⁴ 2020-23-01 21.4. punkts.

Taču princips, ka kriminālatbildību paredzošiem likumiem nav atpakaļejoša spēka, ir ierobežojams ar izņēmumu, ka jaunajiem likumiem, kuri mīkstina iepriekšējos noteikumus, ir atpakaļejošs spēks.⁵⁷⁵ Proti, Satversmes 1. pants un 92. panta otrais teikums to kopsakarā ietver personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principu krimināltiesībās, kas piemērojams arī gadījumā, kad konkrētais nodarījums atzīts par krimināli nesodāmu.⁵⁷⁶ Vienlaikus ir iespējami gadījumi, kad, ņemot vērā konkrētus faktiskos un tiesiskos apstākļus, pieļaujama atkāpe no personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principa piemērošanas krimināltiesībās. Tomēr personai kriminālsods nevar tikt piemērots vienīgi tā iemesla dēļ, ka tas bija paredzēts Krimināllikumā laikā, kad tika izdarīts konkrētais nodarījums, tādā gadījumā, ja likumdevējs vēlāk attiecīgo Krimināllikuma normu grozījis, atzīstot šo nodarījumu par krimināli nesodāmu. Šādā gadījumā priekšroka dodama personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principam krimināltiesībās. Atbilstoši demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galvenajam mērķim – nodrošināt taisnīgumu – personai nevar piemērot tādu sodu, ko valsts attiecīgās tiesību normas piemērošanas brīdī jau uzskata par pārmērīgi bargu.⁵⁷⁷

7.3.5. Blanketu normu pieļaujamība

Blanketu normu iekļaušana Krimināllikumā ir vispārpieņemta prakse un tiek uzskatīta par specifisku līdzekli krimināltiesisko priekšrakstu formulēšanai. Tas dod iespēju sasaistīt krimināltiesības ar citām tiesību nozarēm, paredzot kriminālatbildību par attiecīgās tiesību nozares priekšrakstu pārkāpumiem, kas uzskatāmi par sabiedriski bīstamiem nodarījumiem, tas ir, kriminālsodāmiem nodarījumiem. Gadījumos, kad nav iespējams Krimināllikuma normā iekļaut visas iespējamās darbības vai bezdarbības izpausmes, tiek veidota blanketu norma. Šāda norma pati par sevi nav uzskatāma par neskaidru tikai tāpēc vien, ka ietver sevī norādi uz citos normatīvajos aktos iekļautajām tiesību normām un priekšrakstiem.⁵⁷⁸

Tiesa, piemērojot blanketu normu, nosaka konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes un norāda, kādā veidā ir izpaudusies nodarījuma objektīvā puse. Vienmēr būs nepieciešamība atrisināt neskaidrus jautājumus, piemēroties mainīgiem apstākļiem, tāpēc ir pieļaujama tiesību normu sīkāka skaidrošana tiesu spriedumos. Taču tiesību normas izpratnes attīstībai jāatbilst pārkāpuma būtībai un jābūt paredzamai. Ietverot likumā vispārīga rakstura definīcijas, būs nepieciešams skaidrot to saturu. Šaubas par definīcijas robežām pašas par sevi

⁵⁷⁵ 2020-23-01 21.4. punkts.

⁵⁷⁶ Turpat, 21.5. punkts.

⁵⁷⁷ Turpat, 24. punkts.

⁵⁷⁸ 2008-09-0106 7.2. punkts.

attiecīgo jēdzienu nepadara par neatbilstošu Konvencijas 7. pantam, ja vien šīs robežas ir pietiekami skaidras vairumā gadījumu. Tiesu uzdevums ir interpretācijas ceļā kļiedēt šīs šaubas, ņemot vērā ikdienas praksē konstatētās izmaiņas. Tiesa katrā atsevišķā gadījumā pilnībā atklāj Krimināllikuma blanketās normas saturu, attiecinot to uz konkrētu noziedzīga nodarījuma sastāvu.⁵⁷⁹

⁵⁷⁹ 2008-09-0106 7.3. punkts.

8. Satversmes 92. panta trešais teikums

“Nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.”

8.1. Vispārīgas piezīmes

Cilvēka pamattiesību aizsardzība kā viena no demokrātiskas tiesiskas valsts svarīgākajām garantijām paredz valsts pienākumu nodrošināt efektīvu aizsardzību ikvienam, kura tiesības ir pārkāptas.⁵⁸⁰ Šo garantiju precizē Satversmes 92. pants, kas nosaka būtisku tiesiskas valsts pamatpienākumu – izveidot tādu juridisku mehānismu, ar kura palīdzību ikviena persona, kuras tiesības ir prettiesiski aizskartas vai pārkāptas, spētu panākt efektīvu savu tiesību aizsardzību. Savukārt Satversmes 92. panta trešais teikums konkretizē noteiktu tiesību uz taisnīgu tiesu aspektu, nosakot, ka viens no tiesas pamatuzdevumiem ir piešķirt atbilstīgu atlīdzinājumu par nepamatotu tiesību aizskārumu.⁵⁸¹ Šī norma ietver vispārīgu garantiju – ja personas tiesības ir pārkāptas, tad šai personai ir tiesības uz atlīdzību.⁵⁸²

Satversmes 92. panta trešais teikums aizsargā gan fiziskās personas, gan arī juridiskās personas tiesības. Tā Satversmes tiesa ir atzinusi, ka šī norma juridiskajai personai – biedrībai – piešķir līdzvērtīgu pamattiesību aizsardzības apjomu kā fiziskajai personai.⁵⁸³ Turklāt Satversmes 92. panta trešo teikumu nebūtu pamatoti interpretēt tādējādi, ka tas atsevišķos gadījumos ļautu publisko tiesību subjektu pilnībā atbrīvot no pienākuma kompensēt juridiskajai personai nodarīto nemantisko kaitējumu. Šādā gadījumā privāto tiesību juridiskā persona nonāktu ievērojami sliktākā tiesiskajā situācijā salīdzinājumā ar fizisko personu. Tāpat nebūtu pamatoti uzskatīt, ka izsmeļoša vai noslēgta uzskaitījuma ietvaros likumdevējs spētu paredzēt visas iespējamās situācijas, kurās varētu tikt nodarīts kaitējums juridiskās personas nemantiskajām tiesībām.⁵⁸⁴

Administratīvajā procesā Satversmes 92. panta trešā teikuma piemērošanu ietekmē tas, ka administratīvajai tiesai šajā procesā ir aktīva loma. Tādēļ administratīvajā procesā tiesības saņemt atlīdzību par juridiskās palīdzības sniegšanu var tikt ierobežotas un tas nebūtu pretrunā ar Satversmes 92. pantu. Tiesai nav pienākuma pilnā apmērā atlīdzināt pilnīgi visus ar juridisko palīdzību saistītos izdevumus, kas radušies, apstrīdot un pārsūdzot administratīvo aktu vai

⁵⁸⁰ 2001-07-0103 secinājumu daļas 1. punkts.

⁵⁸¹ 2011-21-01 7. punkts; 2014-06-03 22. punkts.

⁵⁸² 2011-21-01 6. punkts; 2014-13-01 12. punkts.

⁵⁸³ 2011-21-01 10.3. punkts.

⁵⁸⁴ Turpat, 10.2. punkts.

iestādes faktisko rīcību. Tiesai likums piešķir plašas tiesības izvērtēt atlīdzināmo zaudējumu apmēru un noteikt nevis pilnīgu, bet gan lietas apstākļiem atbilstīgu atlīdzinājumu. Līdz ar to Satversmes 92. panta trešais teikums interpretējams tādējādi, ka tas piešķir administratīvajām tiesām tiesības lemt par apmēru, kārtību vai veidu, kādā privātpersona ir tiesīga saņemt atlīdzību par juridiskās palīdzības izdevumiem, kas radušies, vērsoties pret prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku iestādes faktisko rīcību.⁵⁸⁵ Turklāt par nozīmīgu faktoru, vērtējot privātpersonas tiesības uz atlīdzību par juridiskās palīdzības izdevumiem, ir uzskatāms arī no privātpersonas tiesību ievērošanas principa atvasinātais “saprātīgā pieteicēja princips”. Saskaņā ar šo principu nav pieļaujama formāla tiesas attieksme, apsverot jautājumu par atsevišķu pieteicēja veikto procesuālo darbību atbilstību likuma prasībām, jo administratīvais process savā būtībā ir vērsti tieši uz personas tiesību un tiesisko interešu aizstāvību.⁵⁸⁶

Līdzīgi kā citas Satversmē ietvertās pamattiesību normas, arī Satversmes 92. panta trešo teikumu Satversmes tiesa savos nolēmumos ir interpretējusi kopsakarā ar Konvencijas normām un to piemērošanas praksi ECT. Lietā Nr. 2011-21-01 tiesa šo Satversmes normu interpretēja kopsakarā ar Konvencijas 41. pantu, kas paredz valsts pienākumu atlīdzināt nodarītos zaudējumus (kaitējumu), un Konvencijas 34. pantu, kas paredz tiesības ikvienai personai – gan fiziskajai, gan juridiskajai – vērsties ar pieteikumu ECT. Satversmes tiesa izmantojusi arī ECT judikatūru attiecībā uz Konvencijas 11. pantā ietvertās pulcēšanās un biedrošanās brīvības pārkāpumiem un par nemantisko tiesību aizskārumiem piespriež kompensācijas apmēru.⁵⁸⁷

⁵⁸⁵ 2010-11-01 8. punkts.

⁵⁸⁶ Turpat.

⁵⁸⁷ 2011-21-01 10.3. punkts.

8.2. Nepastarpināta piemērošana

Satversmes 92. panta trešais teikums, tāpat kā jebkura cilvēktiesību norma, ir piemērojams tieši un nepastarpināti, jo tā konkretizēšanai nav nepieciešams kāds atsevišķs likums.⁵⁸⁸ Šāda atsevišķa likuma neesība neaizskar un neierobežo privātpersonas konstitucionālās tiesības uz tās tiesību aizsardzību tiesā.⁵⁸⁹ Pat tas, ka likumdevējs šādu likumu nav pieņēmis, nevar būt iemesls atteikumam pieņemt tiesā personas prasību par atlīdzinājuma noteikšanu.⁵⁹⁰ Tātad, ja persona uzskata, ka tās tiesības ir nepamatoti aizskartas, tā ir tiesīga, tieši atsaucoties uz Satversmes 92. panta trešo teikumu, vērsties tiesā un lūgt tiesu tai piešķirt atbilstīgu atlīdzinājumu.⁵⁹¹

Piemēram, ja privātpersona uzskata, ka tās tiesības ir nepamatoti aizskartas ar tai piemēroto apcietinājumu, tā ir tiesīga, atsaucoties tieši uz Satversmes 92. panta trešo teikumu, vērsties tiesā ar prasību par atbilstīga atlīdzinājuma piedziņu. Tiesas pienākums ir izvērtēt apcietinājuma pamatotību un ilgumu katrā individuālā gadījumā un, ja tā konstatējusi nepamatotu personas tiesību aizskārumu, spriedumā noteikt atlīdzības apmēru.⁵⁹²

Tiesiskās noteiktības princips atsevišķos gadījumos uzliek likumdevējam pienākumu likumā pēc iespējas noregulēt Satversmes 92. panta trešā teikuma praktiskās īstenošanas priekšnoteikumus.⁵⁹³ Tas izriet no tiesiskas valsts principa, ka valsts pienākums ir ne tikai deklarēt tiesības, bet arī nodrošināt to praktisku īstenošanu.⁵⁹⁴

⁵⁸⁸ 2011-21-01 6. punkts.

⁵⁸⁹ 2001-07-0103 secinājumu daļas 1. punkts.

⁵⁹⁰ Turpat.

⁵⁹¹ 2001-07-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2011-21-01 6. punkts; 2016-07-01 24.2. punkts.

⁵⁹² 2001-07-0103 secinājumu daļas 1. punkts.

⁵⁹³ 2011-21-01 7. punkts; 2014-06-03 22. punkts.

⁵⁹⁴ 2003-04-01 secinājumu daļas 6. punkts; 2011-21-01 7. punkts.

8.3. Termini

8.3.1. “Nepamatots tiesību aizskārums”

Satversmes 92. panta trešajā teikumā lietotais termins “nepamatots tiesību aizskārums” aptver gan personai radīto mantisko kaitējumu jeb zaudējumus, gan arī tai nodarīto nemantisko kaitējumu. Piemēram, valsts publisko tiesību jomā atbild ne tikai par fiziskajai personai un juridiskajai personai nodarītajiem zaudējumiem, bet arī par nemantisko kaitējumu.⁵⁹⁵ Taču atsevišķi nemantiskā kaitējuma aspekti ir attiecināmi tikai uz fiziskām personām. Piemēram, tiesības uz morālā kaitējuma kompensāciju, ciktāl ar kaitējumu tiek saprastas garīgas vai fiziskas ciešanas, piemīt tikai fiziskajām personām.⁵⁹⁶

Nemantisko kaitējumu veido tādi elementi kā ciešanas, neērtības, reputācijas un goda aizskārums. No tā izriet, ka nemantiskā kaitējuma atlīdzināšana ir atšķirīga no mantiska kaitējuma atlīdzināšanas, jo nemantiskajam kaitējumam nav tieša mantiska ekvivalenta. Personai tā vietā tiek piešķirts gandarījums, kura mērķis ir samierināt cietušo un tiesību aizskārēju. Lai arī nemantisko kaitējumu veido nemateriāli elementi, tas nenozīmē, ka tā tiesiskā novērtēšana būtu subjektīva.⁵⁹⁷

Tā kā nemantiskais kaitējums nav tieši izsakāms materiālās vērtībās, tiesību normu piemērotājam ir īpaši liela loma par nemantisko kaitējumu piešķiramā atbilstīgā atlīdzinājuma novērtēšanā. Tiesai ir jānorāda noteiktā atlīdzinājuma pamatojums, lai būtu iespējams pārliecināties par vērtējuma pamatā esošajiem apsvērumiem un to nozīmību. Turklāt tiesiskās vienlīdzības princips prasa, lai līdzīgās lietās tiktu piešķirts līdzīgs atlīdzinājums, tādēļ tiesai ir jāņem vērā salīdzināmie gadījumi. Jāņem vērā, ka atbilstīgs atlīdzinājums nedrīkst būt acīmredzami nesamērīgs vai būtiski zemāks nekā ECT piešķirtais atlīdzinājums līdzīgās lietās.⁵⁹⁸

Būtiska nozīme Satversmes 92. panta trešajam teikumam ir situācijā, kad valsts pārkāpusi personas pamattiesības. Piemēram, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka nepamatota vai prettiesiska publisko tiesību subjekta rīcība, kas biedrībai liedz īstenot pulcēšanās brīvību, var radīt tādu pamattiesību pārkāpumu, kas noved pie atlīdzināšanas pienākuma saskaņā ar Satversmes 92. panta trešo teikumu.⁵⁹⁹ Proti, ja fiziskās personas nolūkā savas pamattiesības

⁵⁹⁵ 2011-21-01 9. punkts.

⁵⁹⁶ Turpat, 9. punkts.

⁵⁹⁷ 2019-21-01 10.2. punkts.

⁵⁹⁸ Turpat, 10.2. punkts.

⁵⁹⁹ 2011-21-01 10.3. punkts.

īstenot efektīvāk ir apvienojušās biedrībā, tad to pamattiesību pārkāpuma gadījumā rodas nepieciešamība pēc pamattiesību efektīvas aizsardzības.⁶⁰⁰

8.3.2. “Atbilstīgs atlīdzinājums”

Termins “atbilstīgs atlīdzinājums” aptver jebkuru tiesību aizskārumam atbilstošu gandarījumu, kas konkrētajā tiesiskajā situācijā ir samērojams ar personas tiesību aizskārumu un ietver gan zaudējumu atlīdzināšanu, gan arī nemantiskā (morālā un personiskā) kaitējuma kompensēšanu.⁶⁰¹ Interpretējot Satversmes 92. panta trešajā teikumā lietoto jēdzienu “atbilstīgs atlīdzinājums”, ir būtiski ievērot, lai šo pamattiesību tvērums netiktu nepamatoti sašaurināts un attiecināts vienīgi uz mantisko tiesību jomu vai zaudējumu atlīdzību.⁶⁰²

No tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu neizriet, ka personai būtu jāpiešķir tāds atlīdzinājums, kādu tā subjektīvi uzskata par pietiekamu un nepieciešamu. Atbilstīgam atlīdzinājumam jābūt samērīgam un taisnīgam, un tā noteikšanā jāņem vērā visi lietas apstākļi, tai skaitā aizskarto tiesību un ar likumu aizsargāto interešu raksturs, konkrētā aizskāruma smagums un izpausmes, kā arī cietušā rīcība. Atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanā tiesa, īstenojot tai piemītošo rīcības brīvību, rīkojas tiesību sistēmas un tiesību normu ietvarā.⁶⁰³

Atbilstīgam atlīdzinājumam ir vairākas funkcijas – visupirms jau kompensācijas, samierināšanas, kā arī vispārējās un speciālās prevencijas funkcija. Minēto funkciju mērķis ir panākt efektīvu taisnīguma atjaunošanu un pamattiesību aizsardzību, jo Satversmes 92. panta trešajam teikumam atbilstošs ir tikai tāds atlīdzinājums, kas vienlaikus ir arī efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis.⁶⁰⁴ Turklāt Satversmes 92. panta trešais teikums ļauj tiesai, balstoties uz racionāliem juridiskiem apsvērumiem, izlemt visus jautājumus, kas skar atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanu. Šādas tiesas rīcības pamats ir nevis likumdevēja tiesībpolitiskā izšķiršanās, bet gan Satversmē noteiktās taisnīgas tiesas garantijas.⁶⁰⁵

Lietā Nr. 2019-21-01 bija apstrīdētas tiesību normas, kas noteic ietvarus, kādos atlīdzināms izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras un tiesas nepamatotas rīcības dēļ radītais nemantiskais kaitējums. Atbilstoši minētajām tiesību normām nemantiskā kaitējuma atlīdzību nosaka līdz 7000 *euro* apmērā; ja nodarīts smags nemantiskais kaitējums, atlīdzību var noteikt līdz 10 000 *euro* apmērā; ja nodarīts kaitējums dzīvībai vai sevišķi smags kaitējums veselībai,

⁶⁰⁰ Turpat, 10.1. punkts.

⁶⁰¹ 2011-21-01 6. punkts; 2014-06-03 22. punkts; 2014-13-01 12. punkts; 2019-21-01 10.2. punkts.

⁶⁰² 2011-21-01 6. punkts.

⁶⁰³ 2019-21-01 10.2. punkts.

⁶⁰⁴ 2011-21-01 11.1. punkts.

⁶⁰⁵ Turpat, 11.3. punkts.

maksimālais atlīdzības apmērs var būt līdz 30 000 *euro*. Satversmes tiesa norādīja, ka tiesiskais regulējums, kurā likumdevējs ir noteicis ietvarus publiskās personas atbildībai un nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumam, pats par sevi neierobežo tiesu noteikt atbilstīgu atlīdzinājumu un neaizskar Satversmes 92. pantā ietvertās personas tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Piemērojot likumdevēja izveidoto regulējumu, kurā konkretizētas Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertās personas tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu, tiesa ņem vērā arī vispārējos tiesību principus, lai sasniegtu šā regulējuma mērķi – nodrošinātu personai atbilstīgu un taisnīgu atlīdzinājumu.⁶⁰⁶

Satversmes tiesa ir arī uzsvērusi, ka jēdziens “atbilstīgs atlīdzinājums” nav interpretējams tādējādi, ka ar to būtu saprotams tikai naudas maksājums. Ņemot vērā tiesību pārkāpuma veidu vai raksturu, apdraudētās tiesiskās intereses, aizskarto tiesisko subjektu vai nodarītā kaitējuma smagumu, “atbilstīgs atlīdzinājums” var izpausties arī nemantiskā veidā, citstarp kā rakstveida vai publiska atvainošanās.⁶⁰⁷

⁶⁰⁶ 2019-21-01 10.2. punkts.

⁶⁰⁷ 2011-21-01 11.1. punkts.

8.4. Atbilstīgs atlīdzinājums kā efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis

Satversmes 92. panta trešajam teikumam atbilstošs ir tikai tāds atlīdzinājums, kas vienlaikus ir arī efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis.⁶⁰⁸ Citiem vārdiem sakot, tiesību aizsardzības mehānismu nevar uzskatīt par efektīvu, ja tas nenodrošina pilnvērtīgu un atbilstošu personas tiesību aizsardzību.⁶⁰⁹ Satversmes tiesa šo Satversmes normu ir interpretējusi arī kopsakarā ar Konvencijas 41. un 34. pantu, tādējādi netieši norādot, ka Satversmes 92. panta trešais teikums paredz tiesības uz tādu tiesību aizsardzības līdzekli, kas būtu uzskatāms par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli Konvencijas izpratnē, proti, par tādu tiesību aizsardzības līdzekli, kas būtu jāizmanto pirms vēršanās ar sūdzību ECT.⁶¹⁰

Kā jau tika norādīts iepriekš, termins “atbilstīgs atlīdzinājums” nav interpretējams tādējādi, ka ar to būtu saprotams tikai naudas maksājums.⁶¹¹ Arī Konvencijas 13. pants noteic, ka “[i]kvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, ir pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu aizsardzību no valsts institūciju puses”. Satversmes 92. panta trešais teikums ir uzskatāms par Konvencijas 13. panta analogu Latvijas tiesību sistēmā. Turklāt Satversmes tiesa ir norādījusi: nevar tikt uzskatīts, ka likumdevējs ir izpildījis pienākumu gādāt par pamattiesību efektīvu aizsardzību, tikai tāpēc vien, ka tas ir pieņēmis attiecīgu tiesisko regulējumu.⁶¹² Gluži pretēji, likumdevējam *ex officio* ir jāraugās, vai tā pieņemtās normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu, un, ja tā nav, tad tās ir jāpilnveido. Likumdevējam ir pienākums pēc zināma termiņa vēlreiz apsvērt, vai attiecīgais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kaut kādā veidā pilnveidojams.⁶¹³ Personas tiesību aizsardzības līdzeklim jābūt efektīvam kā teorētiski, tā arī praktiski.⁶¹⁴

Satversmes 92. panta trešais teikums attiecas arī uz tiesību efektīvas aizsardzības institucionālo aspektu. Efektīvs aizsardzības nodrošinājums ir atkarīgs ne tikai no iespējas vērsties tiesā, bet gan no visa kopējā uzraudzības mehānisma un tā darbības.⁶¹⁵ Satversmes tiesa ir vairākkārt norādījusi, ka tiesas spriešana nav vienīgais efektīvais tiesību aizsardzības līdzeklis. Persona savas aizskartās tiesības un likumiskās intereses var efektīvi aizstāvēt ne vien tiesā, bet arī citās tiesu varas institūcijās.⁶¹⁶

⁶⁰⁸ 2011-21-01 6. un 7. punkts; 2014-06-03 22. punkts; 2014-13-01 12. punkts.

⁶⁰⁹ 2007-22-01 16.4. punkts.

⁶¹⁰ 2011-21-01 10.3. punkts.

⁶¹¹ Turpat, 11.1. punkts.

⁶¹² Turpat, 9. punkts.

⁶¹³ 2005-08-01 9.5. punkts; 2005-13-0106 17.3 un 18.8 punkts; 2007-01-01 26. punkts; 2007-22-01 18.3. punkts.

⁶¹⁴ 2019-21-01 10.1. punkts.

⁶¹⁵ 2010-55-0106 20.1. punkts.

⁶¹⁶ 2004-06-01 18. punkts.

Attiecībā uz konkrētām institūcijām Satversmes tiesa ir norādījusi, piemēram, ka prokuratūru Latvijā noteiktās jomās var uzskatīt par efektīvu un pieejamu tiesību aizsardzības līdzekli, jo prokurora statuss un loma likumības uzraudzībā nodrošina sūdzību neatkarīgu un objektīvu izskatīšanu atbilstoši Konvencijas 13. pantam.⁶¹⁷ Tomēr prokurora protests nav uzskatāms par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli, jo nav atkarīgs no lietas dalībnieka gribas, bet ir uzskatāms par diskrecionāro varu – amatpersonas vai institūcijas tiesībām rīkoties pēc saviem ieskatiem.⁶¹⁸

Attiecībā uz kriminālprocesu Satversmes tiesa ir norādījusi: pat ja kaut kādu iemeslu dēļ personai savas pamattiesības neizdodas aizstāvēt kriminālprocesa pirmstiesas stadijā, tad pastāv iespēja šo jautājumu izlemt lietas iztiesāšanas stadijā vai arī civiltiesiskā ceļā. Šādi *ex post facto* līdzekļi – arī cits kriminālprocess vai civilprasība par zaudējumu piedziņu – vairumā gadījumu var būt pietiekami saskaņā ar Konvencijas 13. panta prasībām.⁶¹⁹

⁶¹⁷ 2004-06-01 19. punkts; 2010-55-0106 19. punkts; 2016-06-01 31.2.1. punkts.

⁶¹⁸ 2001-17-0106 secinājumu daļas 4. punkts.

⁶¹⁹ 2004-06-01 21. punkts.

9. Satversmes 92. panta ceturtais teikums

“Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.”

9.1. Vispārīgas piezīmes

Viens no vissvarīgākajiem nacionālo un starptautisko tiesību principiem ir taisnīguma princips. No šā principa citstarp izriet valsts pienākums nodrošināt visām personām civilprocesā, administratīvajā procesā, kriminālprocesā, kā arī Satversmes tiesas procesā savlaicīgu, pieejamu un kvalitatīvu juridisko palīdzību.⁶²⁰

Interpretējot kopsakarā Satversmes 92. panta pirmo un ceturto teikumu, Satversmes tiesa ir secinājusi, ka ikviena tiesības uz advokāta palīdzību saprotamas kā personas subjektīvās tiesības uz kvalificētas juridiskās palīdzības saņemšanu. Proti, šīs tiesības nozīmē, ka personai, kura vēlas aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, ir tiesības saņemt visu nepieciešamo juridisko palīdzību no personas, kura ir ieguvusi zināšanas un iemaņas jurisprudencē.⁶²¹

Satversmes 92. panta ceturtais teikuma būtisks aspekts ir valsts pienākums nodrošināt juridiskās palīdzības sniegšanu tādai personai, kura pati to nevar atļauties. Tiesības saņemt šādu juridisko palīdzību ir, piemēram, mazturīgai personai lietās, kurās noteikta obligātā pārstāvība, vai arī lietās, kuru iznākums personai var radīt smagas sekas. Šāds no Satversmes 92. panta ceturtais teikuma izrietošais personas tiesību saturs nav izsmeļošs, un likumdevējs to var paplašināt.⁶²²

⁶²⁰ 2003-08-01 secinājumu daļas 1.3. punkts.

⁶²¹ 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punkts.

⁶²² Turpat.

9.2. Termins “advokāts” un tiesību uz advokātu saturs

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka jēdzienam “tiesības uz advokātu” piemīt vairākas nozīmes.⁶²³ Tiesības uz advokātu plašākajā nozīmē definētas kā personas tiesības saņemt juridisko palīdzību, brīvi izvēloties aizstāvi vai pārstāvi dažādās lietās no iespējami plašāka kvalificētu juristu loka un atsevišķos likumā noteiktos gadījumos arī no citu personu loka.⁶²⁴ Šīs pašas tiesības, bet šaurākā nozīmē Satversmes tiesa ir attiecinājusi uz gadījumiem, kad personai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai algotu juridiskās palīdzības sniedzēju, un kad šo juridisko palīdzību nodrošināt ir valsts pienākums.⁶²⁵

Satversmes 92. panta ceturtā teikuma mērķis, nosakot ikvienas personas tiesības uz advokāta palīdzību, nav bijis ierobežot personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Likumdevējam ir tiesības, ņemot vērā katra procesa īpatnības, noteikt to personu loku, kuras konkrētajā procesā var sniegt juridisko palīdzību un būt par aizstāvjiem vai pārstāvjiem lietā.⁶²⁶

Savukārt ar terminu “advokāts” Satversmes tiesa ir apzīmējusi Advokatūras likuma 4. panta pirmajā daļā minētās personas, proti: 1) zvērinātus advokātus; 2) zvērinātu advokātu palīgus; 3) Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņus, kuri ieguvuši advokāta kvalifikāciju kādā no Eiropas Savienības dalībvalstīm; 4) trešo valstu advokātus, kuri Latvijā praktizē atbilstoši Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem par juridisko palīdzību.⁶²⁷

Personai, kura atbilst terminam “advokāts”, ir saistošas ne vien normatīvo aktu prasības, bet arī ētikas normas, kas ietver advokāta pienākumu sniegt klientam objektīvu informāciju par izredzēm gūt panākumus lietā, it īpaši izredzēm kasācijas sūdzības iesniegšanas gadījumā. Turklāt no advokāta būtu pilnīgi pamatoti gaidīt to, ka viņš pārzina judikatūru un līdz ar to nemaldinās klientu, piemēram, iesniedzot tādu kasācijas sūdzību, kurai nav izredžu tikt pieņemtai. Savukārt no Latvijas Zvērinātu advokātu padomes ir pamatoti gaidīt tāda mehānisma nodrošināšanu, ar kuru advokātu kvalifikācija tiek pastāvīgi celta un uzturēta nemainīgi augstā līmenī.⁶²⁸

Advokātu spējas nodrošināt kvalificētu juridisko pārstāvību un sniegt juridisko palīdzību tiek prezumētas. Šai profesijai ar likumu noteiktas vairākas prasības, piemēram, augstākā juridiskā izglītība, likumā noteiktā darba pieredze un nepieciešamo pārbaudījumu nokārtošana. Advokatūras institūtam ir liela nozīme kvalificētas juridiskās pārstāvības

⁶²³ 2003-08-01 secinājumu daļas 1.2. punkts.

⁶²⁴ 2003-08-01 secinājumu daļas 1.3. punkts; 2013-04-01 16.1. punkts.

⁶²⁵ 2003-08-01 secinājumu daļas 1.3. punkts.

⁶²⁶ Turpat, secinājumu daļas 2. punkts.

⁶²⁷ 2013-04-01 16.1. punkts.

⁶²⁸ Turpat, 28. punkts.

nodrošināšanā, jo advokāts ir ne tikai pārstāvis, kura uzdevums ir aizstāt pusi tiesā un sasniegt sava pilnvardevēja noteikto galamērķi, bet vienlaikus arī tiesību aizstāvis. Advokāts, dodot zvērestu, kļūst par tiesu sistēmai piederīgu personu un apņemas aizsargāt tiesā personu tiesības sabiedriskās labklājības interesēs un sabiedrības vārdā.⁶²⁹

Zvērināta advokāta pienākumi citstarp raksturoti lietā Nr. 2021-38-01 par apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos. Zvērinātam advokātam katrā konkrētā gadījumā, uzņemoties aizstāvības īstenošanu, ir jāreķinās ar to, ka krimināllietas īpašā sarežģītība un apjoms, tās procesuālā stadija un tajā noteiktie termiņi varētu prasīt zināmu pielāgošanos un darba organizācijas maiņu. Tāpat, ievērojot Kriminālprocesa likumā noteikto termiņu skaitīšanas regulējumu, zvērinātam advokātam – profesionālam un kvalificētam juristam – ir jāņem vērā arī tas, ka procesuālo darbību izpildes termiņš, citstarp apelācijas sūdzības sagatavošanai un iesniegšanai noteiktais termiņš, var ietvert brīvdienas un svētku dienas. Zvērināts advokāts savu darbu organizē pēc saviem ieskatiem un ņemot vērā dažādus faktiskos un tiesiskos apstākļus. Tomēr advokāta rīcībā ir līdzekļi, kurus izmantojot viņš savu darbu var organizēt tā, lai tiktu savlaicīgi un efektīvi nodrošināta apsūdzētā aizstāvība īpaši sarežģītai un apjomīgai krimināllietai. Nedz tas, ka pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņā ietilpst brīvdienas vai svētku dienas, nedz arī tas, ka zvērināta advokāta lietvedībā papildus īpaši sarežģītam un apjomīgam kriminālprocesam var būt arī citas lietas, nedrīkstētu negatīvi ietekmēt to, kā advokāts palīdz saviem klientiem īstenot tiesības uz aizstāvību.⁶³⁰

⁶²⁹ 2003-04-01 secinājumu daļas 4.1. punkts un 2013-04-01 28. punkts.

⁶³⁰ 2021-38-01 16.5.2. punkts.

9.3. Tiesības brīvi izvēlēties aizstāvi vai pārstāvi

Satversmes 92. panta ceturtais teikums paredz personas tiesības, aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, cik vien tas iespējams, pašai brīvi izvēlēties sev kvalificētu pārstāvi, tostarp advokātu.⁶³¹ Tomēr ikviena tiesības uz advokāta palīdzību nevar tikt saprastas kā personas pienākums pēc juridiskās palīdzības vērsties tikai pie advokāta.⁶³²

Nodrošinot fiziskajām personām brīvu pieeju tiesai, tām vajadzētu dot iespēju izvēlēties sev atbilstošu pārstāvi. Tādējādi personai, izvēloties savu pārstāvi civilprocesā, būtu jāmotivē sava izvēle un tiesām, iespējams, būtu jāizlemj jautājums par pārstāvja pielaišanu. Gadījumos, kad tiesa secina, ka pārstāvis nespēj sniegt atbilstošu juridisko palīdzību, tai būtu tiesības nepielaist šādu personu par pārstāvi. Tādējādi tiesības uz brīvu pieeju tiesai var ierobežot, taču, lai nodrošinātu efektīvu pārstāvību civilprocesā, tas darāms, izmantojot saudzējošākus līdzekļus.⁶³³ Satversmei atbilstošus ierobežojumus tiesībām brīvi izvēlēties pārstāvi likumdevējs būtu tiesīgs noteikt arī, piemēram, attiecībā uz pieeju kasācijas instances tiesai. Proti, ja personu kasācijas instances tiesā pārstāvētu kvalificēts jurists, tad Senāts varētu pievērsties tiesību jautājumu izskatīšanai, nevis uzklaut apsverumus, kuri uz tiesību jautājumiem neattiecas.⁶³⁴ Ierobežojumi personas tiesībām brīvi izvēlēties pārstāvi aplūkoti arī šā apkopojuma 4.2.6. apakšnodaļā.

⁶³¹ 2003-04-01 secinājumu daļas 4.2. punkts un 2003-10-01 secinājumu daļas 1. punkts.

⁶³² 2003-08-01 secinājumu daļas 1.3. punkts.

⁶³³ 2003-10-01 secinājumu daļas 6. punkts.

⁶³⁴ 2003-04-01 secinājumu daļas 2.2. punkts.

9.4. Tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību

Tiesības saņemt kvalificētu juridisko palīdzību ir personas pamattiesības, kas nodrošina citu tiesību īstenošanu.⁶³⁵ Kvalificētai juridiskajai palīdzībai ir divas pamatfunkcijas: pirmkārt, sekmēt tās personas tiesību aizsardzību, kurai šī palīdzība tiek sniegta; otrkārt, nodrošināt tiesas procesa taisnīgu un efektīvu norisi.⁶³⁶ Proti, kvalificētas juridiskās palīdzības izmantošana veicina tiesas procesa ekonomiju un taisnīgāka rezultāta sasniegšanu. Šādā veidā tiek sekmēta tiesas procesa raitāka norise un stiprināta tiesu varas nozīme sabiedrībā, vienlaikus nodrošinot netraucētu demokrātiskas valsts iekārtas funkcionēšanu.⁶³⁷

Izpildot savu pienākumu noteikt kārtību, kādā personām tiek garantētas tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību, likumdevējs Latvijā izveidojis advokatūru kā sistēmu, kuras ietvaros tiek izvirzītas stingras prasības jaunu biedru uzņemšanai tajā un kurā funkcionē kontroles mehānisms, ar kuru tiek uzraudzīta advokāta profesionālā darbība, ētikas prasību ievērošana, kvalifikācijas uzturēšana un paaugstināšana, kā arī regulēti konkrēti ar advokāta sniegto juridisko palīdzību saistīti jautājumi.⁶³⁸

Papildus advokātiem ir arī citas pietiekami kvalificētas personas, kuras var nodrošināt kvalificētu juridisko pārstāvību.⁶³⁹ Tāpēc persona, vadoties pēc dispozitivitātes principa, var izvēlēties, no kā tā saņems juridisko palīdzību – no advokāta vai no personas, kura Civilprocesa likuma izpratnē nav advokāts. Ja persona izšķiras par otro variantu, tas citstarp nozīmē arī to, ka iespēja atgūt izdevumus par juridisko palīdzību tai nav izšķirošais faktors un svarīgāki ir citi faktori, piemēram, uzticēšanās konkrētajam juridiskās palīdzības sniedzējam.⁶⁴⁰

Turklāt Satversmes tiesa īpaši uzsvērusi, ka tieši personām ar mazākiem ienākumiem vajadzētu būt ieinteresētām saņemt kvalificētu juridisko palīdzību, jo tā šīs personas ne vien tiktu pasargātas no nesaprātīgiem izdevumiem, bet arī tiktu garantēts tas, ka tiesas procesa rezultātā nepasliktināsies to finansiālais stāvoklis.⁶⁴¹

⁶³⁵ 2003-04-01 secinājumu daļas 2.2. punkts; 2013-04-01 19.4. punkts.

⁶³⁶ 2013-04-01 24. punkts.

⁶³⁷ Turpat, 28. punkts.

⁶³⁸ Turpat, 26.1. punkts.

⁶³⁹ 2003-04-01 secinājumu daļas 4.2. punkts.

⁶⁴⁰ 2013-04-01 28. punkts.

⁶⁴¹ Turpat, 26.2. punkts.

10. Tiesību normu atbilstības Satversmes 92. pantam izvērtēšanas metodoloģija

10.1. Vispārīgas piezīmes

Lielākajā daļā Satversmes tiesas nolēmumu apstrīdēto normu satversmības pārbaudei tiek izmantots pamattiesību ierobežojuma izvērtējums vai tiesiskās vienlīdzības principa iespējamā pārkāpuma izvērtējums.

Ja apstrīdētā norma ierobežo kādu no pamattiesībām, Satversmes tiesa izvērtē, vai šāds ierobežojums ir noteikts ar likumu, vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis un vai ierobežojums ir samērīgs.⁶⁴² Satversmes tiesa atzinusi, ka likumdevējs ir tiesīgs ieviest tādus ierobežojumus, kādus tas uzskata par nepieciešamiem demokrātiskā sabiedrībā, lietderīgiem un samērīgiem.⁶⁴³ Taču likumdevējam ir jāizvēlas pats piemērotākais un efektīvākais ierobežojums⁶⁴⁴ un tas nedrīkst būt patvaļīgs.⁶⁴⁵

Savukārt gadījumos, kad pastāv šaubas par to, vai valsts ir izpildījusi sociālo tiesību nodrošināšanai nepieciešamos pozitīvos pienākumus, Satversmes tiesa noskaidro, vai likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu šo tiesību īstenošanu, vai personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas tiesības vismaz minimālā apmērā un vai ir ievēroti no Satversmes izrietošie vispārējie tiesību principi.⁶⁴⁶

Tomēr Satversmes 92. pants satura ziņā būtiski atšķiras no citām Satversmes pamattiesību daļā ietvertajām normām. Satversmes 92. pants ietver plašu tiesību uz taisnīgu tiesu procesuālo garantiju klāstu, ar šīm garantijām saistītos principus, noteiktos gadījumos arī konkrētas pamattiesības un valsts pozitīvos pienākumus.⁶⁴⁷ Turklāt šā panta trešajā un ceturtajā teikumā vēl papildus izcelti atsevišķi tiesību uz taisnīgu tiesu elementi. Līdz ar to Satversmes 92. panta gadījumā atšķiras arī Satversmes tiesas izmantotās apstrīdēto normu satversmības pārbaudes metodes.

Satversmes 92. pants negarantē personai ikviena jautājuma izlemšanu tiesā, tādēļ vienā no pirmajiem apstrīdētās normas satversmības pārbaudes posmiem Satversmes tiesa noskaidro, vai apstrīdētā norma skar personas “tiesības un likumiskās intereses”.⁶⁴⁸ Plašāk termina

⁶⁴² 2010-62-03 8. punkts.

⁶⁴³ 2002-18-01 secinājumu daļas 5.2.1. punkts.

⁶⁴⁴ 2006-03-0106 33. punkts.

⁶⁴⁵ 2012-16-01 25. punkts.

⁶⁴⁶ 2012-14-03 13. punkts.

⁶⁴⁷ Plašāk sk. šā apkopojuma iepriekšējās nodaļas.

⁶⁴⁸ 2002-20-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2013-18-01 10. punkts; 2014-14-01 8. punkts; 2016-06-01 28. punkts.

“tiesības un likumiskās intereses” saturs ir aplūkots šā apkopojuma 2.1.2. apakšnodaļā. Jāņem vērā, ka šajā pārbaudes posmā izdarītie secinājumi būtiski ietekmē lietas iznākumu. Ja tiek secināts, ka apstrīdētā norma neskar personas “tiesības un likumiskās intereses”, Satversmes tiesai atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktam ir pamats izbeigt tiesvedību lietā.⁶⁴⁹

Tāpat ikvienā nolēmumā par Satversmes 92. pantu Satversmes tiesa noskaidro šā panta saturu un interpretē šo pantu. Satversmes 92. pants Satversmes tiesas judikatūrā interpretēts gan kopsakarā ar citām Satversmes normām un principiem, gan kopsakarā ar Latvijas starptautiskajām saistībām. Svarīgākās atziņas par panta satura noskaidrošanu un attiecīgie piemēri no tiesas judikatūras plašāk apskatīti šā apkopojuma 1.3. apakšnodaļā.

Primārais avots, ko Satversmes tiesa izmanto tiesību uz taisnīgu tiesu satura noskaidrošanai, noteikti ir Konvencijas 6. pants, Septītā protokola 2. un 4. pants, kā arī atbilstošā ECT judikatūra par minēto normu piemērošanu.⁶⁵⁰ Vairākos nolēmumos, īpaši Satversmes tiesas darba pirmajos gados, tiesību uz taisnīgu tiesu saturs interpretēts, izmantojot arī Pakta 14. pantu un tā piemērošanas praksi Cilvēktiesību komitejā.⁶⁵¹ Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā un it sevišķi kopš 2009. gada 1. decembra, kad Latvijai par juridiski saistošu kļuva Harta,⁶⁵² arī Eiropas Savienības tiesību avoti, tai skaitā EST judikatūra, ir tieši piemērojami tiesību uz taisnīgu tiesu satura noskaidrošanā.⁶⁵³

Šis nodaļas mērķis ir apkopot metodes, ko Satversmes tiesa izmantojusi, vērtējot tiesību normu atbilstību Satversmes 92. pantam, salīdzināt tās ar ECT pieeju, izskatot lietas par iespējamajiem Konvencijas 6. panta pārkāpumiem, kā arī sniegt priekšlikumus līdz šim izmantoto metožu pilnveidošanai.

⁶⁴⁹ 2017-20-0103 16. punkts.

⁶⁵⁰ Sk., piemēram: 2001-08-01 secinājumu daļas 3. punkts; 2003-03-01 secinājumu daļas 1. punkts; 2004-06-01 13. punkts; 2012-15-01 12. punkts; 2014-13-01 11. punkts; 2016-06-01 29.1. punkts; 2017-08-01 12. punkts.

⁶⁵¹ Sk., piemēram: 2002-20-0103 secinājumu daļas 1. punkts; 2003-04-01 secinājumu daļas 1.1. punkts.

⁶⁵² Plašāk par Hartas piemērošanu sk.: Lenaerts K. Exploring the Limits of the EU Charter of Fundamental Rights. European Constitutional Law Review, 2012, Vol. 8, No. 3, pp. 375–403.

⁶⁵³ Sk., piemēram: 2021-22-01; 2021-25-03; 2022-05-01.

10.2. Satversmes tiesas nolēmumos izmantoto metožu apskats

Satversmes tiesa, savos spriedumos vērtējot tiesību normu atbilstību Satversmes 92. pantam, galvenokārt izmanto pamattiesību ierobežojuma izvērtējuma un – atsevišķos gadījumos – taisnīgas tiesas garantiju ievērošanas izvērtējuma metodi. Tomēr, ievērojot tiesību uz taisnīgu tiesu saturu, pamattiesību ierobežojuma izvērtējuma metodes izmantošana ne vienmēr ļauj pilnvērtīgi noskaidrot to, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. pantam. Proti, Satversmes 92. panta saturs prasa izmantot dažādas tiesību normu satversmības izvērtēšanas metodes.

Visas ar Satversmes 92. panta ievērošanu saistītās lietas atkarībā no to pamatjautājuma iespējams nosacīti iedalīt vairākās kategorijās. Attiecīgi katras kategorijas lietās tiek izmantotas atšķirīgas tiesību normu satversmības izvērtēšanas metodes. Pēc Satversmes tiesas nolēmumu izpētes Juridiskais departaments piedāvā šādu lietu iedalījumu kategorijās:

- 1) lietas par pieeju tiesai;
- 2) lietas par taisnīgas tiesas garantiju nodrošināšanu;
- 3) lietas par pārsūdzību;
- 4) lietas par nevainīguma prezumpcijas ievērošanu;
- 5) lietas par tiesībām uz taisnīgu atlīdzinājumu.

Šajā apakšnodaļā Satversmes tiesas nolēmumi ir apkopoti atbilstoši minētajām kategorijām, raksturojot izmantotās izvērtēšanas metodes un, ja iespējams, sniedzot priekšlikumus šo metožu pilnveidošanai.

10.2.1. Lietas par pieeju tiesai

10.2.1.1. *Lietas, kurās apstrīdētā norma neparedzēja noteikta jautājuma izskatīšanu “tiesā”*

Normas, kas neparedzēja noteikta jautājuma izskatīšanu “tiesā”, Satversmes tiesa ir vērtējusi, piemēram, lietās Nr. 2002-20-0103 un Nr. 2016-06-01 par speciālo atļauju pieejai valsts noslēpumam anulēšanas procesu, lietā Nr. 2012-15-01 par transportlīdzekļa īpašnieka tiesībām apstrīdēt un pārsūdzēt sodu par pārkāpumu ceļu satiksmē, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, lietā Nr. 2013-18-01 par tiesībām pārsūdzēt lēmumu par ieslodzītā nodarbināšanu ārpus ieslodzījuma vietas, lietā Nr. 2014-09-01 par šķīrējtiesas kompetences pārsūdzību, lietā Nr. 2016-12-01 par tāda lēmuma pārsūdzību, ar kuru notiesātajam pastiprināts soda izciešanas režīms, lietā Nr. 2016-13-01 par tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem, lietā Nr. 2017-20-0103 par tiesībām pārsūdzēt lēmumu, ar kuru atteikta

industriālās drošības sertifikāta izsniegšana un lietā Nr. 2022-03-01 par šķīrējtiesas procesa uzraudzību.

Vairumā šāda veida lietu⁶⁵⁴ Satversmes tiesa visupirms vērtēja, vai apstrīdētā norma skar personas “tiesības un likumiskās intereses”.⁶⁵⁵ Lietā Nr. 2017-20-0103 tiesa secināja, ka tiesības saņemt industriālās drošības sertifikātu neietilpst tiesību uz īpašumu tvērumā, proti, apstrīdētās normas neskar “tiesības un likumiskās intereses”, kuru aizsardzība būtu jānodrošina taisnīgā tiesā. Līdz ar to, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, tiesvedība lietā tika izbeigta.⁶⁵⁶ Tomēr Satversmes tiesas praksē ir bijis arī gadījums, kad pēc secinājuma, ka apstrīdētā norma neskar “tiesības un likumiskās intereses”, tiesvedība tomēr tika turpināta un apstrīdētā norma tika atzīta par atbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.⁶⁵⁷

Secinājusi, ka apstrīdētā norma skar personas “tiesības un likumiskās intereses”, Satversmes tiesa pārbauda, vai personai ir nodrošināta pieeja “tiesai” šā termina institucionālajā nozīmē.⁶⁵⁸ Visbiežāk šādās lietās tiek secināts, ka pieeja “tiesai” nav nodrošināta, bet lēmumu pieņem valsts pārvaldes iestādes vai amatpersonas, prokuratūras amatpersonas vai citu specializēto iestāžu amatpersonas.⁶⁵⁹

Nākamajā pārbaudes posmā Satversmes tiesa izvērtē, vai konkrētā procesa ietvaros personai tiek efektīvi nodrošinātas Satversmes 92. pantam atbilstošas procesuālās tiesības.⁶⁶⁰ Jāņem vērā, ka atsevišķu kategoriju lietās valstij var nebūt pienākuma nodrošināt visas tiesību uz taisnīgu tiesu procesuālās garantijas. Piemēram, lietā Nr. 2016-06-01 tiesa norādīja, ka, ievērojot valsts drošības intereses, speciālās atļaujas anulēšanas procesā personai procesuālās tiesības var tikt nodrošinātas ierobežotā veidā, tomēr neatņemot tās pēc būtības.⁶⁶¹ Tāpat tiesa atzina, ka tiesībām tikt uzklautai, lai gan ierobežotā veidā, tomēr jābūt personai nodrošinātām arī speciālās atļaujas anulēšanas procesā.⁶⁶² Ja tiek secināts, ka kādas no procesuālajām tiesībām apstrīdētā norma personai nenodrošina, tad tiesai ir pamats atzīt šo normu par neatbilstošu Satversmes 92. pantam.⁶⁶³

⁶⁵⁴ Šis izvērtējuma posms netika veikts, piemēram, lietā Nr. 2012-15-01 un Nr. 2014-09-01.

⁶⁵⁵ 2002-20-0103 secinājumu daļas 2. un 3. punkts; 2016-06-01 20.2. un 28. punkts; 2016-12-01 13. punkts; 2016-13-01 11. punkts; 2017-20-0103 16.3. punkts; 2022-03-01 9. punkts.

⁶⁵⁶ 2017-20-0103 16. punkts.

⁶⁵⁷ 2013-18-01 14. punkts.

⁶⁵⁸ 2016-06-01 31. punkts; 2016-13-01 13. punkts.

⁶⁵⁹ Plašāk sk. apkopojuma 3.1.2. apakšnodaļu.

⁶⁶⁰ 2016-06-01 32. punkts; 2016-13-01 14. punkts.

⁶⁶¹ 2016-06-01 32. punkts.

⁶⁶² Turpat, 33.1. punkts.

⁶⁶³ Sk., piemēram: 2016-13-01 15.3. punkts.

Savukārt lietā Nr. 2012-15-01 par transportlīdzekļa īpašnieka tiesībām apstrīdēt sodu par pārkāpumu ceļu satiksmē, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, Satversmes tiesa apstrīdēto regulējumu vērtēja kā tiesību tikt uzklautam un tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumu.⁶⁶⁴ Lietā Nr. 2014-09-01 par tiesībām apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci Satversmes tiesa vispirms secināja, ka no Satversmes 92. panta izriet valsts pienākums radīt tiesisku mehānismu izvērtēšanai, vai persona ir labprātīgi atteikusies no savām tiesībām uz taisnīgu tiesu.⁶⁶⁵ Tomēr, secinot, ka apstrīdētā norma nepiešķir personai tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, lai apstrīdētu šķīrējtiesas kompetenci, tā tika vērtēta kā tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojums.⁶⁶⁶ Turpretim lietā Nr. 2022-03-01 tika vērtēts, vai likumdevējs ir izpildījis no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošo valsts pozitīvo pienākumu nodrošināt šķīrējtiesas procesa uzraudzību.⁶⁶⁷

10.2.1.2. Lietas par tiesas kompetenci

Lietā Nr. 2017-08-01 Satversmes tiesa vērtēja, vai administratīvajai tiesai piešķirtā kompetence atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Satversmes tiesa secināja, ka administratīvajā procesā jāīsteno visaptveroša tiesas kontrole pār izpildvaras lēmumiem un šīs kontroles rezultātā jānovērš tiesību normām neatbilstoša administratīvā akta sekas attiecībā uz personu.⁶⁶⁸ Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesa noskaidroja, vai: 1) administratīvajā procesā tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār izpildvaras lēmumiem; 2) šīs kontroles rezultātā tiesa novērš tiesību normām neatbilstoša administratīvā akta sekas attiecībā uz personu.⁶⁶⁹

Tomēr arī šādu lietu ir iespējams aplūkot kontekstā ar pieeju tiesai. Piemēram, gadījumā, kad noteikta jautājuma izskatīšana vispār ir piekritīga “tiesai” šā termina institucionālajā izpratnē, bet “tiesai” trūkst nepieciešamās kompetences, proti, nav tiesību izlemt noteiktus jautājumus, attiecīgo regulējumu varētu vērtēt kā tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumu.

10.2.1.3. Lietas par tiesāšanās izdevumu regulējumu

Lietā Nr. 2004-16-01 tika vērtēts tas, vai tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilst personas pienākums maksāt valsts nodevu administratīvo pārkāpumu lietās,⁶⁷⁰ lietā Nr. 2011-16-01 –

⁶⁶⁴ 2012-15-01 15.7. un 16.1. punkts.

⁶⁶⁵ 2014-09-01 14. punkts.

⁶⁶⁶ Turpat, 16. un 17. punkts.

⁶⁶⁷ 2022-03-01 10. punkts.

⁶⁶⁸ 2017-08-01 12. punkts.

⁶⁶⁹ Turpat, 13., 14. un 15. punkts.

⁶⁷⁰ 2004-16-01 7.2. punkts.

Civilprocesa likuma regulējums, kas neparedzēja iespēju personu atbrīvot no depozīta maksas maksātnespējas lietās,⁶⁷¹ lietā Nr. 2005-18-01 un lietā Nr. 2008-07-01 – Civilprocesa likuma regulējums, kas neparedzēja iespēju personu atbrīvot no drošības naudas samaksas,⁶⁷² savukārt lietā Nr. 2014-31-01 tika vērtēts personas pienākums atlīdzināt tiesāšanās izdevumus civilprocesā.⁶⁷³ Līdzīgs jautājums tika izlemts arī lietā Nr. 2009-77-01, kurā tika vērtēts Publisko iepirkumu likuma regulējums par apstrīdēšanas iesnieguma nodrošinājuma samaksu kā priekšnoteikumu iespējai vērsties tiesā.⁶⁷⁴

Visās minētajās lietās Satversmes tiesa apstrīdētās normas vērtēja kā pamattiesību ierobežojumu. Proti, lai izvērtētu, vai attiecīgais ierobežojums atbilst Satversmes 92. pantam, tika noskaidrots, vai: 1) ierobežojums ir noteikts ar likumu; 2) tam ir leģitīms mērķis; 3) tas ir samērīgs.

Turpretim lietā Nr. 2021-22-01 par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu civilprocesā, kā arī lietā Nr. 2022-05-01 par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesa pārbaudīja, vai likumdevējs ir izpildījis no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošo valsts pozitīvo pienākumu nodrošināt tiesas pieejamību.⁶⁷⁵

Arī lietā Nr. 2013-04-01 Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētais regulējums skar valsts pienākumu noteikt tādu tiesāšanās izdevumu regulējumu, kas veicina tiesas pieejamību. Satversmes tiesa atzina, ka no Satversmes 92. panta pirmā teikuma valstij izriet pienākums pieņemt tādas tiesību normas, kas taisnīgi noregulē ar juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu saistītos jautājumus.⁶⁷⁶ Pēc tam Satversmes tiesa vērtēja, vai apstrīdētais regulējums personai pēc būtības liedz tādu tiesāšanās izdevumu atlīdzinājumu, kuri uzskatāmi par lietas efektīvai vešanai tiesā nepieciešamiem izdevumiem.⁶⁷⁷ Ievērojot pieteikuma iesniedzēja argumentāciju, Satversmes tiesa secināja: lai noskaidrotu, vai apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 92. pantam, ir jāizvērtē tā atbilstība Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam tiesiskās vienlīdzības principam.⁶⁷⁸ Izvērtējot visus kritērijus, Satversmes tiesa atzina apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 91. pantā noteiktajam

⁶⁷¹ 2011-16-01 8.2. punkts.

⁶⁷² 2005-18-01 9. punkts; 2008-07-01 6. punkts.

⁶⁷³ 2014-31-01 11. punkts.

⁶⁷⁴ 2009-77-01 18. punkts.

⁶⁷⁵ 2021-22-01 10. punkts; 2022-05-01 11. punkts.

⁶⁷⁶ 2009-77-01 19.2. un 19.3. punkts.

⁶⁷⁷ 2013-04-01 19.4. punkts.

⁶⁷⁸ Turpat.

tiesiskās vienlīdzības principam un nosprieda, ka tādējādi tas atbilst arī Satversmes 92. pantam, jo likumdevējs nebija pārkāpis savu rīcības brīvību šajā jomā.⁶⁷⁹ Tomēr jāņem vērā, ka šāda pieeja vairs nav izmantota nevienā citā nolēmumā par tiesību normu atbilstību Satversmes 92. pantam.

10.2.1.4. Lietas par procesuālo termiņu regulējumu

Lietā Nr. 2008-43-0106 Satversmes tiesa kā Satversmes 92. pantā noteikto tiesību ierobežojumu vērtēja regulējumu, kas paredzēja termiņu, kurā persona var apstrīdēt labprātīgi atzītu paternitāti.⁶⁸⁰ Tiesa atzina, ka šādam ierobežojumam ir leģitīms mērķis – bērna tiesību aizsardzība.⁶⁸¹ Savukārt, lai secinātu, vai likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nav pārkāpis samērīguma principu, tiesa noskaidroja, vai ir samērīgi līdzsvarotas bērna tiesības un tās personas tiesības, kura brīvprātīgi atzinusi paternitāti.⁶⁸² Noskaidrojot, vai minētās tiesības ir samērīgi līdzsvarotas, tiesa galvenokārt atsaucās uz 1975. gada 15. oktobra Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4. pantu⁶⁸³, un ierastais samērīguma principa ievērošanas “tests”⁶⁸⁴ šajā lietā izpalika. Proti, secinot, ka apstrīdētā norma nav pretrunā minētās konvencijas 4. pantam, tiesa atzina, ka šī norma atbilst arī Satversmes 92. pantam. Arī šāda pieeja nevienā citā lietā par tiesībām uz taisnīgu tiesu vairs nav tikusi izmantota.

Savukārt lietā Nr. 2019-15-01 par kasācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos, kā arī lietā Nr. 2021-38-01 par apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos tika vērtēts, vai likumdevējs, nosakot pārsūdzības termiņus, ir izpildījis no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošo valsts pienākumu nodrošināt apsūdzētā tiesības uz aizstāvību.⁶⁸⁵

10.2.1.5. Lietas par pārstāvību un tiesībām uz advokāta palīdzību

Ja persona kādu iemeslu dēļ ir kavēta vērsties tiesā, pieeja tiesai nozīmē arī iespēju vērsties tiesā ar pārstāvja starpniecību, proti, personai ir tiesības izvēlēties savu pārstāvi.⁶⁸⁶

⁶⁷⁹ Turpat, 28. punkts.

⁶⁸⁰ 2008-43-0106 9. punkts.

⁶⁸¹ Turpat, 9.2. punkts.

⁶⁸² 2008-43-0106 9.3. punkts.

⁶⁸³ Lieta citstarp bija ierosināta arī par apstrīdētās normas atbilstību minētajai konvencijas normai.

⁶⁸⁴ Proti, izvērtējums: 1) vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama; 3) vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša.

⁶⁸⁵ 2019-15-01 9. punkts; 2021-38-01 12. punkts.

⁶⁸⁶ 2003-10-01 secinājumu daļas 1. punkts.

Personas tiesības uz pārstāvību un advokāta palīdzību ir plašāk aplūkotas Satversmes tiesas lietās Nr. 2003-04-01 un Nr. 2003-10-01. Tajās jēdziens “advokāts” vērtēts plašāk, proti, tā konstitucionāli tiesiskajā nozīmē, ar to saprotot personas tiesības saņemt juridisko palīdzību, brīvi izvēloties aizstāvi vai pārstāvi, kā arī personas tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību. Šajās lietās tiesības uz advokāta palīdzību tika aplūkotas kā tiesību uz taisnīgu tiesu – Satversmes 92. panta pirmā teikuma – sastāvdaļa, analizējot tās kopsakarā ar tiesībām uz pieeju tiesai.⁶⁸⁷ Līdz šim Satversmes tiesa pēc būtības nav atsevišķi vērtējusi tiesību normu atbilstību tieši Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Lietā Nr. 2003-04-01 apstrīdētā norma noteica, ka kasācijas instances tiesā personas lietas ved vienīgi ar advokāta starpniecību. Savukārt lietā Nr. 2003-10-01 apstrīdētā norma noteica, ka par pilnvarotiem pārstāvjiem civilprocesā var būt fizisko personu augšupējie un lejupējie radnieki, laulātais, īstie brāļi un māsas, kā arī persona, kas uz pilnvaras pamata faktiski pārvalda pilnvardevēja mantu. Abos spriedumos tiesa apstrīdēto normu satversmību pārbaudīja, izmantojot pamattiesību ierobežojuma izvērtējuma metodi, un atzina konkrētos pamattiesību ierobežojumus par nesamērīgiem.

10.2.2. Lietas par taisnīgas tiesas garantiju nodrošināšanu

10.2.2.1. Tiesas neatkarība un objektivitāte

Lietā Nr. 2004-19-01 tika vērtēts, vai Satversmes 92. pantam atbilst tāds Civilprocesa likuma regulējums, kas neļauj pārsūdzēt tiesneša atteikumu pieņemt tam pieteikto noraidījumu.⁶⁸⁸ Savukārt lietā Nr. 2012-13-01 Satversmes tiesa vērtēja, vai tiesībām uz taisnīgu un objektīvu tiesu atbilst tāds Civilprocesa likuma regulējums, kas Augstākās tiesas priekšsēdētājam piešķir tiesības iesniegt protestu par spēkā stājušos vispārējās jurisdikcijas tiesas spriedumu.⁶⁸⁹ Abās lietās Satversmes tiesa visupirms secināja, ka apstrīdētās normas skar tiesības uz taisnīgu un objektīvu tiesu, un secīgi noskaidroja, vai tās šo procesuālo garantiju nepārkāpj. Arī lietā Nr. 2017-16-01 un lietā Nr. 2019-23-01 tiesības pieteikt noraidījumu tika aplūkotas kā tiesību uz taisnīgu un objektīvu tiesu sastāvdaļa.⁶⁹⁰

Lietā Nr. 2017-23-01 Satversmes tiesai bija jānoskaidro, vai personai tiek nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu, ja tiesnesis vienpersoniski pieņem lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību kriminālprocesā.⁶⁹¹ Tiesa secināja, ka koleģialitāte ir viens no principiem,

⁶⁸⁷ 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punkts; 2013-04-01 15. punkts.

⁶⁸⁸ 2004-19-01 secinājumu daļa.

⁶⁸⁹ 2012-13-01 secinājumu daļa.

⁶⁹⁰ 2017-16-01 15.1., 15.2. un 15.3. punkts; 2019-23-01 10., 11. punkts.

⁶⁹¹ 2017-23-01 13. punkts.

kas garantē tiesas objektivitāti un ietilpst Satversmes 92. panta tvērumā.⁶⁹² Tiesa noskaidroja arī to, ar ko bija pamatots likumdevēja lēmums savas rīcības brīvības ietvaros paredzēt, ka jautājums par kasācijas tiesvedības ierosināšanu tiek izlemts vienpersoniski krimināllietas iztiesāšanu noslēdzošajā procesuālajā stadijā, kurā pieņemtais lēmums nav pārsūdzams. Tiesa secināja, ka likumdevējs nav vērtējis alternatīvus risinājumus un nav apsvēris to, cik nozīmīgas ir publiski tiesiskās intereses kasācijas instancē kriminālprocesā. Visbeidzot, Satversmes tiesa norādīja: tas, ka jautājums par kasācijas tiesvedības ierosināšanu kasācijas instances tiesā kriminālprocesā tiek izlemts vienpersoniski, nenodrošina tiesības uz taisnīgu tiesu.⁶⁹³

10.2.2.2. Tiesības tikt uzklautam

Lietā Nr. 2003-03-01, vērtējot drošības līdzekļa – apcietinājuma – piemērošanas procesu, Satversmes tiesa citstarp analizēja to, vai “taisnīgai tiesai” atbilstošs process ietver tiesājamā tiesības izteikt tiesai savu viedokli par apcietinājuma termiņa pagarināšanu.⁶⁹⁴

Savukārt lietā Nr. 2008-04-01 par procesuālo sankciju naudas soda veidā Satversmes tiesa vispirms izvērtēja, vai apstrīdētā norma skar personas “tiesības un likumiskās intereses” un vai personai pirms tam, kad tai tiek piemērota procesuālā sankcija, tiek nodrošinātas tiesības tikt uzklautai. Secinājusi, ka minētās tiesības personai netiek nodrošinātas, Satversmes tiesa atzina, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ir ierobežotas. Proti, Satversmes tiesa vērtēja, vai šāds ierobežojums ir noteikts ar likumu, vai tam ir leģitīms mērķis un vai tas atbilst samērīguma principam.⁶⁹⁵

10.2.2.3. Motivēts nolēmums (pamatojuma princips)

Viens no lietā Nr. 2017-16-01 vērtētajiem aspektiem bija tas, vai administratīvā pakāpuma lietā apelācijas instances tiesai, atsakoties ierosināt apelācijas tiesvedību, ir pienākums norādīt atteikuma pamatojumu.⁶⁹⁶ Savukārt lietā Nr. 2017-23-01 tika vērtēts, vai krimināllietā kasācijas instances tiesai, atsakoties ierosināt kasācijas tiesvedību, ir pienākums norādīt šā lēmuma pamatojumu.⁶⁹⁷ Abās minētajās lietās Satversmes tiesa secināja, ka viens no tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem ir pamatojuma princips. Ja apstrīdētā norma neparedz tiesas lēmuma pamatošanu, tad ir pārkāpts minētais princips un līdz ar to arī Satversmes 92. pants.

⁶⁹² Turpat, 13.3. punkts.

⁶⁹³ Turpat, 13.6. punkts.

⁶⁹⁴ 2003-03-01 secinājumu daļas 1. punkts.

⁶⁹⁵ 2008-04-01 13., 14. punkts.

⁶⁹⁶ 2017-16-01 16. punkts.

⁶⁹⁷ 2017-23-01 14. punkts.

Savukārt lietā Nr. 2019-13-01 par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību ar rezolūcijas veidā pieņemtu lēmumu civilprocesā Satversmes tiesa nošķīra no pamatojuma principa izrietošo prasību nolēmumā norādīt tā tiesisko pamatu (jeb tiesību normu, uz kuras pamata atrisinātas konkrētās tiesiskās attiecības) no prasības norādīt nolēmuma motivāciju (jeb tiesas vai tiesneša apsvērumus un secinājumus, kas ļauj izsekot tiesas vai tiesneša domu gaitai). Satversmes tiesa secināja, ka tiesiskais pamats ir jānorāda visos nolēmumos, bet nepieciešamība norādīt motivāciju ir atkarīga no nolēmuma rakstura.⁶⁹⁸

10.2.2.4. Pušu līdztiesība

Lietās Nr. 2009-85-01 un Nr. 2012-05-01 tika vērtēts Civilprocesa likuma regulējums, kas procesa dalībniekiem jautājumā par prasības nodrošinājumu piešķīra atšķirīgu procesuālo tiesību apjomu (atšķirīgas tiesības iesniegt blakus sūdzību). Satversmes tiesa secināja, ka ar šādu regulējumu tiek ierobežota procesuālo tiesību vienlīdzība, kas ietilpst tiesību uz taisnīgu tiesu saturā.⁶⁹⁹ Lietā Nr. 2009-93-01 tika vērtēts Civilprocesa likuma septītās sadaļas regulējums, kas ierobežoja parādnieka tiesības piedalīties saistību bezstrīdus piespiedu izpildes procesā, kā arī pārsūdzēt tiesneša lēmumu.⁷⁰⁰ Savukārt lietā Nr. 2010-08-01 tika vērtēts Civilprocesa likuma regulējums, kas liedza personai tiesības piedalīties nekustamā īpašuma pārdošanā izsolē tiesas ceļā, izteikt iebildumus, iesniegt pierādījumus, kā arī pārsūdzēt šajā procesā pieņemto lēmumu.⁷⁰¹ Visos šajos nolēmumos apstrīdēto normu satversmība tika pārbaudīta, izmantojot pamattiesību ierobežojuma izvērtējuma metodi, proti, noskaidrojot, vai ierobežojums ir noteikts ar likumu, vai tam ir leģitīms mērķis un vai tas ir samērīgs.

Jāņem vērā, ka pušu līdztiesība ir atsevišķs procesuāls princips. Piemēram, ECT, vērtējot iespējamās šā principa pārkāpumus, lielākoties analizē konkrētās lietas faktiskos apstākļus un nevērtē to, vai izņēmumi (atkāpes) no šā principa ir noteikti ar leģitīmu mērķi un ir samērīgi.⁷⁰² Arī Satversmes tiesas turpmākajā darbā būtu ieteicams apsvērt, vai pamattiesību

⁶⁹⁸ 2019-13-01 14. punkts.

⁶⁹⁹ 2018-85-01 13. punkts; 2012-05-01 10. punkts.

⁷⁰⁰ 2009-93-01 12. punkts.

⁷⁰¹ 2010-08-01 12. un 13. punkts.

⁷⁰² Sk., piemēram: ECT 2001. gada 6. februāra sprieduma lietā “*Beer v. Austria*”, pieteikums Nr. 30428/96, 14.–20. punktu, 2003. gada 24. jūlija sprieduma lietā “*Yvon v. France*”, pieteikums Nr. 44962/98, 29.–37. punktu, 2013. gada 25. aprīļa sprieduma lietā “*Zahirović v. Croatia*”, pieteikums Nr. 58590/11, 44.–50. punktu. Noteiktos gadījumos ECT gan ir atzinusi, ka pušu līdztiesības princips nav pārkāpts, ja prokuroram ir piešķirtas plašākas procesuālās tiesības, jo prokurora un prasītāja lomas konkrētā procesa ietvaros bija būtiski atšķirīgas (sk., piemēram, ECT 2002. gada 3. decembra sprieduma lietā “*Berger v. France*”, pieteikums Nr. 48221/99, 38. punktu).

ierobežojuma izvērtējuma metode ir atbilstošākā, vērtējot tiesību normu atbilstību pušu līdztiesības principam.

10.2.2.5. *Res judicata* princips

Lietās Nr. 2001-10-01, Nr. 2012-13-01 un Nr. 2015-19-01 Satversmes tiesa vērtēja, vai apstrīdētā norma nodrošina līdzsvaru starp *res judicata* principu un tiesībām uz taisnīgu spriedumu. Lietā Nr. 2015-19-01 tiesa noskaidroja, vai apstrīdētajās normās noteiktais regulējums nodrošina līdzsvaru *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā.⁷⁰³ Tiesa norādīja, ka līdzsvaru starp *res judicata* principu un taisnīgu spriedumu ir iespējams nodrošināt, ja kriminālprocess sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem tiek atjaunots vienīgi gadījumos, kad tam ir tiesisks pamats, proti, ja sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem var tikt atcelti nevis visi, bet tikai tādi spēkā stājušies tiesas spriedumi, kuri neatbilst taisnīga sprieduma kritērijiem.⁷⁰⁴ Turklāt tiesa atzina, ka minētais līdzsvars nav nodrošināts, ja, pieņemot lēmumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, nav nodrošināta tiesas objektivitātes garantija.⁷⁰⁵

Savukārt lietā Nr. 2012-08-01, izvērtējot to, vai apstrīdētā norma atbilst *res judicata* principam, Satversmes tiesa izmantoja pamattiesību ierobežojuma izvērtējuma metodi, proti, noskaidroja, vai tas apstāklis, ka Augstākās tiesas priekšsēdētājam ir tiesības iesniegt protestu par spēkā stājušos tiesas nolēmumu, samērīgi ierobežo tiesības uz taisnīgu tiesu tām personām, uz kurām šis nolēmums attiecas.⁷⁰⁶ Tā kā, izvērtējot tiesību normu atbilstību *res judicata* principam, Satversmes tiesa izmantojusi atšķirīgas pieejas, tai turpmākajā darbā būtu nepieciešams izšķirties par šādiem gadījumiem atbilstošāko izvērtējuma metodi.

10.2.2.6. *Ne bis in idem* princips

Vērtējot, vai apstrīdētā norma atbilst *ne bis in idem* principam, Satversmes tiesa lietā Nr. 2012-02-0106 ņēma vērā to, ka: 1) dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips ir attiecināms tikai uz krimināltiesību jomu; 2) šā principa satura noskaidrošanai un piemērošanai ir izmantojama ECT sniegtā Konvencijas Septītā protokola 4. panta 1. punkta interpretācija; 3) dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa piemērošanā izšķirošā nozīme ir faktiskajiem

⁷⁰³ 2015-19-01 13. punkts.

⁷⁰⁴ Turpat, 16. punkts.

⁷⁰⁵ Sal.: 2015-19-01 16.1. un 16.3. punkts.

⁷⁰⁶ 2012-08-01 8. punkts.

apstākļiem, uz kuriem tiek balstīta abu sodu piemērošana, proti, no visiem nodarījuma sastāva elementiem īpaši jāizvērtē nodarījuma objektīvā puse – personas uzvedības ārējā izpausme.⁷⁰⁷

10.2.2.7. *Nullum crimen, nulla poena sine lege* princips

Apstrīdētās normas atbilstību *nullum crimen, nulla poena sine lege* principam Satversmes tiesa vērtēja lietās Nr. 2008-09-0106, Nr. 2018-10-0103, Nr. 2019-22-01 un Nr. 2020-23-01.

Noskaidrojot, vai apstrīdētā norma atbilst *nullum crimen, nulla poena sine lege* principam, Satversmes tiesa vērtē to, vai: 1) apstrīdētā norma pieņemta saskaņā ar Saeimas kārtības rullī un vai tās pieņemšanas procedūrā Saeimā nav pieļauti kādi pārkāpumi; 2) apstrīdētā norma ir pietiekami skaidra un tās piemērošanas sekas – paredzamas. Satversmes tiesa īpaši uzsvērusi, ka likumdevēja pienākums pieņemt pietiekami skaidras normas nevar tikt pārspīlēts. Pretējā gadījumā likumi kļūtu pārāk sastinguši un kazuistiski un vairs nebūtu uzskatāmi par taisnīgiem, ņemot vērā attiecību mainību vai konkrētās lietas īpašos apstākļus.⁷⁰⁸

10.2.3. Lietas par pārsūdzību

Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka likumdevējs, ievērojot savas rīcības brīvības robežas, kas izriet no Latvijas tiesību sistēmas un valstij saistošiem starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, var noteikt tādas lietu kategorijas, kurās tiesas nolēmumi nav pārsūdzami. Proti, Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu neparedz tiesības uz ikvienas lietas pārsūdzību un izskatīšanu augstākā instancē.⁷⁰⁹ Tomēr atsevišķu kategoriju lietās Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā prasa nodrošināt nolēmumu pārsūdzību.

10.2.3.1. *Pārsūdzība “krimināllietās”*

Uz lietām, kuras pielīdzināmas krimināllietām Konvencijas 6. panta izpratnē, ir attiecināms Konvencijas Septītā protokola 2. pants. Tas noteic, ka ikvienai personai, kuru tiesa atzinusi par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, ir tiesības uz vainas pierādījuma vai sprieduma pārskatīšanu augstākā instancē. Satversmes tiesa, atsaucoties uz ECT judikatūru, ir norādījusi, ka Konvencijas Septītā protokola 2. panta minimālais standarts noteic valsts pienākumu nodrošināt pārsūdzības tiesības tajās lietās, kas ir pielīdzināmas krimināllietām Konvencijas 6. panta izpratnē, ja vien valsts nav izmantojusi tiesības paredzēt citādu procedūru,

⁷⁰⁷ 2012-02-0106 14. un 15. punkts.

⁷⁰⁸ 2008-09-0106 7.2. punkts; 2018-10-0103 13.2. punkts; 2019-22-01 19. punkts.

⁷⁰⁹ Sk., piemēram: 2014-23-01 11. punkts.

piemēram, attiecībā uz maznozīmīgiem pārkāpumiem.⁷¹⁰ ECT arī ir atzinusi to, ka Konvencijas dalībvalstīm principā ir plaša rīcības brīvība, nosakot, kā īstenojamas Konvencijas Septītā protokola 2. pantā noteiktās tiesības.⁷¹¹ Tomēr jebkuram tiesību uz pārsūdzību ierobežojumam jābūt noteiktam ar leģitīmu mērķi, un šis ierobežojums nedrīkst aizskart pašu tiesību uz pārsūdzību būtību.⁷¹²

Lai noskaidrotu, kādā līmenī nodrošināma pamattiesību aizsardzība konkrētajā gadījumā, proti, lai noskaidrotu, vai attiecīgā situācija ietilpst Konvencijas 6. pantā lietoto jēdzienu “izvirzītās apsūdzības pamatotība krimināllietā” un “apsūdzība noziedzīgā nodarījumā” tvērumā, Satversmes tiesa vairākkārt izmantojusi t. s. *Engel* lietas testu.⁷¹³ Proti, tiesa pārbaudīja, vai konkrētā situācija (pārkāpums vai noziedzīgs nodarījums) atbilst vienam no šādiem kritērijiem: 1) konkrētā nodarījuma kvalifikācija valsts tiesību aktos saistībā ar krimināltiesībām; 2) konkrētā nodarījuma raksturs un smagums; 3) attiecīgajai personai par nodarījumu draudošā soda bardzība.⁷¹⁴

Attiecībā uz administratīvo pārkāpumu lietām Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā ir ietverti gan tādi administratīvo pārkāpumu sastāvi, kuru gadījumā kā sankciju var piemērot sodu, kas atbilst krimināltiesiskai sankcijai pielīdzināmam sodam, gan arī tādi administratīvo pārkāpumu sastāvi, kuru gadījumā var piemērot sodus, kas šai sankcijai nav pielīdzināmi.⁷¹⁵ Tomēr, ievērojot to, ka likumdevējs no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas ir attiecinājis uz visām administratīvo pārkāpumu lietām, valstij administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā jānodrošina tādas pašas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas kā krimināllietās.⁷¹⁶ Tādējādi administratīvo pārkāpumu lietās personai ir jābūt nodrošinātām tiesībām uz pārsūdzību vismaz vienā instancē. Tomēr valstij nav pienākuma šīs kategorijas lietās nodrošināt arī kasācijas instances tiesu.⁷¹⁷ Savukārt lietā Nr. 2010-01-01 par kasācijas instances tiesu administratīvo pārkāpumu lietās Satversmes tiesa konstatēja, ka iepriekšējais regulējums paredzēja kasācijas

⁷¹⁰ 2017-16-01 9.2. punkts.

⁷¹¹ Sk., piemēram, ECT 2001. gada 13. februāra sprieduma lietā “*Krombach v. France*”, pieteikums Nr. 29731/96, 96. punktu.

⁷¹² ECT 2005. gada 6. septembra sprieduma lietā “*Gurepka v. Ukraine*”, pieteikums Nr. 61406/00, 59. punkts; 2007. gada 15. novembra sprieduma “*Galstyan v. Armenia*”, pieteikums Nr. 26986/03, 125. punkts; 2015. gada 4. jūnija sprieduma lietā “*Ryslan Yakovenko v. Ukraine*”, pieteikums Nr. 5425/11, 78. punkts.

⁷¹³ ECT 1976. gada 8. jūnija sprieduma lietā “*Engel and Others v. the Netherlands*”, pieteikums Nr. 5100/71, Nr. 5101/71, Nr. 5102/71, Nr. 5354/72 un Nr. 5370/72, 82. punkts; šis “tests” izmantots arī citās ar tiesībām uz taisnīgu tiesu saistītās lietās, lai noskaidrotu, vai uz tām attiecināms Konvencijas 6. panta “krimināltiesiskais zars”.

⁷¹⁴ Sk., piemēram: 2001-17-0106 secinājumu daļas 6.1. punkts; 2006-28-01 13. punkts; 2008-04-01 10. punkts; 2012-15-01 13.1. punkts; 2015-25-01 13. un 14. punkts; 2017-16-01 9.2. punkts.

⁷¹⁵ 2017-16-01 9.2. punkts.

⁷¹⁶ Turpat, 9.2. punkts.

⁷¹⁷ 2010-01-01 10. punkts.

instanci šajās lietās, un tādēļ apstrīdētā norma, kas noteica, ka apelācijas instances tiesas spriedums nav pārsūdzams, tika vērtēta kā pamattiesību ierobežojums un atzīta par samērīgu.⁷¹⁸

10.2.3.2. *Pārsūdzība citu kategoriju lietās*

Satversmes tiesa vairākkārt izskatījusi lietas, kurās bija jāvērtē, vai Satversmes 92. pants prasa noteiktu kategoriju civillietām paredzēt pārsūdzību augstākas instances tiesā. Šādās lietās pārbaude tiek veikta divos posmos. Tiesa noskaidro: 1) kāds ir tās lietu kategorijas raksturs, kuras ietvaros tiesas nolēmums tiek pieņemts, un kāds ir likumdevēja mērķis šīs lietu kategorijas regulēšanā; 2) vai personai tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process tās instances tiesā, kas pieņem attiecīgo nolēmumu.⁷¹⁹ Minētā metode ir izmantota lielākoties spriedumos par sevišķajā tiesāšanās kārtībā izskatāmajām lietām (Civilprocesa likuma sestās sadaļas izpratnē), piemēram, par maksātnespējas procesa lietām.⁷²⁰

Savukārt lietā Nr. 2013-02-01 par Augstākās tiesas senatoru kolēģijas tiesībām atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību civillietā⁷²¹ Satversmes tiesa norādīja, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums neparedz valsts pienākumu nodrošināt ikvienas civillietas izskatīšanu kasācijas kārtībā.⁷²² Attiecīgi tiesības uz pieeju apelācijas un kasācijas instances tiesai neietver prasību ikvienu lietu izskatīt pēc būtības un sagatavot pilnu tiesas spriedumu. Līdz ar to Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma neaizskar no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesības uz pieeju tiesai.⁷²³ Lai gan šī lieta tika ierosināta uz konstitucionālās sūdzības pamata, Satversmes tiesa pēc minētā secinājuma nevis izbeidza tiesvedību, bet gan atzina apstrīdēto normu par atbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.⁷²⁴

Lietā Nr. 2013-02-01 izdarītie secinājumi ir diskutabli divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, lietās, kas skar kāda nolēmuma pārsūdzību augstākā tiesu instancē, nav pamata lietot jēdzienu “pieeja tiesai” (arī pieeja apelācijas vai kasācijas instances tiesai). Ar “pieeju tiesai” jāsaprot tiesības vispār panākt strīda izskatīšanu tiesā, proti, uzsākt tiesas procesu.⁷²⁵ Tiesības pārsūdzēt pirmās instances tiesas nolēmumu apelācijas un kasācijas kārtībā ir citas, no tiesībām uz pieeju tiesai atšķirīgas tiesības. Otrkārt, atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai gadījumā, kad kāda situācija

⁷¹⁸ 2010-01-01 11. punkts un 15. punkts.

⁷¹⁹ 2001-08-01 secinājumu daļas 4. punkts; 2014-23-01 11. punkts; 2016-01-01 9. punkts.

⁷²⁰ Turpat.

⁷²¹ Prasības tiesvedībā jeb vispārējā kārtībā.

⁷²² 2013-02-01 10.3. punkts.

⁷²³ Turpat, 11. punkts.

⁷²⁴ Turpat, nolēmumu daļa.

⁷²⁵ Sk., piemēram: Jacobs, White, and Ovey. The European Convention on Human Rights. Seventh Edition. Oxford University Press, 2017, p. 285.

neietilpst konkrēto pamattiesību tvērumā un tādējādi neaizskar personas pamattiesības, tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu. Tātad, ja lietā Nr. 2013-02-01 tika secināts, ka apstrīdētā norma neaizskar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības, nebija pamata atzīt šo normu par atbilstošu Satversmes 92. pantam.

10.2.4. Lietas par nevainīguma prezumpcijas ievērošanu

Lietā Nr. 2005-22-01 Satversmes tiesa, noskaidrojot, vai apstrīdētā norma atbilst nevainīguma prezumpcijai, kumulatīvi vērtēja to, vai apstrīdētā norma pārkāpj kādu no trim nevainīguma prezumpcijas elementiem. Tie ir šādi:

1) nevainīguma prezumpcija aizsargā personu, lai to neatzītu par vainīgu, kamēr tās vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu. It īpaši šis princips ir saistošs kriminālprocesa virzītājiem – izmeklētājam, prokuroram, tiesnesim;

2) personai nav jāpierāda savs nevainīgums. Vainas pierādīšanas nasta gulstas uz procesa virzītāju – izmeklētāju un prokuroru;

3) visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kas ir apsūdzēta. Nereabilitējoša un notiesājoša nolēmuma pamatā jābūt likumā noteiktajā kārtībā konstatētiem pierādījumiem, nevis pieņēmumiem.⁷²⁶

Lietās Nr. 2012-15-01, Nr. 2015-25-01 un Nr. 2022-22-01 tiesa nevainīguma prezumpciju aplūkojusi kontekstā ar fakta legālās prezumpcijas principu. Satversmes tiesa kumulatīvi vērtēja, vai fakta legālā prezumpcija:

1) ir pienācīgā kārtībā noteikta likumā un tiek viennozīmīgi attiecināta uz precīzi definētām, specifiskām situācijām. Proti, tiesa noskaidro, vai šāda prezumpcija likumā ir paredzēta *expressis verbis* un vai to paredzēts attiecināt uz ierobežotu situāciju loku;

2) ir noteikta leģitīma mērķa sasniegšanai. Proti, tiesa pārlicinās, vai šāda prezumpcija ir noteikta kādu būtisku valsts, sabiedrības vai privātpersonu interešu aizsargāšanai;

3) tiek līdzsvarota, nodrošinot personai citas tiesību uz taisnīgu tiesu saturā ietilpstošās procesuālās garantijas, turklāt tādas, ko persona var pietiekami viegli īstenot. Proti, tiesa noskaidro, vai personai, attiecībā uz kuru fakta legālā prezumpcija tiek piemērota, vienlaikus tiek nodrošināta iespēja ar tās rīcībā jau esošiem vai tai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem atspēkot šo prezumpciju un tādējādi pierādīt savu nevainīgumu.⁷²⁷

⁷²⁶ 2005-22-01 secinājumu daļas 4. punkts.

⁷²⁷ 2012-15-01 15.1. un 15.2. punkts; 2015-25-01 19. punkts; 2022-22-01 12. punkts.

Savukārt lietā Nr. 2019-08-01 nevainīguma prezumpcija aplūkota, vērtējot personas atstādināšanu no amata pienākumu izpildes saistībā ar kriminālprocesu. Satversmes tiesa vērtēja:

- 1) vai konstatējami konkrēti izteikumi par personas vainu;
- 2) vai atstādināšana no amata ir preventīva un noteikta sabiedrības interesēs;
- 3) kā atstādināšana ietekmē personas tiesības uz nevainīguma prezumpciju un vai ir paredzētas garantijas ilgstošas atstādināšanas gadījumā.⁷²⁸

10.2.5. Lietas par tiesībām uz taisnīgu atlīdzinājumu

Atbilstoši lietās Nr. 2011-21-01 un Nr. 2014-06-03 norādītajam Satversmes tiesa, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību tiesībām saņemt taisnīgu atlīdzinājumu, ņem vērā to, vai:

- 1) apstrīdētā norma liedz tiesai iespējas atjaunot taisnīgumu katrā konkrētā gadījumā, proti, vai tiesai ir iespējas, balstoties uz racionāliem juridiskiem apsvērumiem, izlemt visus jautājumus par atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanu;
- 2) konkrētajā tiesību aktā likumdevējs ir noregulējis visus Satversmes 92. panta trešā teikuma praktiskās īstenošanas priekšnoteikumus;
- 3) vai apstrīdētā norma ļauj efektīvi saņemt taisnīgu atlīdzinājumu par nepamatotu vai prettiesisku cita tiesību subjekta rīcību – darbību vai bezdarbību;
- 4) apstrīdētā norma īsteno abas atlīdzinājuma funkcijas, proti, vai tā ne tikai ļauj piešķirt apmierinājumu cietušajam, bet arī pilda prevencijas funkciju – attur tiesību pārkāpējus no līdzīga nodarījuma nākotnē.⁷²⁹

Turklāt Satversmes tiesa ir īpaši uzsvērusi, ka Satversmes 92. panta trešajā teikumā lietotais termins “atbilstīgs atlīdzinājums” nav interpretējams tādējādi, ka ar to būtu saprotams tikai naudas maksājums.⁷³⁰ Minētais termins ietver jebkuru taisnīgu gandarījumu, kas konkrētajā tiesiskajā situācijā ir samērojams ar personas tiesību aizskārumu. Tādējādi, ņemot vērā, piemēram, tiesību pārkāpuma veidu vai raksturu, apdraudēto tiesisko interesi, aizskarto tiesisko subjektu vai nodarītā kaitējuma smagumu, “atbilstīgs atlīdzinājums” var izpausties arī nemantiskā veidā.⁷³¹

⁷²⁸ 2019-08-01 20. punkts.

⁷²⁹ 2011-21-01 7. un 11.1.–11.3. punkts.

⁷³⁰ 2011-21-01 11.1. punkts.

⁷³¹ Turpat.

10.3. Satversmes tiesas un ECT izmantoto metožu salīdzinājums

ECT un Satversmes tiesas izmantotās metodes tiesību uz taisnīgu tiesu aspektā lielākoties ir līdzīgas, tomēr ir konstatējamas arī vērā ņemamas atšķirības. Tās pamatā ir izskaidrojamas ar abu tiesu atšķirīgajām funkcijām un uzdevumiem.

ECT “mugurkauls” ir individuālo sūdzību iesniegšana un izskatīšana. Citiem vārdiem sakot, ECT katrā konkrētajā lietā vērtē tās apstākļus un izvairās no nepieciešamības abstrakti vērtēt Konvencijas dalībvalstu tiesību sistēmu atbilstību Konvencijai. Tāpēc arī, pārbaudot to, vai konkrētā lietā ir pārkāptas Konvencijas 6. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu, ECT vērtē tiesvedību visā tās kopumā.⁷³² Šādai pieejai ir ļoti praktiskas sekas. Piemēram, tad, ja kriminālprocesā tiek pieļauti Konvencijas 6. panta pārkāpumi, bet persona vēlāk tiek attaisnota, tā vairs nav uzskatāma par “cietušo” Konvencijas 35. panta izpratnē.⁷³³ Tāpat Konvencijas 6. panta pārkāpumu var novērst citi tiesvedības aspekti vai šāds pārkāpums var tikt labots apelācijas instances tiesā.

Savukārt Satversmes tiesas uzdevums ir aizsargāt personas pamattiesības, kuras ir aizskartas, nodrošināt tādas tiesību sistēmas pastāvēšanu, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiktu novērstas regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem), kā arī dot savu vērtējumu konstitucionāli nozīmīgos jautājumos.⁷³⁴ Ja spēkā esošs tiesiskais regulējums vispār pieļauj tādu situāciju, kurā tā piemērošana varētu novest pie Satversmē noteikto pamattiesību pārkāpuma, tad Satversmes tiesai šāds regulējums jāatzīst par neatbilstošu Satversmei un spēkā neesošu.⁷³⁵

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka tās funkcija un uzdevumi ir plašāki nekā ECT funkcija un uzdevumi.⁷³⁶ ECT pamatā vērtē to, vai pieteikuma iesniedzējam bija pienācīgas iespējas izteikties par lietu un apstrīdēt pierādījumus; principā tā nevērtē to, vai nacionālās tiesas ir pieņēmušas pareizu vai nepareizu lēmumu.⁷³⁷

Tā kā dalībvalstu tiesām ir atstāta visnotaļ plaša rīcības brīvība, ECT izmanto tā saucamo *sui generis* testu, kura rezultāts ir atkarīgs no katras konkrētās lietas apstākļiem.⁷³⁸

⁷³² Sk., piemēram: ECT 1988. gada 12. jūlija sprieduma lietā “*Schenk v. Switzerland*”, pieteikuma Nr. 10862/84, 46. punkts. Neraugoties uz to, ka pierādījumi, kas tika izmantoti pret pieteikuma iesniedzēju, bija iegūti nelikumīgi, ECT vērtēja, vai tiesības uz taisnīgu tiesu viņam bija nodrošinātas visā tiesvedībā kopumā.

⁷³³ Sk., piemēram: ECT 2003. gada 4. septembra lēmuma lietā “*Osmanov and Husseinov v. Bulgaria*”, pieteikumu Nr. 54178/00 un 59901/00, 3. punkts. Šāda pieeja gan netiek attiecināta uz sūdzībām par pārmērīgi ilgu tiesvedību.

⁷³⁴ 2008-35-01 11.2. punkts.

⁷³⁵ 2017-23-01 14. punkts.

⁷³⁶ Turpat.

⁷³⁷ ECT 2002. gada 6. jūnija lēmums lietā “*Karalevičius v. Lithuania*”, pieteikuma Nr. 53254/99.

⁷³⁸ Vitkauskas D., Dikov G. Protecting the Right to a Fair Trial under the European Convention on of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe, 2012, pp. 9–10.

Sui generis testa ietvaros pamatā tiek vērtēts tas, vai attiecīgās tiesības nav liegtas pēc būtības. Tomēr daži tiesību uz taisnīgu tiesu elementi, piemēram, pieeja tiesai, ir vērtēti līdzīgi kā Konvencijas 8.–11. pantā garantētās tiesības, proti, izmantojot ierobežojuma atbilstības un samērīguma testu.⁷³⁹

⁷³⁹ Vitkauskas D., Dikov G. Protecting the Right to a Fair Trial under the European Convention on of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe, 2012, pp. 9–10.

10.4. Secinājumi un priekšlikumi

Šā apkopojuma ietvaros Satversmes tiesas Juridiskais departaments ir analizējis vairāk nekā 90 Satversmes tiesas nolēmumu par dažādiem ar tiesībām uz taisnīgu tiesu saistītiem jautājumiem. Šā darba rezultāts ir detalizēts Satversmes 92. pantā ietvertu terminu, garantiju, principu, tiesību un valsts pienākumu katalogs, kas uzskatāmi atspoguļots šā apkopojuma satura rādītājā. No vairāk nekā 90 nolēmumiem atbilstošajās apkopojuma nodaļās ir iekļautas būtiskākās Satversmes tiesas atziņas, kas raksturo Satversmes 92. panta saturu. Ir apkopotas arī metodes, kas Satversmes tiesas nolēmumos izmantotas, izvērtējot apstrīdēto tiesību normu atbilstību Satversmes 92. pantam.

Apkopojot Satversmes tiesas nolēmumus par Satversmes 92. pantu, kā arī salīdzinot tiesas izmantotās metodes ar ECT pieeju lietām par iespējamiem Konvencijas 6. pantā noteikto tiesību pārkāpumiem, Juridiskais departaments nonācis pie šādiem secinājumiem un izvirza šādus priekšlikumus:

1. Satversmes 92. pants ietver plašu tiesību uz taisnīgu tiesu procesuālo garantiju klāstu, ar šīm garantijām saistītos principus, noteiktos gadījumos arī konkrētas pamattiesības un valsts pozitīvos pienākumus. Tādējādi Satversmes 92. pants satura ziņā būtiski atšķiras no citām Satversmes pamattiesību daļā ietvertajām normām un Satversmes 92. panta gadījumā atšķiras arī Satversmes tiesas izmantotās apstrīdēto normu satversmības pārbaudes metodes.

2. Satversmes 92. panta saturs noskaidrojams kopsakarā ar Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā, kā arī saistībām, ko Latvija uzņēmusies līdz ar dalību Eiropas Savienībā. Proti, tiesību uz taisnīgu tiesu saturs katrā konkrētajā gadījumā noskaidrojams, ievērojot Konvencijas normas un to piemērošanas praksi ECT, kā arī Eiropas Savienības tiesības un to piemērošanas praksi EST. Turklāt jāņem vērā, ka starptautiskajās cilvēktiesībās un Eiropas Savienības tiesībās tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzības līmenis arvien vairāk paaugstinās, tādēļ pēc iespējas jāizmanto aktuālākā un jaunākā šo tiesību piemērošanas prakse.⁷⁴⁰

⁷⁴⁰ Piemēram, sākotnēji ES līmenī dalībvalstis sadarbojās Eiropas apcietināšanas ordera procesā un atsevišķu nolēmumu atzīšanā un izpildē kriminālprocesa ietvaros. Lai nodrošinātu minēto sadarbību un veicinātu savstarpējas atzīšanas principa piemērošanu, 2004. gadā Hāgas programmā tika akcentēta nepieciešamība izstrādāt vienotus minimālos procesuālo tiesību standartus. Rezultātā 2009. gada 30. novembrī Eiropas Savienības Padome pieņēma rezolūciju par ceļvedi aizdomās turētu vai apsūdzētu personu procesuālo tiesību stiprināšanai kriminālprocesā. Laikā no 2010. līdz 2013. gadam tika pieņemtas vairākas Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas, piemēram, par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā, par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā, par cietušo tiesībām, par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā. Savukārt 2016. gadā ir pieņemtas vairākas direktīvas, kas vērstas uz vēl plašāku tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu (*sk., piemēram, direktīvu 2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus*

3. Noskaidrojot Satversmes 92. panta saturu un to, vai apstrīdētā norma skar personas “tiesības un likumiskās intereses”, Satversmes tiesa vairākos gadījumos ir secinājusi, ka konkrētais jautājums neietilpst Satversmes 92. panta tvērumā vai arī apstrīdētā norma neskar personas “tiesības un likumiskās intereses”. Tomēr attiecīgo lietu iznākums ir bijis atšķirīgs. Vienā gadījumā tiesvedība izbeigta, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.⁷⁴¹ Savukārt divos citos apstrīdētā norma atzīta par atbilstošu Satversmes 92. pantam.⁷⁴² Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai par tiesību normu atbilstību citām Satversmes 8. nodaļā ietvertajām pamattiesībām gadījumā, kad attiecīgā situācija neietilpst konkrēto pamattiesību tvērumā un tādējādi neaizskar personas pamattiesības, tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.⁷⁴³ Līdz ar to arī tādos gadījumos, kad konkrēts jautājums neietilpst Satversmes 92. panta tvērumā vai apstrīdētā norma neskar personas “tiesības un likumiskās intereses”, tiesai nav pamata turpināt tiesvedību lietā.

4. Satversmes 92. panta satura noskaidrošana un interpretācija noteic katrā konkrētajā gadījumā izmantojamo apstrīdētās normas satversmības pārbaudes metodi. Pamatā tiesības uz taisnīgu tiesu būtu vērtējamas kā to institucionālo un procesuālo garantiju kopums, kuras valstij ir jānodrošina katram indivīdam. Tomēr atsevišķos gadījumos apstrīdētās normas var tikt vērtētas, pārbaudot, vai valsts ir izpildījusi noteiktu pienākumu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā, vai izmantojot pamattiesību ierobežojuma izvērtējuma metodi.

5. Visas ar Satversmes 92. panta ievērošanu saistītās lietas atkarībā no to pamatjautājuma iespējams nosacīti iedalīt vairākās kategorijās: 1) lietas par pieeju tiesai; 2) lietas par taisnīgas tiesas garantiju nodrošināšanu; 3) lietas par pārsūdzību; 4) lietas par nevainīguma prezumpcijas principa ievērošanu; 5) lietas par tiesībām uz taisnīgu atlīdzinājumu. Attiecīgi arī katras kategorijas lietās izmantojamās tiesību normu satversmības izvērtēšanas metodes ir atšķirīgas.

6. Lietās par pieeju tiesai apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. pantam iespējams pārbaudīt, atbildot uz šādiem jautājumiem:

nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā; direktīvu 2016/800 par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā; direktīvu 2016/1919 par juridisko palīdzību aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem kriminālprocesā un pieprasītajām personām Eiropas apcietināšanas ordera procesā).

⁷⁴¹ 2017-20-0103 16. punkts.

⁷⁴² 2013-02-01 11. un 12. punkts; 2013-18-01 12.2. un 14. punkts.

⁷⁴³ Sk., piemēram: 2009-100-03 9.5. punkts; 2014-35-03 12. punkts; 2016-03-01 12. punkts; 2017-01-01 19. punkts; 2018-12-01 20.5. punkts.

6.1. Vai apstrīdētā norma skar “tiesības un likumiskās intereses”?

6.2. Vai ir ierobežotas tiesības uz pieeju tiesai:

- šā termina institucionālajā izpratnē vai
- pēc būtības, proti, kādai citai institūcijai, kas nodrošina tiesību uz taisnīgu tiesu “kodolu”?

6.3. Vai šāds ierobežojums ir noteikts ar likumu?

6.4. Vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis?

6.5. Vai ierobežojums ir samērīgs?

7. Pieveca tiesai ir tiesības vispār panākt strīda izskatīšanu tiesā, proti, uzsākt tiesas procesu. Tiesības uz pieeju tiesai atšķiras no tiesībām pārsūdzēt nolēmumu apelācijas un kasācijas kārtībā. Tāpēc lietās, kas skar kāda nolēmuma pārsūdzību augstākas instances tiesā, nav pamata lietot jēdzienu “pieveca tiesai”.

8. Lietās, kas skar valsts pozitīvo pienākumu izpildi vai ir saistītas ar taisnīgas tiesas garantiju nodrošināšanu, būtu jāizvairās no bieži izmantotās atziņas, ka tiesības uz taisnīgu tiesu var ierobežot, un attiecīgi no pamattiesību ierobežojuma izvērtēšanas metodes izmantošanas.

9. Vairākās lietās, kas saistītas ar tiesību normu atbilstību pušu līdztiesības principam, Satversmes tiesa izmantojusi pamattiesību ierobežojuma izvērtējuma metodi. Tomēr pušu līdztiesība ir atsevišķs procesuāls princips (garantija), tādēļ turpmāk būtu apsverams, vai pamattiesību ierobežojuma izvērtējuma metode ir atbilstošākā, izskatot ar šā principa ievērošanu saistītās lietas.

10. No vairākām Satversmes tiesas atziņām izriet secinājums, ka noteiktās lietās tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas var netikt nodrošinātas pilnā apmērā.⁷⁴⁴ Šobrīd Satversmes tiesas judikatūrā nav rodama viennozīmīga atbilde uz jautājumu, kuras no taisnīgas tiesas garantijām varētu uzskatīt par absolūtām un nodrošināmām jebkuras kategorijas lietās. Iespējams, viena no šādām garantijām ir neatkarība un objektivitāte, tai vairākos tiesas nolēmumos ir pievērsta pastiprināta uzmanība, un tā attiecināta ne vien uz “tiesu” šā termina institucionālajā izpratnē, bet arī uz citām institūcijām, piemēram, prokuratūru un valsts pārvaldes iestādi.⁷⁴⁵ Šādu garantiju uzskaitīšana varētu stiprināt tiesību uz taisnīgu tiesu

⁷⁴⁴ Sk., piemēram: 2016-06-01 32. punkts.

⁷⁴⁵ Sk., piemēram: 2015-19-01 16.1. punkts; 2016-12-01 14.6. punkts.

aizsardzības līmeni, tāpēc Satversmes tiesas judikatūrā būtu vērts detalizētāk risināt šo jautājumu.

11. Satversmes tiesas nolēmumos reti kad ir aplūkoti tiesas sprieduma efektīvas izpildes jautājumi. Lietā Nr. 2014-13-01 Civilprocesa likuma regulējums, kas lietās par darba samaksas piedziņu liedza veikt sprieduma izpildes pagriezienu, tika vērtēts kā minēto tiesību ierobežojums.⁷⁴⁶ Proti, tika pārbaudīts, vai tas ir noteikts ar likumu, vai tam ir leģitīms mērķis un vai tas atbilst samērīguma principam. Tomēr, ievērojot tiesību uz taisnīgu tiesu komplicēto raksturu, varētu rasties tādas situācijas, kad tiesas sprieduma efektīvas izpildes jautājumi aplūkojami nevis kā pamattiesību ierobežojumi, bet gan noteikta satura procesuālas garantijas. Tādēļ turpmākajā tiesas darbā būtu vērts plašāk atklāt tiesību uz sprieduma efektīvu izpildi saturu.

12. Lai palīdzētu gūt pilnvērtīgu priekšstatu par tiesību uz taisnīgu tiesu saturu un piemērojamo apstrīdētās normas satversmības izvērtējuma metodi konkrētajā gadījumā, Satversmes tiesas Juridiskais departaments piedāvā lietas sagatavošanas laikā pievērst uzmanību šādiem jautājumiem:

Jautājums	Ieteicamie avoti
Vai apstrīdētā norma skar personas “tiesības un likumiskās intereses”?	<i>sk., piemēram, atbilstošo tiesas judikatūru apkopojuma 2.1.2. apakšnodaļā</i>
Vai ir ierobežotas tiesības uz pieeju “tiesai” šā termina institucionālā izpratnē vai “tiesai” pēc būtības (institūcijai, kas nodrošina tiesību uz taisnīgu tiesu “kodolu”)?	<i>sk., piemēram, atbilstošo tiesas judikatūru apkopojuma 3.1. apakšnodaļā</i>
Vai apstrīdētā norma skar pārsūdzības jautājumus?	
Vai konkrētā lieta vai pārkāpums pielīdzināms “krimināllietai” Konvencijas izpratnē?	<i>sk. ECT judikatūrā nostiprinātos kritērijus, arī apkopojuma 10.2.3.1. apakšnodaļu</i>
Kāds ir Konvencijas, citu starptautisko cilvēktiesību avotu, Eiropas Savienības tiesību standarts jomā, uz kuru attiecas apstrīdētā norma?	<i>sk. aktuālo ECT un EST judikatūru</i>
Vai konkrētās kategorijas lietās jānodrošina visas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas pilnā apmērā?	

⁷⁴⁶ 2014-13-01 13. punkts.

• Vai personai tiek nodrošinātas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas?	sk. apkopojuma 3., 5., 6. nodaļu, aktuālo ECT un EST judikatūru
• Vai apstrīdētā norma skar nevainīguma prezumpcijas principa ievērošanu?	sk. apkopojuma 7.2. apakšnodaļu, aktuālo ECT un EST judikatūru
• Vai apstrīdētā norma skar tiesības saņemt taisnīgu atlīdzinājumu?	sk. apkopojuma 8. nodaļu, aktuālo ECT un EST judikatūru

Apkopojumā izmantoto nolēmumu rādītājs

	Nolēmums	Apkopojuma nodaļa
1.	Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra <u>spriedums lietā Nr. 2001-07-0103</u> “Par likuma “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” 2. panta un Ministru kabineta 1998. gada 31. augusta noteikumu Nr. 327 “Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība” 3. punkta 1. apakšpunkta atbilstību Satversmes 91. un 92. pantam”	8.1.; 8.2.
2.	Satversmes tiesas 2002. gada 17. janvāra <u>spriedums lietā Nr. 2001-08-01</u> “Par Civilprocesa likuma 348. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.3.2.; 2.2.2.4.; 3.1.1.1.; 5.8., 5.10.
3.	Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta <u>spriedums lietā Nr. 2001-10-01</u> “Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 390.–392. ² panta un 1997. gada 20. februāra likuma “Grozījumi Latvijas Kriminālprocesa kodeksā” pārejas noteikumu 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.1.; 1.3.1.; 1.4.; 2.1.2.; 2.1.3.; 2.1.4.; 2.2.3.4.; 2.2.4.; 3.1.; 3.3.; 3.3.1.; 5.1.; 5.3.; 5.10.; 5.12.; 6.1.; 6.3.
4.	Satversmes tiesas 2002. gada 20. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2001-17-0106</u> “Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 279. panta otrās daļas un 280. panta pirmās daļas 4. punkta daļā, kas nosaka, ka tiesas spriedums lietā par amatpersonas lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu ir galīgs, un Latvijas Civilprocesa kodeksa 239. panta ceturtās	2.2.4.; 2.3.; 3.1.1.1.; 3.1.1.2.; 3.3.; 5.8.; 6.1.; 6.6.; 8.4.

	daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 92. pantam, kā arī 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantam”	
5.	Satversmes tiesas 2002. gada 26. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2002-09-01</u> “Par Satversmes tiesas likuma 19. ² panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam”	1.1.; 1.4.; 2.1.2.; 2.2.6.; 4.2.1.; 5.12.
6.	Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa <u>spriedums lietā Nr. 2002-20-0103</u> “Par likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta piektās daļas un Ministru kabineta 1997. gada 25. jūnija noteikumu Nr. 226 “Valsts noslēpuma objektu saraksts” XIV nodaļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.3.2.; 2.1.2.; 2.1.3.; 3.1.2.; 3.1.2.2.; 5.2.1.; 5.2.2.; 5.3.; 5.9.; 6.2.2.; 6.6.; 8.2.; 9.1.; 9.2.; 9.3.; 9.4.
7.	Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2003-03-01</u> “Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 77. panta septītās daļas 3. teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.3.2.; 5.2.1.; 5.2.2.; 5.3.; 5.7.; 5.8.; 6.3.; 6.6.; 7.2.1.
8.	Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2003-04-01</u> “Par Civilprocesa likuma 82. panta piektās daļas un 453. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam”	1.1.; 1.2.; 1.3.2.; 1.4.; 2.1.4.; 2.2.2.1.; 3.1.; 3.1.1.2.; 4.1.; 4.2.; 4.2.4.; 4.2.5.; 5.6.; 5.8.
9.	Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2003-08-01</u> “Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96. panta otrās daļas 1. teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 92. pantam”	2.2.3.; 3.3.; 6.1.; 6.2.2.; 9.1.; 9.2.; 9.3.
10.	Satversmes tiesas 2003. gada 6. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2003-10-01</u> “Par Civilprocesa likuma 83. panta 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	3.1.1.1.; 4.1.; 4.2.6.; 5.6.; 9.3.
11.	Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2004-06-01</u> “Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 220. un 222. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.1.; 1.3.2.; 3.2.; 3.2.1.; 3.2.2.

12.	Satversmes tiesas 2004. gada 5. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2004-04-01</u> “Par likuma “Par tiesu varu” 75. pantā ietvertās normas vārdu “vai tiesas piesēdētājam” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 84. un 92. pantam”	1.3.2.; 1.4.; 2.1.3.; 2.2.3.1.; 2.2.3.2.; 3.1.; 3.1.1.; 4.1.; 5.1.; 5.10.; 6.6.; 8.4.
13.	Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra <u>spriedums lietā Nr. 2004-10-01</u> “Par Civilprocesa likuma 132. panta pirmās daļas 3. punkta un 223. panta 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.3.2.; 1.4.; 3.1.2.2.; 3.3.; 3.4.2.; 4.2.2.; 4.3.; 5.8.
14.	Satversmes tiesas 2004. gada 6. decembra <u>spriedums lietā Nr. 2004-14-01</u> “Par Imigrācijas likuma 61. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	2.1.2.; 2.1.3.; 2.2.8.; 4.2.; 5.1.
15.	Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra <u>spriedums lietā Nr. 2004-16-01</u> “Par Administratīvā procesa likuma 124. panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.3.1.; 1.4.; 2.2.4.; 2.2.5.; 4.2.2.; 5.9.
16.	Satversmes tiesas 2005. gada 15. februāra <u>spriedums lietā Nr. 2004-19-01</u> “Par Civilprocesa likuma 21. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam”	2.2.1.; 3.1.1.1.; 3.2.; 3.3.; 3.3.2.; 5.1.; 5.10.
17.	Satversmes tiesas 2005. gada 17. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2005-07-01</u> “Par likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.1.; 1.4.; 4.1.; 4.2.
18.	Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra <u>spriedums lietā Nr. 2005-22-01</u> “Par likuma “Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātspēju” 14. panta pirmās daļas 4. punkta normas vārdu “tiesājamā, apsūdzētā vai aizdomās turētā” (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2005. gada 15. jūnijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 106. pantam”	7.1.; 7.2.1.; 7.2.2.
19.	Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta <u>spriedums lietā Nr. 2005-18-01</u> “Par Civilprocesa likuma 449. panta	1.1.; 1.2.; 1.3.1.; 1.4.; 2.2.1.; 2.2.2.1.; 2.2.2.;

	ceturtajā daļā ietvertās normas vārdu “un trešajā daļā” un Zemesgrāmatu likuma 98. panta piezīmes atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	3.1.2.; 4.1.; 4.2.2.; 4.2.3.; 5.8.
20.	Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2006-04-01</u> “Par likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 12. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109. pantam”	1.3.1.
21.	Satversmes tiesas 2006. gada 20. decembra <u>spriedums lietā Nr. 2006-12-01</u> “Par Prokuratūras likuma 1. panta pirmās daļas, 4. panta pirmās daļas, 6. panta trešās daļas, 22. panta un 50. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 58., 82., 86. un 90. pantam”	1.1.; 1.3.1.; 1.3.2.; 3.1.; 3.1.2.; 3.1.2.1.
22.	Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa <u>spriedums lietā Nr. 2006-28-01</u> “Par likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22. panta ceturtais daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.1.; 1.3.1.; 1.4.; 2.2.1.; 2.2.5.; 3.1.1.; 5.1.; 5.2.; 5.2.1.; 5.4.; 5.5.; 6.1.
23.	Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2007-22-01</u> “Par Civilprocesa likuma 434. un 464. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 82., 86. un 92. pantam”	1.1.; 1.3.1.; 1.3.2.; 1.4.; 2.1.4.; 2.2.1.; 2.2.2.; 2.2.2.1.; 3.1.; 3.1.1.2.; 4.2.; 5.1.; 5.3.; 5.11., 5.12.; 8.4.
24.	Satversmes tiesas 2008. gada 9. maija <u>spriedums lietā Nr. 2007-24-01</u> “Par Latvijas Sodlu izpildes kodeksa 50. panta otrās daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.1.; 1.4.; 4.1.; 4.2.2.; 4.2.5.; 5.1.
25.	Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2008-04-01</u> “Par Civilprocesa likuma 441. panta otrās daļas (ciktāl tā attiecas uz lēmumu par naudas soda uzlikšanu procesuālās sankcijas veidā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	2.1.2.; 2.2.2.; 2.2.3.; 2.2.7.; 5.1.; 5.2.; 5.3.; 5.8.; 6.1. 7.2.1.
26.	Satversmes tiesas 2008. gada 20. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2008-07-01</u> “Par Civilprocesa likuma 458. panta pirmās un ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam”	1.1.; 1.2.; 2.2.2.1.; 4.2.; 4.2.2.; 5.8.

27.	Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra <u>spriedums lietā Nr. 2008-09-0106</u> “Par Krimināllikuma 230. ¹ panta pirmās daļas atbilstību Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 7. panta pirmās daļas pirmajam teikumam un Latvijas Republikas Satversmes 64. un 65. pantam un 92. panta otrajam teikumam”	1.3.2.; 7.1.; 7.3.1.; 7.3.3.; 7.3.4.; 7.3.5.
28.	Satversmes tiesas 2009. gada 3. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2008-43-0106</u> “Par Civillikuma 156. panta otrās daļas vārdu “divu gadu laikā, skaitot no dienas, kad viņi uzzinājuši par apstākļiem, kas izslēdz paternitāti” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 96. pantam un 1975. gada 15. oktobra Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4. pantam”	1.3.2.; 1.4.; 4.2.1.
29.	Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra <u>spriedums lietā Nr. 2009-11-01</u> “Par likuma “Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otrā teikuma un 17. punkta (2008. gada 14. novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107. pantam”	1.3.1.; 3.2.; 3.2.1.; 3.3.2.
30.	Satversmes tiesas 2010. gada 30. marta <u>spriedums lietā Nr. 2009-85-01</u> “Par Civilprocesa likuma 141. panta pirmās daļas, ciktāl tā neparedz tiesības iesniegt blakus sūdzību par lēmumu, ar ko apmierināts pieteikums par prasības nodrošināšanu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 92. un 105. pantam”	1.1.; 1.3.2.; 1.4.; 2.2.2.; 2.2.2.2.; 5.3.; 5.5.; 5.8., 5.10.
31.	Satversmes tiesas 2010. gada 19. aprīļa <u>spriedums lietā Nr. 2009-77-01</u> “Par Publisko iepirkumu likuma 83. ² panta un pārejas noteikumu 12. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam”	1.1.; 1.2.; 2.2.5.; 4.2.; 4.2.2.
32.	Satversmes tiesas 2010. gada 17. maija <u>spriedums lietā Nr. 2009-93-01</u> “Par Civilprocesa likuma 400. panta pirmās daļas 1. punkta un 405. panta pirmās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	2.2.2.; 2.2.2.3.; 2.2.2.4.; 3.3.; 4.2.2.; 5.1.; 5.2.; 5.3.; 5.8.

33.	Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2010-01-01</u> “Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 286. ¹⁴ panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam”	1.3.1.; 1.3.2.; 1.4.; 2.1.3.; 2.2.1.; 2.2.4.; 3.3.; 4.1.; 4.2.2.; 5.7.; 5.8.; 5.9.
34.	Satversmes tiesas 2010. gada 24. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2010-08-01</u> “Par Civilprocesa likuma 396. panta pirmās daļas vārdu “vai ķīlas ņēmējs, kuram ir tiesības pārdot ķīlu par brīvu cenu”, 396. panta otrās daļas vārdu “bet, ja pieteikumu iesniedzis ķīlas ņēmējs, – arī ķīlas līguma noraksts, pierādījumi par parādnieka brīdinājumu, ja vien no paša akta vai likuma neizriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams”, 397. panta pirmās daļas vārdu “nepaziņojot par to pieteicējam un parādniekam” un 397. panta otrās daļas 1. punkta vārdu “vai ķīlas ņēmēja parādniekam un ķīlas ņēmējam ir tiesības nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.1.; 1.3.1.; 2.1.4.; 2.2.1.; 2.2.2.4.; 3.1.; 4.2.2.; 5.1.; 5.2.; 5.3.
35.	Satversmes tiesas 2010. gada 25. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2010-06-01</u> “Par Likuma par budžetu un finanšu vadību 19. panta piektās daļas, Valsts kontroles likuma 44. panta otrās daļas un Tiesībsarga likuma 19. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 87. pantam”	1.3.1.
36.	Satversmes tiesas 2010. gada 11. jūnija <u>lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-11-01</u> “Par Administratīvā procesa likuma 18. panta ceturrtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	5.4.; 8.1.
37.	Satversmes tiesas 2010. gada 4. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2010-15-01</u> “Par Civilprocesa likuma 141. panta pirmās daļas, ciktāl tā neparedz tiesības iesniegt blakus sūdzību par lēmumu, ar ko apmierināts pieteikums par prasības nodrošināšanu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam”	2.2.2.2.

38.	Satversmes tiesas 2011. gada 11. maija <u>spriedums lietā Nr. 2010-55-0106</u> “Par Operatīvās darbības likuma 7. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13. pantam un Operatīvās darbības likuma 35. panta pirmās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.1.; 2.1.3.; 3.1.; 3.1.2.1.; 5.1.; 6.5.; 8.4.
39.	Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta <u>spriedums lietā Nr. 2010-60-01</u> “Par Kredītiestāžu likuma 59. ² panta, 59. ³ panta, 59. ⁴ panta, 117. panta ceturtais daļas 3. punkta, 173. panta ceturtais daļas un 185. panta pirmās <i>prim</i> daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 90., 91., 92. un 105. pantam”	1.1.; 2.1.2.; 5.1.; 7.3.2.
40.	Satversmes tiesas 2011. gada 20. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2010-72-01</u> “Par Civilprocesa likuma 78. panta trešās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un 96. pantam”	1.1.; 1.4.; 2.2.2.1.; 5.1.; 5.10.
41.	Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa <u>spriedums lietā Nr. 2011-16-01</u> “Par Maksātnespējas likuma 62. panta pirmās daļas un Civilprocesa likuma 363. ² panta otrās daļas normu, ciktāl tās neparedz tiesas tiesības atbrīvot personas no depozīta iemaksas, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.2.; 1.3.1.; 1.4.; 2.1.1.; 2.2.2.4.; 4.1.; 4.2.; 4.2.2.
42.	Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2011-21-01</u> “Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam”	1.1.; 1.2.; 1.3.1.; 1.3.2.; 1.4.; 2.1.1.; 2.1.3.; 2.1.4.; 2.2.1.; 3.1.; 3.1.1.2.; 5.1.; 8.1.; 8.2.; 8.3.1.; 8.3.2.; 8.4.
43.	Satversmes tiesas 2012. gada 18. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2012-02-0106</u> “Par likuma “Par akcīzes nodokli” 33. panta piektās un septītās daļas vārdu “un soda naudu saskaņā ar likumu “Par nodokļiem un nodevām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam	1.1.; 1.3.1.; 1.3.2.; 2.1.3.; 2.1.4.; 2.2.3.; 3.1.; 5.1.; 6.1.; 6.4.

	teikumam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Septītā protokola 4. pantam”	
44.	Satversmes tiesas 2012. gada 29. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2012-05-01</u> “Par Civilprocesa likuma 141. panta pirmās daļas, ciktāl tā neparedz tiesības iesniegt blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru apmierināts pieteikums par prasības nodrošinājuma atcelšanu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.4.; 2.1.3.; 2.2.2.1.; 2.2.2.2.; 5.1.; 5.3.; 5.8.
45.	Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2012-06-01</u> “Par Civilprocesa likuma 128. panta otrās daļas 3., 5. un 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92. pantam”	1.3.1.; 2.1.3.; 2.2.1.; 3.1.1.2.; 4.1.; 5.1.; 5.7.; 5.9.; 7.3.2.
46.	Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta <u>spriedums lietā Nr. 2012-15-01</u> “Par Ceļu satiksmes likuma 43. ⁶ panta trešās, piektās, septītās un astotās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.3.1.; 1.3.2.; 2.2.2.3.; 3.2.; 3.3.; 3.3.1.; 5.1.
47.	Satversmes tiesas 2013. gada 14. maija <u>spriedums lietā Nr. 2012-13-01</u> “Par Civilprocesa likuma 483. panta daļā par Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētāja tiesībām iesniegt protestu atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.3.2.; 2.2.4.; 4.2.; 5.2.; 5.2.1.; 7.1.; 7.2.; 7.2.3.; 7.3.2.
48.	Satversmes tiesas 2013. gada 7. oktobra <u>lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-25-01</u> “Par 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 138. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 105. pantam”	1.2.; 1.4.; 4.1.
49.	Satversmes tiesas 2013. gada 21. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2013-02-01</u> “Par Civilprocesa likuma 464. ¹ panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 4.1.; 5.1.; 5.8.; 5.9.
50.	Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra <u>spriedums lietā Nr. 2013-04-01</u> “Par Civilprocesa likuma 33. panta trešās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam”	1.4.; 2.2.1.; 2.2.2.1.; 4.1.; 4.2.2.; 4.2.3.; 4.2.4.; 4.2.5.; 4.2.6.; 9.2.; 9.4.

51.	Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra <u>spriedums lietā Nr. 2013-08-01</u> “Par Civilprocesa likuma 483. un 484. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.1.; 1.2.; 1.3.1.; 1.3.2.; 1.4.; 2.1.3.; 2.1.4.; 2.2.2.; 2.2.2.3.; 3.1.; 3.1.1.1.; 5.1.; 5.3.; 5.8.; 5.12.
52.	Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa <u>lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01</u> “Par Kriminālprocesa likuma 246. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.1.; 1.3.1.; 1.3.2.; 2.1.4.; 3.1.; 5.1.; 5.3.; 5.5.; 6.1.; 6.2.; 6.2.1.
53.	Satversmes tiesas 2014. gada 24. aprīļa <u>spriedums lietā Nr. 2013-12-01</u> “Par Ceļu satiksmes likuma 43. ² panta, ciktāl tas skar transportlīdzekļa īpašnieka tiesības administratīvo pārkāpumu lietvedībā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	2.2.4.; 4.1.; 4.2.; 5.1.; 5.2.
54.	Satversmes tiesas 2014. gada 10. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2013-18-01</u> “Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 56. ³ panta trešās daļas sestā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.4.; 2.1.1.; 2.1.2.; 2.1.3.; 4.2.
55.	Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2014-09-01</u> “Par Civilprocesa likuma 495. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.4.; 2.1.2.; 2.1.3.; 3.1.2.2.; 3.4.2.; 4.3.; 4.3.; 5.2.1.; 5.2.2.; 5.9.
56.	Satversmes tiesas 2014. gada 29. decembra <u>spriedums lietā Nr. 2014-06-03</u> “Par Ministru kabineta 2005. gada 17. maija noteikumu Nr. 331 “Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem” 3. punkta, 5.5. apakšpunkta, 7. punkta un 10. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam un 105. pantam, kā arī Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 15. panta pirmās daļas 1. punktam”	8.1.; 8.2.; 8.3.2.; 8.4.

57.	Satversmes tiesas 2015. gada 12. marta <u>spriedums lietā Nr. 2014-23-01</u> “Par Civilprocesa likuma 363. ⁸ panta astotās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim), ciktāl tā attiecas uz maksātnespējas administratora tiesībām pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru administrators tiek atcelts no maksātnespējas procesa, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.1.; 1.4.; 2.2.1.; 2.2.2.1.; 2.2.2.4.; 5.1.; 5.8.; 6.1.
58.	Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa <u>spriedums lietā Nr. 2014-13-01</u> “Par Civilprocesa likuma 635. panta sestās daļas, ciktāl tā attiecas uz sprieduma izpildīšanas pagriezīenu lietās par darba samaksas piedziņu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un trešajam teikumam”	1.1.; 1.3.2.; 1.4.; 2.1.3.; 3.4.1.; 5.1.; 5.3.; 8.1.; 8.3.2.; 8.4.
59.	Satversmes tiesas 2015. gada 29. aprīļa <u>spriedums lietā Nr. 2014-31-01</u> “Par Civilprocesa likuma 44. panta pirmās daļas 1. punkta b) apakšpunkta (2012. gada 29. novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 92. un 105. pantam”	1.1.; 2.2.1.; 4.2.; 4.2.2.; 4.2.3.
60.	Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2015-10-01</u> “Par likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 7. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 110. pantam”	1.3.1.; 3.2.2.
61.	Satversmes tiesas 2016. gada 29. aprīļa <u>spriedums lietā Nr. 2015-19-01</u> “Par Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmās, trešās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.1.; 1.3.2.; 2.2.3.4.; 3.1.2.1.; 3.3.; 3.3.1.; 5.1.; 5.12.
62.	Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra <u>spriedums lietā Nr. 2015-25-01</u> “Par likuma “Par nodokļiem un nodevām” 60., 61. un 62. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 92. pantam un 105. pantam”	1.1.; 7.1.; 7.2.1.; 7.2.2.; 7.2.3.
63.	Satversmes tiesas 2016. gada 28. septembra <u>spriedums lietā Nr. 2016-01-01</u> “Par Civilprocesa likuma 363. ²⁰ panta	2.2.2.; 2.2.2.4.; 3.2.2.; 3.3.; 3.3.2.; 5.5.; 5.8.

	piektās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim), ciktāl tā liedz parādniekam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	
64.	Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra <u>spriedums lietā Nr. 2016-06-01</u> “Par likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta piektās daļas, 13. panta trešās un ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un 106. panta pirmajam teikumam”	1.1.; 1.3.2.; 1.4.; 2.1.2.; 2.2.8.; 3.1.2.1.; 3.1.2.2.; 5.1.; 5.2.; 5.2.2.; 5.3.; 8.4.
65.	Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta <u>spriedums lietā Nr. 2016-07-01</u> “Par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas un 360. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam”	1.1.; 2.2.1.; 6.1.; 8.2.
66.	Satversmes tiesas 2017. gada 18. maija <u>spriedums lietā Nr. 2016-12-01</u> “Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50. ²¹ panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.1.; 1.3.2.; 2.1.2.; 2.1.3.; 3.1.2.2.; 3.3.1.
67.	Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija <u>spriedums lietā Nr. 2016-13-01</u> “Par Kriminālprocesa likuma 629. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.1.; 1.2.; 1.3.2.; 1.4.; 2.1.2.; 2.2.3.3.; 3.1.2.1.; 3.3.1.; 5.3.; 5.5.
68.	Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2017-10-01</u> “Par Kriminālprocesa likuma 629. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas otrā teikuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam”	2.2.3.3.
69.	Satversmes tiesas 2017. gada 26. oktobra <u>spriedums lietā Nr. 2016-31-01</u> “Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 4. panta	1.3.1.; 3.2.; 3.2.1.

	devītās daļas un 6. ¹ panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 83. un 107. pantam”	
70.	Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra <u>spriedums lietā Nr. 2017-08-01</u> “Par Administratīvā procesa likuma 253. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 1.4.; 2.2.5.; 3.1.1.; 5.4.
71.	Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta <u>spriedums lietā Nr. 2017-16-01</u> “Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 213. panta, 289. ²⁰ panta piektās un septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 1.4.; 2.2.4.; 3.1.1.1.; 3.2.; 3.2.2.; 3.3.; 3.3.2.; 5.1.; 5.2.1.; 5.2.2.; 5.8.; 5.9.; 5.10.; 5.11.; 6.6.
72.	Satversmes tiesas 2018. gada 23. maija <u>lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103</u> “Par likuma “Par valsts noslēpumu” 7. panta piektās daļas sestā un astotā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un Ministru kabineta 2006. gada 23. maija noteikumu Nr. 412 “Industriālās drošības sertifikāta pieprasīšanas, izsniegšanas, uzskaites, izmantošanas, kategoriju maiņas vai anulēšanas kārtība” 12. punkta otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”	2.1.2.
73.	Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2017-23-01</u> “Par Kriminālprocesa likuma 573. panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.2.; 1.3.2.; 1.4.; 2.2.3.; 2.2.3.2.; 3.1.1.2.; 3.2.; 3.3.1.; 3.3.2.; 4.1.; 5.1.; 5.8.; 5.9.; 5.10.; 5.11.; 6.1.; 6.6.
74.	Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija <u>spriedums lietā Nr. 2017-32-05</u> “Par vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2017. gada 1. augusta rīkojuma Nr. 1 13/6038 “Par Salaspils novada domes 2017. gada 16. jūnija lēmuma “Par novada pastāvīgo komiteju izveidošanu un locekļu ievēlēšanu” (protokols Nr. 12, 4. §) 1., 3., 4. un 5. punkta darbības apturēšanu” atbilstību Latvijas	1.3.1.

	Republikas Satversmes 1. pantam un likuma "Par pašvaldībām" 49. pantam"	
75.	Satversmes tiesas 2018. gada 14. decembra spriedums lietā Nr. 2018-09-0103 "Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 257. panta astotās daļas un Ministru kabineta 2010. gada 7. decembra noteikumu Nr. 1098 "Noteikumi par rīcību ar administratīvo pārkāpumu lietās izņemto mantu un dokumentiem" 74. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 105. pantam"	2.2.4.; 4.2.; 4.2.2.; 4.2.3.; 5.8.
76.	Satversmes tiesas 2019. gada 21. februāra spriedums lietā Nr. 2018-10-0103 "Par Krimināllikuma 237. ¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2015. gada 1. decembrim, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. pantam un 92. panta otrajam teikumam un Ministru kabineta 2007. gada 25. septembra noteikumu Nr. 645 "Noteikumi par Nacionālo stratēģiskas nozīmes preču un pakalpojumu sarakstu" pielikuma 10A905 sadaļas "e" apakšpunkta redakcijā, kas bija spēkā no 2009. gada 28. novembra līdz 2014. gada 23. janvārim, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam"	1.3.2.; 7.1.; 7.3.1.; 7.3.2.; 7.3.3.

Satversmes tiesas 2019. gada 7. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-19-03 "Par Ventpils pilsētas domes 2012. gada 2. marta saistošo noteikumu Nr. 9 "Ventpils brīvostas noteikumi" 100. un 139. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam"	5.4.
Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra spriedums lietā Nr. 2019-08-01 "Par Saeimas kārtības ruļļa 17. panta otrās daļas un 19. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam un 101. panta pirmajam teikumam"	2.1.3.; 7.1.; 7.2.1.; 10.2.4.

Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2019-11-01 “Par Civilprocesa likuma 464. ¹ panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 3.1.1.2.; 5.8.
Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2019-13-01 “Par Civilprocesa likuma 464. panta 4. ¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 3.1.1.2.; 5.8.; 5.11.; 10.2.2.3.
Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta spriedums lietā Nr. 2019-15-01 “Par Kriminālprocesa likuma 564. panta septītās daļas trešā teikuma un 570. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 10.2.1.4.
Satversmes tiesas 2020. gada 7. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-21-01 “Par Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 14. panta ceturtās daļas un pārejas noteikumu 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta trešajam teikumam”	1.3.2.; 8.3.1.; 8.3.2.; 8.4.
Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-23-01 “Par Civilprocesa likuma 464. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 3.1.1.2.; 3.3.1.; 3.3.2.; 10.2.2.1.
Satversmes tiesas 2020. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2019-22-01 “Par Krimināllikuma 316. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam”	1.3.2.; 7.3.3.; 10.2.2.7.
Satversmes tiesas 2020. gada 25. septembra spriedums lietā Nr. 2019-35-01 “Par Imigrācijas likuma 61. panta astotās daļas un 63. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 2.1.3.; 5.2.1.

Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 “Par Civilprocesa likuma 1. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	2.1.2.
Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra spriedums lietā Nr. 2020-23-01 “Par Krimināllikuma 236. panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2013. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92. pantam un 2015. gada 29. oktobra likuma “Grozījumi Krimināllikumā” pārejas noteikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam”	1.3.2.; 7.3.3.; 7.3.4.; 10.2.2.7.
Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija spriedums lietā Nr. 2020-49-01 “Par Komercedarbības atbalsta kontroles likuma 8. panta pirmās daļas un 8. ¹ panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 92. un 105. pantam”	3.2.
Satversmes tiesas 2021. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2021-09-01 “Par Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9. ¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam, un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149. ⁴⁰ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.
Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2021-22-01 “Par Civilprocesa likuma 444. ¹ panta trešās daļas otrā teikuma (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 4.1.; 4.2.2.; 5.8.; 10.1.; 10.2.1.3.
Satversmes tiesas 2022. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2021-25-03 “Par Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumu Nr. 859 “Noteikumi par	1.1.; 1.3.2., 1.4.; 4.2.3.; 4.2.4.; 10.1.

privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru” 3., 4. un 5. punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 8. maija līdz 2020. gada 9. aprīlim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	
Satversmes tiesas 2022. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-38-01 “Par Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3. ¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 3.1.1.1.; 6.6.; 9.2.; 10.2.1.4.
Satversmes tiesas 2022. gada 2. decembra spriedums lietā Nr. 2021-42-01 “Par Kriminālprocesa likuma 500. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”	1.3.2.; 5.3.; 6.3.; 6.5.
Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra spriedums lietā Nr. 2020-33-01 “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam”	1.3.2.
Satversmes tiesas 2023. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. 2022-05-01 “Par Civilprocesa likuma 43. panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 4.2.2.; 10.1.; 10.2.1.3.
Satversmes tiesas 2023. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2022-03-01 “Par Civilprocesa likuma 534., 534. ¹ , 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”	1.3.2.; 3.1.2.2.; 3.4.2.; 4.3.; 10.2.1.1.
Satversmes tiesas 2023. gada 3. maija spriedums lietā Nr. 2022-22-01 “Par likuma “Par nodokļiem un nodevām” 32. ⁴ panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam”	1.3.2.; 10.2.4.